

Рудолф Цайнер

Тайните на прага

Поредица „Просветление“

В поредица „*Просветление*“ досега:

1. Рудолф Щайнер, „Същност на музикалното“
2. Рудолф Щайнер, „Прераждане и карма“
3. Рудолф Щайнер, „За мистерийните драми“
4. Рудолф Щайнер, „За инициацията“
5. Рудолф Щайнер, „Проблеми на модерната психоанализа“
6. Рудолф Щайнер, „Стихове и медитации“
7. Рудолф Щайнер, „Смъртта като преобразуване на живота“
8. Рудолф Щайнер, „Окултна история“
9. Рудолф Щайнер, „Индивидуални духовни същества и тяхното въздействие в душата на човека“
10. Рудолф Щайнер, „Моят жизнен път“
11. Олаф Кооб, „Азът и неговият двойник“
12. Рудолф Щайнер, „История на човечеството“
13. Рудолф Щайнер, „Фридрих Ницше, борец срещу своето време“
14. Рудолф Щайнер, „Четири мистерийни драми“
15. Рудолф Щайнер, „Мистерийни центрове“
16. Рудолф Щайнер, „Първоначални импулси на духовната наука“
17. Рудолф Щайнер, „Тайните на прага“

Рудолф Щайнер

Тайните на Прага

Цикъл лекции, изнесени в Мюнхен
от 24 до 31 август 1913 г.
във връзка с представленията на Мистерийните драми
„Пазачът на прага“ и „Пробуждането на душите“

Превод от немски
Мария Пашова

Аб
Издателско
Ателие

По непроверени от Рудолф Щайнер записки, издадени
от Администрацията на посмъртния архив на Рудолф Щайнер

Изданието изготвиха Едвин Фробозе и Каролине Висплер

RUDOLF STEINER

DIE GEHEIMNISSE DER SCHWELLE

GA-147

Rudolf Steiner Verlag, Dornach, 1997

*На корицата е използван фрагмент
от картина на Ад ван дер Лухт*

Всички права върху българското издание на тази книга
са запазени от *Издателско ателие Аб*.

© Рудолф Щайнер, автор
© Мария Пашова, преводач
© Христо Маринов, редактор
© Издателско ателие А^б
ISBN 978 - 954 - 737 - 917 - 6

Указания относно публикуваните лекции на Рудолф Щайнер

Основа на антропософски ориентираната духовна наука представляват написаните и публикувани от Рудолф Щайнер (1861–1925) произведения. Редом с тях от 1900 до 1924 година той изнася многобройни лекции и курсове както за широката общественост, така и за членовете на Теософското общество, по-късно Антропософското общество. Първоначално Рудолф Щайнер не е искал винаги да се записват свободно изнасяните лекции, понеже са били предвидени от него като „устни, непредназначени за печатане съобщения“. След като се увеличават непълните и неточни записки, които се размножават и разпространяват сред слушателите, той се вижда принуден да се погрижи за стенографирането на лекциите. С тази задача натоварва Мария Щайнер фон Сиверс. Тя е била отговорна за поръчването на стенографите, съхраняването на преписите и необходимите за отпечатването корекции на текстовете. Тъй като поради липса на време Рудолф Щайнер само в редки случаи сам е коригирал стенографирания текст, по отношение на всички публикувани лекции трябва да се има предвид неговото изказване: „Предполага се, че в тези непрегледани от мен текстове могат да се открият грешки“.

Относно лекциите за членовете на обществото, които първоначално са били разпространявани като ръкописи, и относно публикуваните му произведения Рудолф Щайнер се произнася в „Моят жизнен път“ (Тридесет и пета глава). Казаното там същевременно важи и за всички семинари за различните професии, предназначени за участници, запознати с основните истини на духовната наука.

След смъртта на Мария Щайнер (1867–1948) започва издаването на Събраните съчинения на Рудолф Щайнер според нейните указания. Настоящият том спада към тези „Събрани съчинения“. Доколкото е необходимо, в раздел „Бележки“ се намират описания за произхода на текстовете.

СЪДЪРЖАНИЕ

- ПЪРВА ЛЕКЦИЯ, *Мюнхен, 24 август 1913 г.* 9
За подготвителната дейност за празненствата. Пробуждането на душите. Вътрешните условия за ретроспекция на мировата среднощ. За душевния покой. Пътят на Мария и пътят на Йохан Томасий. Образът на Ариман в четвъртата драма във връзка със съдбата на Щрадер. За настроението на очакване.
- ВТОРА ЛЕКЦИЯ, *25 август 1913 г.* 32
Наблюдения на граничната област между сетивния свят и свръхсетивните светове. Същност и деятелност на Ариман и Луцифер. Ариман като господар на смъртта. Луцифер като вдъхновител на изкуството и философията. Как възниква злото?
- ТРЕТА ЛЕКЦИЯ, *26 август 1913 г.* 51
Един основен закон в човешката природа. Преживявания на душата в елементарния свят. Способност за превръщане и волево-то чувство „Аз искам себе си“. Качествата на елементарния свят: симпатии и антипатии. За укрепването на душата и характера.
- ЧЕТВЪРТА ЛЕКЦИЯ, *27 август 1913 г.* 68
Издигането на душата в същинския духовен свят. Четенето на космическото писмо в духовната област. Необходимо изясняване на отношението между земния човек и духовния свят. М. Метерлинк. Образът на Фердинанд Райнеке. За различаването между фантазия и действителност при духовните впечатления. Мировото слово.
- ПЕТА ЛЕКЦИЯ, *28 август 1913 г.* 86
Душевният път на Капезий: борба за идеализъм и атомизъм. Разказ на приказка от г-жа Балде. Разбиране на учението на Бенедикт за управлението на троичността в мировите явления: уравнисяване на ариманическата и луциферическата полярност по мяра и брой. Мисъл, писмо, слово. Развитие на езика. Медитирането като средно състояние между мислене и възприятие.

ШЕСТА ЛЕКЦИЯ, <i>29 август 1913 г.</i>	103
<p>Духовно образуване на понятия за правилното развитие на културата. Въздействието на Луцифер и Ариман във физическо-сезивния свят. Писмо. Импулсиране на петте изкуства: архитектура, пластика, живопис, поезия и музика. Срещата на човешката душа в духовния свят с другия Аз. Троичност на преживяването на себе си. Вникване в трагизма на Луцифер. Духовният разговор на живите мисловни същества.</p>	
СЕДМА ЛЕКЦИЯ, <i>30 август 1913 г.</i>	117
<p>Правомерният ход на душевното развитие – среща с Филия, Астрид и Луна и тяхното индивидуализиране от всеки отделен човек. Намесата на Луцифер и Ариман. Развитието на Йохан Томасий. Двойникът. Духът на Йохановата младост. Другата Филия. Бездната на битието.</p>	
ОСМА ЛЕКЦИЯ, <i>31 август 1913 г.</i>	133
<p>Луциферическите и ариманическите влияния в миналото и в настоящето. Формиране на способността за различаване на техните импулси. Пазачът на прага. За самопознанието. Укрепване на себе си и разгръщане на съчувствие и любов. Връзката между описанията на висшите светове в тези лекции и описанията в книгите „Теософия“ и „Тайната наука“. За отговорността пред антропософията.</p>	
Бележки	157
Рудолф Щайнер – живот и творчество	163

ПЪРВА ЛЕКЦИЯ

Мюнхен, 24 август 1913 г.

Скъпи мои приятели! Сигурно ви е известно, че този път се наложи да започнем нашите празненства с известен дефицит. За голямо мое съжаление този сезон не можахме да изпълним това, което бяхме планирали, а именно постановката на „Пазителката на душата“ на нашия многоуважаван *Едуард Шуре*. Поради най-различни причини трябваше да отложим представлението. Това в известен смисъл е достойно за съжаление поради причината, че тъкмо в наши дни, тъкмо в нашето съвремие е важно да покажем пред душите си смисъла и значението на тази творба на нашия многоуважаван *Едуард Шуре*. В произведението е дадено външно физическо изражение на определени течения и бурни вълнения в развитието на човечеството, които могат да изяснят някои неща в често така потресаващите събития на нашето време, преминаващи пред душите ни, без да е възможно да се вникне в по-дълбоките основи на тези събития с помощта на съвременното разбиране, което е възможно да се развие на физическия план, главно в Западна Европа.

За по-дълбокото размишление действително е очебийно, че най-значителното, така да се каже, разтърсва душите на народите в европейския Изток, че там се случват някои неща, които могат да се обяснят само когато се вземе под внимание това, което се случва в живота на народите като бурни вълнения под повърхността на физическо-сетивния свят. В известен смисъл е поразително колко малко всъщност западноевропейското разсъдъчно мислене мисли за това да доведе по-дълбоките основи на тези разтърсващи събития до разбиране със сърцето, с душата. И затова чрез непосредствените впечатления на нашето време, така да се каже, може да изглежда като кармична повеля да видим пред душевния си поглед как протича една драма, която изнася на повърхността

противоречията в душите на народите.

Щеше да е прекрасно – не само в естетическо отношение, а и с оглед на разбирането на много от случващото се в наше време – да извикаме пред душевния си взор противоположността, която може да се яви пред нас в „Пазителката на душата“, противоположността между това, което е останало като жилка, като импулс в Западна Европа от древната келтска народна душа и което се явява пред нас при част от персонажите в тази драма, и същинския романо-френски елемент, който застава пред душите ни при друга част от действащите лица в драмата; ако бихме могли да видим и по-нататък как в човешкия живот, изразявайки се външно в сетивния живот, се проявяват бурни вълнения, които стават в окултната област. Защото в тази драма виждаме как вследствие на известни събития в сетивния свят сякаш се разпространява неистина, така че отношенията, съществуващи между действащите лица, са изражение на тази неистина, и как, като из дълбините на душевния живот – в този случай от това, което се изживява в тайните на кръвта – истината до известна степен се излива в неистинните отношения на сетивния свят. Всичко това щеше да застане пред душевния ни взор в тази драма. В наше време е важно да се оставят такива неща да въздействат на душата, в такова време, в което пред очите ни в самата Европа се разиграват събития, в които действително проникват силите на народностните души, действащи под повърхността и не можещи да бъдат разбрани, без да отправим душевния си взор към тези народностни души.

Извършващото се във външния живот е всъщност различно от това, което – сякаш кармически натрапващо се в този външен живот – е било обхванало душите на народите в нашия европейски Изток и Югоизток преди много столетия. Би могло да се каже: недоловимо за външния свят се случват кармични явления, които са във взаимовръзка с това, което се изразява само симптоматично на физическия план, всъщност се изразява на физическия план само с четири срички. Това,

което сега получава кармично изражение, се е подготвяло, когато в европейските народностни души е проникнало прочуто-то и пораждащо много спорове „филиокве“*, разделило и разцепило ги на Изток и Запад. Всъщност какво касае съвременната ни душа с нейното разбиране това, заради което някога са се разцепили Западът и Изтокът? Дали това, което се обозначава като Свети Дух, изхожда само от Отца, както твърди Изтокът, или също и от Сина, както казва Западът? Има своето основание фактът, че по онова време Западът е прибавил „филиокве“ към изхождането на Светия Дух от Отца, защото всички сили, развили се в европейския Запад и дали импулсите за културата на Европа, са свързани с това. Тук не ни касаят всички богословски спорове на различните вероизповедания, възникнали около този символ. Но за нас е важно, че душевните събития някога са се изразили в това, че единното вероизповедание се е разцепило на такова, което казва, че Духът изхожда от Отца и от Сина, докато другото вярва, че Духът изхожда само от Отца. В този факт се изразява това, което оказва въздействие чак до наше време, което се вълнува и удря в дълбините и което може да бъде разбрано само ако вникнем поне малко в тайнственото господство на окултните основи в душите на народите. Когато мечът на каролингите утвърждава от Запад на Изток – защото не Папската църква е тази, която го прави, а мечът на каролингите – вероизповеданието, че Духът изхожда от Отца и Сина, в европейската култура се залага основата на това, което днес отново виждаме да пулсира възходящо в мощни и разтърсващи бурни вълнения. Така едно вглъбяване в тази драма би могло да хвърли лъч

* филиокве – от лат. *filioque* – латинска фраза, която означава „...и от Сина“. Добавката е привнесена към латинския превод на Никео-Цариградския Символ на вярата. В стремежа си да се противопоставят на арианството, събралите се през 589 г. на Третия поместен събор в Толедо, Испания, отци я въвеждат, за да изтъкнат божествената природа на Исус Христос – бел. пр.

светлина върху събитията от настоящето.

За отлагането на това представление решаващо значение имаше обстоятелството, което, от друга страна, е истински радващо, че имаше толкова много желаещи да присъстват на нашите представления, така че ако искахме да изпълним първоначалната си програма, щеше да се наложи да лишим мнозина от нашите приятели от възможността да присъстват на драмите „Пазачът на прага“ и „Пробуждането на душите“, както днес е заглавието на последната ни драма. Ако не съществуваше това обстоятелство, може би все пак щяхме да успеем да проведем първоначалната програма. Всичко вече беше приготвено до такава степен, че например всички декорации са напълно готови, а също и всички костюми. И ако, както вече казах, не съществуваше гореспоменатото обстоятелство, можехме да мислим за поставяне и на тази трета драма. Само че тогава щяхме да сме принудени да изключим една част от нашите приятели от участие в празненствата тази година. И, разбира се, по-справедливо е постановката на една от драмите да бъде отложена, отколкото да се отнеме възможността на наши приятели да присъстват на представленията, в които желаят да участват.

Това, което щяхме да получим от представлението на тази драма, е свързано и с факта, че в тази драма имаме пред себе си произведение на нашия многоуважаван Едуард Шуре. Когато произнасяме това име, трябва да вземем предвид, че то се носи от мъжа, който със своите „Великите Посветени“, „Les Grands Initiés“*, а и с други свои съчинения в известен смисъл се явява първовестител на езотеричното направление на Запада, за което ние искаме да вложим нашите сили. Отново и отново трябва да преосмисляме това, което е внесъл Едуард Шуре в съвременността, а също и в бъдещото развитие на човечеството, създавайки с това цяла една епоха. Затова мога

* „Les grands initiés“ – оригиналното заглавие на книгата на френски – бел. пр.

не само от най-дълбоките пориви на собственото си сърце, но и от сърдечния устрем на всички събрали се тук приятели да изразя най-голямо удовлетворение по повод факта, че по време и на този мюнхенски цикъл и сезон Едуард Шуре отново ще бъде сред нас. Той участва в сутрешния цикъл, но тъй като имаме и тържества, на които ще бъдем всички заедно, всички приятели ще имат възможност да се видят лично с човека, който със своята гениалност и дълбоко разбиране на езотеричните отношения, изхождайки от най-съкровени импулси, отново застава на наша страна в настоящото време, когато, както всички вие знаете, бяхме въввлечени в една борба, която ни беше натрапена и която ние наистина не сме търсили. Дълбоката връзка с Едуард Шуре отново се показва в това, че със своето отворено писмо – което бе отпечатвано нееднократно в нашите „Вести“ и което можете да намерите и в прекрасната книга на нашия уважаван приятел *Ойген Леви* – той застана на наша страна в една борба, хвърлила важни лъчи светлина върху това, къде по отношение на нашите стремления трябва да търсим истина и къде противници, защото така се налага да ги наричаме.

Във висша степен е характерно, скъпи мои приятели, че след продължително време решиха до известна степен да оттеглят глупавото обвинение в йезуитство, като при това обаче не може да не се забележи вътрешното съпротивление и желанието да се скрие това признание. Характерно е, от друга страна, че това отстъпление в известен смисъл се свързва същевременно с едно, така да се нарече, поругаване на всичко, което Едуард Шуре е изложил в своето отворено писмо, изхождайки от дълбока правдивост. Не без връзка с горното бяха свързани затрудненията, които изпитахме по време на и без това нелеките мюнхенски постановки, възникнали поради натрапената ни борба, която няма повече да разискваме тук, но която ни струваше толкова много труд и мисли и която всъщност наистина беше ненужна и ще си остане ненужна и по-нататък.

Но за нашите приятели е необходимо да обърнат известно внимание на това, което бе направено за изясняване на истината. Освен съчиненията, които вече бяха споменати, ще упомена и прекрасната книга на нашия приятел Леви, която ще излезе също и на немски език, ще спомена брошурата на д-р *Унгер*, тези на г-жа *Волфрам* и на г-н *Валтер*, които, освен останалите, ще можете да получите сред нашите книги – книги, които е било наистина нелеко на нашите приятели да напишат, тъй като всеки един от тях има да върши и по-важни дела от това да се впуска в една ненужна и противоречаща на истината борба. Но за нашите приятели е важно не само, че тези книги са написани, но и да бъдат прочетени. Защото все някога ще възникне необходимостта нашите приятели, които сериозно се стремят към истината, действително да се запознаят с всичко случило се, колкото и неприятно в известно отношение да е това знание. Именно от тази гледна точка в последно време нашата работа в Мюнхен среща множество трудни препятствия.

И ако говоря за тази работа, както бих искал да направя и тази година, е необходимо да се спомене, че за хората, които трябваше, така да се каже, да свършат тежката и изтощителна работа за мюнхенските представления зад кулисите, тази работа не беше облекчена от отпадането на една от драмите. Вследствие на това се наложи всичко да бъде променено и по този начин работата не само че не намаля, а даже се увеличи и усложни. Следователно не следва да се мисли, че е било облекчено нещо от основния товар на подготвителните работи поради факта, че една от драмите е отпаднала. Обратното, тази работа, която вършат преди всичко г-ца *Щинде* и графиня *Калкройт* и техните помощници, значително се увеличи. И тази година на сърцето ми е нужно да обърна внимание върху факта колко самоотвержено и отдадено голяма част от нашите приятели се посветиха отново на осъществяването на нашите мюнхенски празненства. Те могат да се реализират само благодарение на факта, че у голяма част от приятелите ни има

такава готовност за саможертва. Още през юни трябваше да се започне с подготовката и така беше и тази година. Нашите уважавани художници г-н *Линде*, г-н *Хас* и г-н *Фолкерт* отново трябваше да се посветят на продължителен труд, и, както казах, тези работи са изцяло завършени. А заедно с тях се трудеше и цяла група хора, които, така да се каже, зад кулисите или даже чак до завършването на кулисите се бяха отдали на тази работа в пълна тишина. Наистина е прекрасен и винаги ще бъде прекрасен начинът, по който се проявява жертвоготовността в тази област. Само за пример ще изтъкна, че един от нашите приятели, на когото бяха възложени две големи роли, една от които в „Пазачът на прага“ и в „Пробуждането на душите“, а другата – в пиесата на Шуре, просто не знаеше дали ще е в състояние да издържи толкова много репетиции, необходими за трите драми, и все пак с готовност се нагърби с тези задължения. Всичко това са неща, които свидетелстват доколко много способността за себеотдаване и жертвоготовността постепенно нараснаха сред широк кръг хора в рамките на нашето Антропософско общество. Приятелите, които, както вече беше казано, трябваше да започнат своите работи отчасти много рано, споменатите художници, както и г-ца фон *Екхартцайн*, която ръководи изработката на костюмите, трябваше да се посветят изцяло на работата още от юни. Участващите в представленията са заети по цял ден, така че едва ли биха могли да се занимават с нещо друго в течение на целия ден. Те са познати на нашите приятели от Антропософското общество и приятелите, посветили се на тази работа, ще ми позволят да не назовавам отделни имена, тъй като иначе ще се наложи да изреждам един дълъг, дълъг списък. Те няма да ми се разсърдят, ако изкажа само най-общо как и тази година – нещо, което лесно можете да повярвате – сърцето ми прелива от благодарност към всички участвали в работата, а навярно и към сърцата на всички, които по някакъв начин са имали възможност да се насладят на пригответното от нашите приятели за тези мюнхенски празненства.

Ако и броят на противниците да се увеличава от всички страни, все пак се оказва, че нашата работа, нашите стремления се разширяват. И вече голям брой от нашите приятели показва интерес към това, което, така да се каже, се разви като нов клон от нашите стремления: изразителен жест, изразително движение, изпълнени в най-благородния смисъл на това, което винаги се е наричало изкуство на танца. Част от нашите приятели имаха достатъчно възможност и още ще я имат да се запознаят с това, което се разкри тук като евритмия. По време на някои от нашите събрания ще имаме възможност да представим нещо от този клон от нашата дейност пред уважаемите ни приятели. Това, скъпи мои приятели, е в основни линии, което исках, така да се каже, да предпоставя като нещо лично на настоящия ни цикъл лекции.

Ако си спомняте за случилото се на сцената през последните дни, ще видите, че то предлага много неща, които могат да се свържат с обсъжданията от този лекционен цикъл. Смея да кажа, че след различни запитвания всяка година правех опит не само с перо, но до известна степен разработих и нещо като обяснение, като своего рода коментар към нашите Мистериини драми, но все отново отлагах тази работа поради основанията, които отчасти очертах в предварителните бележки към „Пробуждането на душите“. Неохотно ми е със задна дата да коментирам разсъдъчно това, което наистина няма теоретичен, разсъдъчен произход, това, което стои пред нас в своите образи като вдъхновение от духовния свят и за което така и не мога да говоря разсъдъчно другояче, освен по начина, по който може да говори и някой друг, който е вникнал в нещата. Съществува известна потребност нещата, дадени по този начин, да се оставят да говорят сами за себе си и да не ги нагласяме, така да се каже, към разводнени представи, които никога не могат да бъдат нещо друго освен разсъдъчно мислене и теоретизиране. Все пак в този цикъл лекции може би е възможно да се опрем на някои неща. И днес бих искал преди всичко да насоча вашето внимание към

това, което ви беше представено в Девета, Десета и Тринадесета картина от „Пробуждането на душите“. Именно в тези картини имаме пред себе си нещо, което би могло да се нарече прости образни впечатления, докато вероятно мнозина биха могли да очакват, че след сценичните действия, отнасящи се до духовната област и египетското посвещение, пред душевния взор ще бъде представено нещо по-бурно, по-трагично, би могло да се каже нещо по-гръмогласно, а не протичащо в тишината на душата. И въпреки това всичко, което би могло да бъде различно в Девета, Десета и Тринадесета картина, щеше да изглежда невярно за окултния поглед. Пред нас е развитието на душите. Тук е необходимо веднага да кажем, че макар и с теоретични представяния, каквито се дават и на нас за развитието на душите нагоре към висшите светове, на всяка душа се дават опорни точки във връзка с пътя към духовните светове, обаче това душевно развитие трябва да е различно за всяка душа в зависимост от нейните специфични качества, характер, темперамент и други условия. Затова можем да придобием по-дълбоко разбиране за окултното развитие на душите само ако ги разглеждаме в тяхното разнообразие, в това колко различно протича то при Мария, различно при Йохан Томасий и различно при останалите действащи лица в нашата драма.

Девета картина е посветена главно на онзи душевен момент в Мария, когато в душата ѝ навлиза съзнание за това, което тази душа, така да се каже, още не е преживяла напълно съзнателно в своите дълбини в предшестващия деваканически период, и за това, през което е преминала тя в далечното минало, в периода, който се отнася до египетското посвещение. В това, което този път е представено в духовната област, имаме работа с преживяванията на душата между смъртта, настъпила след една средновековна инкарнация, и раждането във времето, в което се развива действието в „Портата на посвещението“, „Изпитанието на душата“, „Пазачът на прага“ и „Пробуждането на душите“. Всички тези преживявания, с изключение на епизода в „Изпитанието на душата“, който

представя съдържанието на духовната ретроспекция на Капезий в неговия предишен живот, се случват в настоящето – в това настояще, което се свързва с духовното минало, протекло деваканически между смъртта на съответните персонажи след средновековното превъплъщение, представляващо съдържанието на дадения епизод, и настоящия живот. Това, което изживяват душите по време на своя деваканически период, е различно в зависимост от това дали душите са преминали през една или друга подготовка на земята. Смята се за значително душевно преживяване, когато през деваканически период душата премине със съзнание през това, което се нарича мирова среднощ. Душите, които не са подготвени за това, изживяват тази мирова среднощ така, че сякаш спят по времето, което може да се обозначи като Сатурнов период на Девакана. Защото всички следващи един след друг периоди, през които преминават душите между смъртта и ново раждане, могат да се обозначат във връзка с отделните планети като Слънчев, Марсов, Меркуриев и т.н. период. Някои души проспиват, така да се каже, тази мирова среднощ. Подготвените души будуват по време на този период от духовния им живот в тази мирова среднощ. Този факт обаче все още не обуславя това, такива души, които, благодарение на съответната си подготовка, прекарват съзнателно времето между смъртта и ново раждане, т.е. изживяват в будност мировата среднощ, да внесат в земния си живот също и съзнание за преживяването, когато встъпват във физическо битие. При Мария, при Йохан Томасий това става така, че те са съответно подготвени да изживеят мировата среднощ по време на своя духовен период между смъртта и ново раждане, но така, че в началото на този земен живот и в продължение на дълго време от същия над преживяването на мировата среднощ се разстила нещо като душевно помрачение и че то изплува на един по-късен етап от настоящия им земен живот. То обаче изплува едва тогава, когато е настъпил известен вътрешен покой и затвореност на душата. Значителни и дълбоки са събитията, случващи се с

душата, когато тя изживява мировата среднощ в будност. Спокойно вътрешно изживяване, просветлено вътрешно изживяване трябва да бъде земният спомен за мировата среднощ. Защото въздействието на това преживяване на мирова среднощ е такова, че това, което обикновено е само субективно, което иначе действа като душевни сили вътре, застава пред душата като нещо реално. Пред Мария то застава така, както е представено в Девета картина на „Пробуждането на душите“ в образите на Астрид и Луна, така че последните стават живи същества. При Йохан Томасий другата Филия става живо същество от духовния свят, а при Капезий – Филия, както е представена като живо същество от духовния свят в Тринадесета картина. Душите трябваше да се научат да почувстват и изживеят себе си така, че това, което преди са били само абстрактни сили в тях, да застане пред тях като нещо духовно осезаемо. И това, което застава пред душата духовно осезаемо като истинско себепознание, трябва да може да настъпи при пълен душевен покой като резултат от медитацията. Това е, за което става дума, за да може такива събития да се изживеят в истинския, в същинския смисъл на думата за действителното усилване и укрепване на душата. Ако човек иска да изживее спомена за мировата среднощ или за такова събитие, каквото е представено в сцената на египетското посвещение, в бурен трагизъм, а не в просветлена медитация, той изобщо няма да може да го преживее. Тогава духовното събитие, разиграващо се в душата, би застанало затъмняващо пред душата, така че впечатленията биха се изплъзнали от душевното наблюдение. Една душа, която е изживяла мировата среднощ и в чиито глъбини това изживяване е направило значително впечатление, както е представено в Седма и Осма картина на „Пробуждането на душите“, може да си спомни за това, през което е преминала, само когато душата в пълен и просветлен покой усети приближаването на мислите за изживяното преди в духовното или в предишния земен живот така, както е изразено с думи в началото на Девета картина:

Звезда-душа там, на брега духовен,
в духовна яснота се приближава
към същността ми и така добива
покой и сила светлината нейна.
Какво, звезда в духовната ми сфера,
за моя взор излъчва близостта ти?*

Да се усети истинно в окултен смисъл настъпването на спомена за мировата среднощ и преживяването на предишната инкарнация може само тогава, когато душата се намира в това спокойно състояние, така че споменът да не се приближава към душата с бурен трагизъм. Когато това бъде преживяно, когато се премине през мировата среднощ, се изживява нещо действително значимо за душевния живот на човека. Тогава се изживява това, което не може да се изрази по друг начин, освен с думите: в тази мирова среднощ се преживяват неща, скрити дълбоко, дълбоко под повърхността не само на сетивния свят, но и под повърхността на някои светове, в които води началното ясновидство. На сетивния свят, а понякога също и на ясновиждащия поглед, който прониква през някои слоеве под сетивния свят, се изплъзва това – ние ще говорим още за него, – което може да се нарече необходимостите в мировите събития, тези необходимости, които се коренят в основите на нещата, в които се коренят също и най-дълбоките основи на човешката душа, които обаче се изплъзват на сетивното, а също и на първоначалния ясновиждащ поглед и се разкриват пред последния едва когато се изживява нещо, подобно на описаното образно през Сатурновия период. Тогава може да се каже, че за такъв ясновиждащ поглед, който първо трябва да възникне по времето между смърт и ново раждане,

* Всички цитати от Мистерийните драми са в превод на Христо Маринов в: Рудолф Щайнер, *Четири мистерийни драми*, Издателско ателие Аб, 2014 – бел. пр.

действително може да се каже, че сякаш цялото ползрение на душата е пронизано от мълнии, които в ужасяващия си блясък осветляват мировите необходимости, но същевременно са толкова ослепително ярки, че от яркото сияние угасва познаващият взор и от угасващия познаващ взор се образуват формообрази, които след това се вплитат в мировата тъкан, от която възникват съдбите на духовните същества. Основите на съдбините на хората и на други мирови същества могат да се прозрат в дълбините на необходимостите само когато се гледа с такъв познаващ взор, който угасва в познанието от блестящите мълнии и се преобразува като че ли във форми, които са умрели, но които после продължават да живеят като съдбовни импулси в живота. И всичко това, което намира в себе си истинно себепознание – не това самопознание, за което толкова много се приказва в теософските кръгове, а онова действително сериозно себепознание, което се придобива в течение на окултния живот, – всичко, което душата вижда в самата себе си с всички несъвършенства, които душата си приписва, това се чува в мировата среднощ като вплетено в тътнещия мирови грохот, гърмящ в дълбините на битието.

Всичко това могат да са преживявания, които протичат с велик трагизъм и свещена сериозност като пробуждането за мировата среднощ между смърт и ново раждане. Ако душата е узряла да остави във физическия сетивен свят да навлезе съзнание за това, то трябва да стане в онази просветленост на медитативното настроение, указана с думите на Мария в началото на Девета картина. Но тогава душата трябва предварително да е преживяла в духовния живот това, което като нещо от самата нея – нещо, което вътрешно ѝ принадлежи, което не винаги е живяло в това, което се нарича свой „Аз“, – се е било приближило към нея от мировите далнини. Настроението, в което се приближава нещо като част от собствения Аз в духовния свят, но приближаващо се сякаш от далнините, сме се постарали да предадем в думите, които изрича Мария в духовната област:

От моя мирови душевен бряг
се приближават пламъци насам,
те с мисленето мое приближават.
Една гореща битка се задава.
Воюва мисълта ми с мисълта
на Луцифер... Във другата душа
се бори мисълта ми... Тя привлича
гореща светлина от тъмен мраз...
Горещата душевна светлина
като светкавица припламва ярко...
във мировите ледени полета...

Споменът за това, което се изживява и може да се изрази с подобни думи, може да се предаде в посочените слова на Мария в началото на Девета картина. Но това, което душата трябва да изживее, за да има такъв спомен за мировата среднощ, трябва да се състои и в земния живот, и то така, че човешката душа да е преминала през изживявания, които да са ѝ донесли преживяването на настроения на вътрешен трагизъм, вътрешна сериозност, вътрешен ужас, които могат да се изразят само с такива думи, каквито са вложени в устата на Мария в края на Четвърта картина. Тук човек трябва да е почувствал как собственият му Аз се изтръгва от това, което обикновено се нарича вътрешен живот; как мисленето, с което се чувствате толкова свързани и изпълнени с доверие към него, се откъсва от вътрешността, как той се отправя към далечни, далечни далнини на полезрението. И човек трябва да е намерил в себе си като живо настояще на душата това, което е изразено в такива думи, които, разбира се, се струват пълна безсмислица и сума от противоречия на външното сетивно разбиране и на свързания с физическия мозък разсъдък. Човек трябва първо да е преживял това настроение на излизането на собствения Аз, на собственото мислене от вътрешното битие, ако иска да изживее в пълен покой спомена за мировата среднощ. За да настъпи нещо подобно на това, което се стреми да бъде

изразено в Девета картина, споменът в земния живот трябва да е предшестван от изживяването на мировата среднощ. Но за да бъде възможно това, то отново трябва да се предхожда от душевното настроение, изразено в края на Четвърта картина. Пламъците действително бягат; те не влизат по-рано в земното съзнание, не се приближават до покоя в медитацията, не и преди да са отлетели, преди това душевно настроение да стане истина:

Побягват пламъците... те се пръскат
със мисленето ми... А там, далеч,
далеч на мировия бряг душевен,
се води тежка битка – мисълта ми
воюва – там, на нищото в потока, –
със ледена духовна светлина...
Отстъпва мисленето ми сега.
Студена светлина... Избликва мощно
гореща тъмнина от мисълта ми...
Какво от мрачната горещина
сега изплува?... В пламъци червени
щурмува моят аз – към светлината –
щурмува той в студена светлина –
на мировите ледени полета...

В такава взаимозависимост се намират нещата и, намирайки се в такава взаимозависимост, те укрепват вътрешните душевни способности по такъв начин, че това, което по-рано е било само абстрактна душевна сила, застава духовно реално пред душата така, че е едновременно особено същество и в същото време то принадлежи на собствения Аз, както Астрид и Луна се явяват на Мария. И тогава тези същества, които са реални същества, и които същевременно се изживяват като душевни сили, се явяват така, че могат да се появят в съюз с Пазача на прага и с Бенедикт, както е представено в Девета картина.

Но най-същественото е да се усети настроението на тази картина, в която по съвсем различен, индивидуален начин, така че вътрешната душевна сила, която съответства на другата Филия, става реална, се случва пробуждането, у Йохан Томасий идва споменът за мировата среднощ и за дълбоката египетска древност. За така настроената душа, каквато живее в Йохан Томасий, значение имат думите на другата Филия:

Магичното творене
на собствената същност.

а също и всичко, свързано с това в хода на Мистерийната драма. Вследствие на факта, че това е така, се явяват Духът на младостта на Йохан, Бенедикт и Луцифер точно по начина, по който е представено към края на Десета картина. Важно е, че именно в тази картина душевният взор е отправен към това как Луцифер се приближава към Йохан Томасий и как биват произнесени същите думи като в края на Трета картина от „Пазачът на прага“. В тези думи е показано как през всички светове и през живота на човечеството преминава борбата на Луцифер, но също и настроението, звучащо от думите на Бенедикт в отговор на Луцифер. Опитайте се да почувствате какво е заложено в тези думи, звучащи от Луцифер както в края на Трета картина от „Пазачът на прага“, така и в края на Десета картина от „Пробуждането на душите“:

Аз ще се боря.

БЕНЕДИКТ:

И така в борбата
ще служиш ти на боговете само.

Тук обърнете специално внимание на нещо друго. Обърнете внимание на това, че едни и същи думи биват произнесени на тези две места, но че те могат да бъдат изречени, като

същевременно значат нещо свършено различно на двете места. Това, което значат в края на Десета картина на „Пробуждането на душите“, е обусловено от факта, че предшестващите думи на Мария са преобразувани от други думи, произнесени в „Пазачът на прага“, че в душата на Мария живее това, което е било изречено преди от нея:

Тъй както искаше ти да ме видиш,
не съм в онези светове, където
сияе истината. Моят свят
обет излъчва силата, която
ще пази туй, което си постигнал.

Сега тя казва:

Ще ме откриеш в светлите полета,

Тя вече не казва:

Ще ме откриеш в области студени.

а:

Ще ме откриеш в светлите полета,
където нежна красота създава
сияйни сили на живот. Търси ме
в световните основи, там, където
души желаят да си извоюват
божественото чувстване в любов,
която вижда аза във всемира.

Тук думите на обръщението са различни от тези във Втората картина от „Пробуждането на душите“. Така това, което възниква като разговор между Луцифер и Бенедикт в края на тази Десета картина от „Пробуждането на душите“: „Аз ще се

боря.“ – „И така в борбата ще служиш ти на боговете само.“ е нещо съвсем различно от това, което е било в края на Трета картина от „Пазачът на прага“. С това се хвърля светлина върху нещо, което подобно на ариманическо влияние господства тъкмо в цялото разсъдъчно мислене, в цялата разсъдъчна култура на настоящето.

За хората на тази външна разсъдъчна култура на настоящето най-трудно е да разберат, че едни и същи думи в различен контекст изразяват различни неща. Нашата съвременна култура е такава, че хората смятат, че щом има думи, от тези думи, доколкото са запечатани на физическия план, би трябвало винаги да следва едно и също. Тук имаме същевременно мястото, на което Ариман най-интензивно диша във врата на хората от съвременността, където им пречи да разберат, че думите оживяват с цялата си дълбока същност едва когато бъдат видени във взаимовръзката, в която се намират. Нищо, което стига отвъд физическия план, не може да бъде разбрано, ако не се обърне внимание на този окултен факт. Особено важно за нашето време е, че такъв окултен факт може да въздейства на душата, на сърцето в противовес на външната разсъдъчна култура, обхванала всички хора.

Вземете под внимание, скъпи мои приятели, сред многото, което се разкрива за тези Мистерийни драми, как своеобразната фигура на Ариман се прокрадва тихо най-напред в „Пробуждането на душите“, как, така да се каже, се промъква сред действащите лица, придобивайки все по-голямо значение към края на „Пробуждането на душите“. Аз ще се опитам да изложа също и неща, които касаят създаването на образите на Ариман и на Луцифер и на много друго, в отделно съчинение, което ще можете да получите още по време на този цикъл лекции, може би до средата на седмицата, което ще се казва „Прагът на духовния свят“, тъй като ми се струва особено нужно в това време на нашите приятели да им се изяснят някои области. Не е толкова лесно човек да си изясни образи, подобни на Луцифер и Ариман. За някои вероятно може да се

окаже особено полезно да обърнат известно внимание именно в „Пробуждането на душите“ върху това, че този, който не е съвсем ненаясно с ариманическият елемент в света, може да си мисли някои неща, които може би си мисли и някой друг, изхождайки от несъзнателни ариманически импулси, но го мисли в друго настроение. Вероятно, скъпи мои приятели, сред вас има много души, които могат да почувстват всички отношения, вливащи се в такива думи, които произнася Ариман, докато, така да се каже, все още се промъква сред персонажите:

Не се оставяй да те заблуди
напълно. Все пак вярно пази прага,
макар и да си служи с други дрехи,
които първо ти във твоя дух
от стари късове на *страх* си скърпил.
Ала не трябва ти като творец
в лош драматичен стил да го оформяш.
По-късно по-добре ще го направиш.
Ала карикатурата все още
е в служба на душата; много малко
усилие е нужно, за да видиш
какво все още представлява тя.
Би трябвало да забележиш как
Пазачът ти говори: елегичен
е тонът му, изпълнен с много патос...
Но ако ти не позволиш това,
ще ти покаже от кого заимства
той днес все още много.

Мога да си представя, че мнозина ще намерят достойни за порицание от една или друга естетическа гледна точка начина, по който тези Мистерийни драми стоят пред нас. И тези възражения, сред многото други възражения срещу антропософията, загубват значение за този, който е в състояние да се

пренесе в настроението на Ариман. Свръхинтелигентните съвременници, които отричат антропософията, със сигурност спадат към тези, за които поетът казва:

„И за гръкляна да ги хвана,
не виждат дяволския лик!“

Но тези противници на антропософията могат отчасти да бъдат съдени на основание на думите, които казва Ариман, докато се прокарва.

След това обаче Ариман се явява пред нас в най-сериозния си облик там, където смъртта на Щрадер малко по малко се вплита в действието, представено в Мистерийната драма, вплита се така, че в силите, изхождащи от тази смърт, душевният поглед трябва да търси източника на всичко, което изобщо се случва в „Пробуждането на душите“. И все отново и отново е необходимо да се повтаря, че това пробуждане става по различен начин. При Мария то става благодарение на факта, че вследствие на особените условия пред душата на Мария застават онези душевни сили, които намират своя осезаемо духовен израз в Луна и Астрид. При Йохан Томасий то се случва благодарение на факта, че в него става изживяване на „магичното творене на собствената същност“ по начина, по който то застава осезаемо духовно – ако мога да употребя този абсурден израз – пред него в образа на другата Филия; и пак по друг начин при Капезий, благодарение на Филия. Но и в съвършено различни форми постепенно може да зазори пробуждането в душите. Така в Девета картина виждаме как то се заражда в душата на Щрадер. Тук нямаме – както вече беше казано – осезаемо духовните душевни сили Луна, Филия, Астрид и другата Филия, а все още имагинативните образи, които излъчват духовните събития във физическото съзнание. Тази степен на пробуждането на душата, която може да се прояви у Щрадер по такъв начин, може да се представи само по пътя на изобразяването на такова имагинативно познание като образа

на кораба в Единадесета картина.

И под друга форма може постепенно да се подготви пробуждането на душата. Отново ще намерите това – и сега, добре обмислено, след като Ариман е показан в най-дълбокото му значение в Дванадесета картина, – загатнато в Тринадесета картина в разговора между Хиларий и Романий. Тук е нужно да насочим душевния си взор към случилото се в душата на Хиларий от събитията в „Пазачът на прага“ до тези в „Пробуждането на душите“, изразено в следните думи на Хиларий:

Приятелю, благодаря ви
за тези думи на мистик.
Да, често чувал съм ги аз,
ала почувствах тайната, която
съдържат те. Единствено със труд
световните пътеки се изследват.
Приятелю, на мене подобава
да чакам, докато духът посочи,
поиска ли, посоката, която
за виждането ми е подходяща.

Що за думи казва Романий? Той казва думите, които Хиларий отново и отново е можел да чуе от мястото в храма, на което стои Романий, думите, които Романий често е произнасял на това място, но които до това изживяване са минавали покрай душевния взор на Хиларий без онова по-дълбоко разбиране, което може да се нарече разбиране на живота. Вече е частично пробуждане на душата, когато човек е достигнал до разбиране на това, което е възприел под формата на мисли, разбрал го е наистина добре, и може би дори ще съумее да изнася лекции за него, но когато все пак за него то не се е превърнало в живо разбиране на живота. Човек може да е възприел в себе си всичко, което се оповестява в антропософията, това, което съдържат книгите, лекциите и циклите, може дори да ги съобщава на други, вероятно за тяхна голяма полза, и

все пак може да стигне до следното: да разбира така, както Хиларий разбира думите на Романий, той ще може едва след определено преживяване, което трябва спокойно да очаква до известна степен на пробуждането на душата.

О, ако голяма част от нашите приятели можеха да се пренесат в настроението на очакване, в това настроение на очакване на приближаването на нещо, чието предизвестие е може би само привидно ясно, а всъщност се съдържа все още непонятно в теориите и изложенията, тогава в тези души би могло да се намери място за нещо от това, което е изразено в Трета картина от „Пробуждането на душите“ в думите на Щрадер: там, където Щрадер стои между Феликс Балде и Капезий, където той стои между двамата по един особен начин, стои така, че му е дословно известно всичко, което те казват, но въпреки че сам би могъл да го повтори на себе си, той не може да го разбере. Той го знае, може дори да го смята за мъдрост, но сега забелязва, че има нещо, което може да се изрази със следните думи:

Капезий, Феликс... *двамата* прикриват
неясен смисъл в ясните си думи...

Нашите твърде умни съвременници понякога биха могли да допуснат, че на един или друг човек може да му се случи да скрие смисъла, ясения смисъл в неясни думи. Но на някои от нашите много умни съвременници няма да им е никак лесно да допуснат, че в ясни думи би могъл да се крие неясен смисъл. При все това допускането, че в ясни думи би могъл да се крие неясен смисъл, е по-висшето в човешката природа. Скъпи мои приятели, ясни са много науки, много философии. Но нещо важно за по-нататъшната еволюция на човечеството би могло да се случи, ако се появят философи, които да признаят, че макар и във всички философски системи да е дадено по нещо ясно и все по-ясно, че макар и да може да се каже, че нещата са ясни, въпреки това в ясни думи може да е скрит

неясен смисъл. Би се случило нещо важно, ако мнозина, които се смятат за изключително умни, които в определени граници с право считат за мъдрост това, което знаят, се научат да се отнасят към света така, както се отнася Щрадер към Татко Феликс и Капезий, и кажат:

Понятно често съм намирал аз,
каквото казвате сега. Тогава
за мъдрост го приемах... но *сега*
ни дума от речта ви не разбирам.
Капезий, Феликс... *двата* прикриват
неясен смисъл в ясните си думи...

И ето, скъпи мои приятели, представете си някой философ от съвременността или от миналото, който е създал своето рода правдоподобна и ясна философия, който се отнася към тази своя философия, която все пак е в известен смисъл резултат от човешкото мислене, така, че да каже: „Обикновено намирах това за разбираемо. Всичко, което съм написал, приемах за мъдрост. И все пак сега не мога да разбера нито дума от тези редове, дори от тези, които сам съм написал, сега някои неща са ми непонятни. Тези изказвания крият неясен смисъл в ясни думи.“ Трудно можем да си представим някой философ от настоящето или от недалечното минало, който би направил подобно признание, или пък някой от свръхинтелигентните хора в нашата материалистическа или, изразявайки се по-благородно, монистическа епоха, нали? И въпреки това щеше да е благословия за нашата съвременна култура, ако хората можеха да се отнасят към мислите и към други културни постижения така, както Щрадер се отнася тук към Татко Феликс и Капезий, ако тези хора станеха все по-многобройни и по-многобройни и ако антропософията би могла действително да способства за това себепознание.

ВТОРА ЛЕКЦИЯ

Мюнхен, 25 август 1913 г.

Скъпи мои приятели теософи! Сигурно сте видели, че изживяванията на душите, представени в „Пробуждането на душите“, се разиграват в граничната област между сетивния свят и свръхсетивните, духовните светове. За духовната наука от особено значение е тази област да бъде обхваната от душевния взор, тъй като е напълно естествено, че всичко, което човешката душа може да изживее в духовния, в свръхсетивния свят, се явява, така да се каже, непозната земя за всички способности, за цялото душевно преживяване на човека в сетивно-физическия свят. Когато човекът се вживее в духовния свят с помощта на различни методи, с които сме се запознали, т.е. когато душата се научи да преживява в духовния свят, да наблюдава, да познава извън физическото тяло, тогава за такъв живот, за такова чувстване в духовния свят е необходимо душата да развие много специални способности, много специални сили. Когато душата се стреми към ясновиждащо съзнание в земното битие, е естествено, че станалата ясновиждаща душа или стремящата се да стане ясновиждаща душа може да пребивава в духовния свят извън своето тяло и отново да се върне във физическото тяло – бидейки земен човек, тя трябва да може да направи това, – т.е. отново да може да живее така, както човекът е длъжен да живее нормално в сетивния свят като сетивно същество, като земен човек.

И така, може да се каже: станалата ясновиждаща душа трябва да умее да се движи закономерно в духовния свят и да умее отново и отново да преминава през границата във физическо-сетивния свят, да умее, ако мога да се изразя тривиално, да се държи по правилен и целесъобразен начин там. Тъй като способностите на душата трябва да са различни за духовния свят и са различни, когато тази душа си служи с физическите сетива и с цялото останало физическо тяло, ако иска да ста-

не ясновиждаща, душата следва да развие в известна степен подвижността да чувства себе си и да преживява в духовния свят с необходимите за това способности, и тогава, когато тя отново прекрачи границата, пак да може да изживява сетивния свят със съответните способности. Да се усвои тази способност, тази подвижност, тази способност за превръщане в никакъв случай не е толкова лесно; но за правилната оценка на разликата между духовния и физическо-сетивния свят е необходимо душевният взор да се отправи остро именно към тази гранична област между двата свята, да се обърне щателно внимание на самия праг, през който душата трябва да премине, ако иска да проникне от физическо-сетивния в духовния свят. Защото в продължение на този цикъл лекции по най-разнообразен начин ще видим, че за душата е единствено вредно да внася навиците от единия свят в другия, когато трябва да престопа прага в едната или другата посока.

При прехода през този праг поведението се затруднява особено, така да се каже, от това, че в нашия мир порядък съществуват съществата, които в представените преживявания от „Пробуждането на душите“ и от другите драми играят определена роля, същества, които може да обозначим като луциферически и ариманически. Защото, за да установим споменатото правилно отношение към прехода от единия свят в другия, е нужно да умеем да се отнасяме правилно към тези два вида същества – луциферическите и ариманически-те. Най-удобно от всичко – и това удобно средство си избират, най-малкото теоретично, наистина много души – би било да се каже: „Да, Ариман очевидно е опасен и ако той оказва своето влияние върху света и човешките действия, най-простото е да се изкоренят от човешката душа импулсите, произхождащи от Ариман“. Това изглежда най-удобно, но по отношение на духовния свят е също толкова неразумно, колкото ако някой се опита да установи равновесие на едни везни като за целта сваля тежестта от блюдото на везната, което е потънало надолу. Тези същества, които обозначаваме като ариманически и

луциферически, съществуват в света, те имат своята задача в мировия порядък и човек не може да ги изкорени. Изобщо не става дума за изкореняване, а за това, че подобно на тежестта върху две блюда на везната ариманическите и луциферическите сили трябва да се поддържат в равновесие, трябва да се уравнили в своите импулси, насочени към човека и останалите същества. Правилното въздействие на някои от различните видове сили или същества се предизвиква не чрез тяхното унищожаване, а с това човек да бъде в правилно отношение спрямо тях. И ще бъде напълно неправилно разбиране на тези луциферически и ариманически същества, ако просто кажем: „Това са зловредни, зли същества.“ Това, че те възтават по определен начин срещу всеобщия мирови порядък, който вече е бил предначертан, преди те да встъпят в този мирови порядък, произтича не от факта, че тези същества трябва да извършват зловредна дейност при всички обстоятелства, а от факта, че тези същества, както и другите, които познаваме като правомерни същества във висшите светове, имат определена сфера на действие в целостта на мировия порядък. И възтаването, противодействието срещу мировия порядък се заключава в това, че те престъпват тази област, че използват силите, които трябва да упражняват в правомерната им сфера, извън тази сфера. Да разгледаме от тази гледна точка Ариман или ариманическите същества.

Можем много добре да охарактеризираме Ариман, ако кажем: Ариман в най-широк смисъл се явява господарят на смъртта, владетелят на всички сили, които следва да предизвикат във физическо-сетивния свят това, което по необходимост трябва да присъства в този физическо-сетивен свят като унищожение, като смърт на съществата. Смъртта в сетивния свят спада към необходимите явления, тъй като съществата щяха да препълнят сетивния свят, ако в него не съществуваха унищожение и смърт. Задачата смъртта да се управлява по съответния начин от духовния свят е възложена на Ариман. Той е повелителят на регулирането на смъртта. Неговото, принад-

лежащо му в най-всеобхватен смисъл царство, е минералното царство. Минералното царство винаги е смърт. Смъртта, така да се каже, се разлива над целия минерален свят. Но нашият земен свят е такъв, че минералната закономерност се излива и във всички останали природни царства. Растенията, животните, хората, доколкото принадлежат към природните царства, всички те са проникнати от минералното, приемат в себе си минерални вещества, а заедно с тях и минералните сили и закономерности и подлежат на законите на минералното царство, доколкото последното принадлежи към същността на Земята. По този начин и това, което спада към правомерната смърт, се разпростира и в тези по-висши царства на правомерното господство на Ариман. В това, което ни обкръжава като външна природа, Ариман се явява правомерният господар на смъртта и, доколкото е такъв, следва да се признае, че той не е зла, а напълно обоснована в мировия порядък сила. До правилно отношение към сетивния свят стигаме само тогава, когато проявяваме съответстващ интерес към него, когато този интерес към сетивния свят е такъв, че да виждаме как възникват нещата от този свят и да не ламтим за тях дотам, че да искаме вечно битие за сетивните форми, а да сме в състояние да минем и без тях, ако за тях настъпи естествена смърт. Да умеем да се радваме по съответстващия начин на нещата от сетивния свят, но да не сме дотолкова привързани към тях, че това да противоречи на законите на отмирането и смъртта: това е правилното отношение на човека към сетивния свят. И за да може всичко това да е така, че у човека да има правилно отношение към сетивния свят, към възникването и отмирането, затова той е пронизан от ариманическите сили, затова в него живеят ариманическите импулси.

Но Ариман може да престъпи своята област, той може преди всичко да я престъпи така, че да се домогва до човешкото мислене. Човекът, който не вижда в духовния свят и няма разбиране за него, наистина няма да повярва, че Ариман по напълно реален начин се домогва до човешкото мислене. Той

се домогва до него! Доколкото това човешко мислене живее в сетивния свят, то е свързано с мозъка, който е подвластен на унищожение по силата на всеобщия мирови порядък. И Ариман е длъжен да регулира този ход на човешкия мозък съгласно закона на унищожението. Когато той престъпи своята област, у него се появява тенденцията, намерението да отдели мисленето от неговия смъртен инструмент, мозъка, да го направи самостоятелно, да откъсне физическото мислене, мисленето, насочено към сетивния свят, от физическия мозък, в чийто поток на унищожението би трябвало да се излее това мислене, когато човекът премине през портата на смъртта. Когато Ариман пусне човека като физическо същество в потока на смъртта, той има тенденцията да отдели мисленето от този поток на унищожението. Той прави това по време на целия човешки живот, винаги се впира със своите нокти в това мислене и обработва човека така, че мисленето да се стреми да се откъсне от унищожението. Понеже Ариман проявява по такъв начин своето въздействие в човешкото мислене, а свързаните със сетивния свят хора, разбира се, усещат единствено въздействията на духовните същества, хората, които Ариман държи в ръцете си по този начин, изпитват порив да откъснат мисленето от неговата включеност във великия мирови порядък. И това създава материалистическо настроение, вследствие на което хората искат да прилагат мисленето само по отношение на сетивния свят. От Ариман са обсебени най-много тези хора, които не желаят да вярват в никакъв духовен свят, защото Ариман е този, който изкушава и съблазнява мисленето им да остане в сетивния свят.

За душевното настроение на човека, който не е станал практически окултист, това има главно единствено последиствието, че той става груб материалист и не иска да знае нищо за духовния свят. За това тъкмо го съблазнява Ариман, когато той просто не забелязва. За Ариман обаче нещата стоят така, че ако му се удаде да откъсне това мислене от неговата основа, свързана с мозъка като физическо мислене, с това ми-

слене Ариман поражда във физическия свят сенки и схеми, които пронизват физическия свят. С тези сенки и схеми Ариман през цялото време желае да основе своето особено ариманическо царство. Когато човешкото мислене иска да влезе в потока, в който влиза човекът, когато премине през портата на смъртта, Ариман винаги стои в засада, за да може, доколкото е възможно, да откъсне и задържи назад това мислене и да насели физическия свят със сенки и схеми, образувани от откъснатото от родната му почва физическо човешко мислене. Разгледано окултно, тези сенки и схеми се носят бързо и безшумно във физическия свят, нарушавайки мировия порядък. Това са продуктите, които създава Ариман по гореописания начин. Скъпи мои приятели, ние ще имаме вярното настроение по отношение на Ариман, ако го ценим по такъв начин, че да имаме правилно отношение към сетивния свят, когато той пуска своите правомерни импулси да навлязат в нашите души. Но ние трябва да сме на стража, така че той да не ни съблазнява така, както бе очертано. По-удобно, разбира се, е средството, което избират хората, които казват: „Ами тогава да изтръгнем всички ариманически импулси от нашата душа!“ С едно такова изтръгване обаче не се постига нищо друго освен да натежи другото блюдо на везната. И този, на когото действително се удаде чрез лъжливи теории да изтръгне ариманическите импулси от душата си, би попаднал под луциферически импулс.

Това се показва в частност тогава, когато хората, от известна боязън от правилно отношение към ариманическите сили, започват да презират сетивния свят, изкореняват в себе си радостта и правилното отношение към него и, за да не са привързани към сетивния свят, убиват в себе си всеки интерес към него. Тогава идва фалшивият аскетизъм. И този фалшив аскетизъм предлага най-силния повод за намеса на също така лъжливите луциферически импулси. Дори може да се напише историята на аскетизма, представяйки го като непрекъснатата съблазън от страна на Луцифер. Човек се предава на лъжли-

вия аскетизъм на съблазните на Луцифер, защото, вместо да приведе везните в равновесие, вместо да използва силите като полярни, той изкоренява изцяло едната страна. Така Ариман може да бъде напълно оправдан при правилна оценка на човека по отношение на физически-сетивния свят. Минералното царство, така да се каже, е изконно принадлежащо на Ариман, царството, над което непрестанно се излива смъртта. Във висшите природни царства Ариман е управителят на смъртта, доколкото действа правомерно в хода на събитията и съществата. Това, което можем да проследим като свръхсетивно повече във външния свят, с известно основание обозначаваме като духовно, а действащото по-душевно, по-вътрешно в човека, обозначаваме като душевно. Ариман е в по-голяма степен духовно, а Луцифер – в по-голяма степен душевно същество. Ариман, така да се каже, е господар на протичащото във външната природа, а Луцифер прониква със своите импулси във вътрешността на човека.

От друга страна обаче, съществува една правомерна, напълно отговаряща на смисъла на всеобщия мирови порядък задача на Луцифер. Тази задача на Луцифер е в известна степен да откъсне човека и изобщо всичко душевно в света от самия живот и от разтваряне в сетивно-физическото. Помислете: ако в света не съществуваше изобщо никаква луциферическа сила, човекът щеше да се отдава на мечтания за това, което се влива в него от външния свят като възприятия, за идващото от външния свят чрез разсъдъка. Това щеше да бъде своего рода дрямка в мечти на човешкото и душевното битие в този сетивен свят. Но съществуват импулси, които наистина не искат да откъснат тези души от сетивния свят, доколкото те са временно свързани с този сетивен свят, които обаче желаят да издигнат душите така, че те да могат по различен начин да преживяват, чувстват и да се радват не само на това, което може да им предложи този сетивен свят. Нужно е само да си помислим за това, което е търсело човечеството в художественото развитие. Навсякъде, където човекът сътворява нещо в

своя живот на представите, чувствата и душата, което не е грубо свързано със сетивния свят, а се издига над него, там Луцифер е силата, която го откъсва от сетивния свят. Голяма част от това, което живее в художественото развитие на човека като издигащо и освобождаващо, е внушение на Луцифер. И още нещо друго можем да обозначим като внушения на Луцифер. Благодарение на факта, че съществуват луциферически сили, човекът е в състояние да не остане привързан с мисленето си към простото портретно възпроизвеждане на физическо-сетивния свят; той може в свободно мислене да се издигне над последния. Това той прави например в своето философстване. От тази гледна точка всяко философстване е вдъхновение от Луцифер. Би могло да се напише история на философското развитие на човечеството, доколкото то не се явява чист позитивизъм, т.е. не се придържа към външно материалното, и да се каже: историята на развитието на философията е непрекъснатото доказателство за вдъхновението от Луцифер. Защото всяко творчество, което се издига над сетивния свят, се дължи на правомерните сили и деятельности на Луцифер.

Но, от друга страна, Луцифер може да престъпи своята област. Въставането срещу мировия порядък винаги се дължи на това, че тези същества престъпват своята област. Той я престъпва и у него винаги е налице тенденцията да я престъпва, заразявайки душевно чувстващия елемент. Докато Ариман си има работа повече с мисленето, Луцифер има повече общо с чувствата, с живота на афектите, страстите, влеченията и силните желания. Всичко душевно чувствително във физическо-сетивния свят е това, над което господства Луцифер. И у него има тенденцията да освободи, да отдели този душевно чувстващ елемент от физическо-сетивния свят, да го одухотвори и да си изгради луциферическо царство на свой специален, може да се каже, изолиран остров на духовното битие, от всичко, което може да улови, да заграби от душевно чувствителното в сетивния свят. Докато Ариман иска да задържи мисленето във физическо-сетивния свят и да го внедри като

сенки и схеми в сетивния свят, така че за елементарното ясно-видство то да се вижда като мержелеещи се сенки, Луцифер прави друго: той взема душевно чувствителното във физическо-сетивния свят, откъсва го оттам и го вкарва в едно особено луциферическо царство, което устройва в противоположност на всеобщия мирови порядък като изолирано царство, подобно на собствената му природа.

За това как Луцифер може да подходи към човека, можем в частност да си създадем представа, ако обърнем душевния си взор към едно явление в човешкия живот, за което по-нататък ще говорим още по-подробно, към това явление, което се обозначава като любов в най-широк смисъл и което все пак всъщност се явява основата на нравствено-моралния (в истинския смисъл на думата) живот в човешкия мирови порядък. За тази любов в най-широк смисъл трябва да се каже следното: когато тази любов се проявява във физическо-сетивния свят и действа в човешкия живот, тя е абсолютно защитена от всяко неправомерно луциферическо въздействие, ако се проявява така, че човекът да обича съществуващото, което обича, заради самото него. Когато във физическо-сетивния свят срещаме някое същество, друг човек или същество от други природни царства, то се явява пред нас с определени качества, нали така? Ако имаме свободни възприятия и впечатления за тези качества, те ще извикат у нас любов, тогава няма да можем да не обикнем това същество. Самото същество ни подбужда да го обичаме. Такава любов, причината за която лежи не в любещото същество, а в обичаното, е този вид, тази форма на любов в сетивния свят, която е абсолютно неуязвима към всяко луциферическо влияние. Но ако разгледате човешкия живот, скоро ще забележите, че в него съществува и друг вид любов, тази любов, когато човек обича, защото той сам обладава определени качества, които се чувстват удовлетворени, възхитени, възрадавани от това, че може да обича едно или друго същество. Тогава човек обича заради самия себе си, обича, защото е устроен по един или друг начин и това

негово устройство изпитва удовлетворение от това, че обича другото същество. Виждате ли, тази любов, която би могла да се нарече егоистична, също трябва да съществува. Тя не следва да отсъства в човечеството. Защото всичко, което можем да обичаме в духовния свят, духовните факти, всичко, което може да живее у нас чрез любовта като копнеж, като порив нагоре в духовния свят, към постигане на съществата от духовния свят, към познаване на духовния свят, всичко това, разбира се, също произтича от сетивната любов към духовния свят. Но тази любов към духовното не само може, а *трябва* по необходимост да бъде заради самите нас. Ние сме същества, имащи корени в духовния свят. Наш дълг е да направим себе си възможно най-съвършени. Заради самите себе си трябва да обичаме духовния свят, за да внесем в собственото си същество възможно най-много сили от духовния свят. В духовната любов този личен, индивидуален елемент, може да се каже, този егоистичен елемент в любовта, е напълно оправдан, защото той откъсва човека от сетивния свят, води го нагоре в духовния свят, напътства го да изпълни необходимия дълг, да става все по-съвършен и по-съвършен.

Но у Луцифер съществува тенденцията да смесва тези два свята един с друг. Навсякъде в човешката любов, където човекът във физическо-сетивния свят обича с оттенък на егоизъм, заради самия себе си, това става поради факта, че Луцифер иска да направи сетивната любов подобна на духовната. Тогава той може да я откъсне от сетивния свят и да я въведе в своето особено царство. Така че всяка любов, която може да се нарече егоистична, която обича не заради обичаното, а заради обичащия, е подложена на луциферическите импулси. Ако вземем под внимание току-що казаното както следва, ще стигнем до заключението, че особено в настоящето, в материалистическата култура на настоящето са налице много поводи да се забележат луциферическите съблазни в любовния живот. Защото голяма част от днешните научни и особено медицински литература и възгледи е проникната от

това луциферическо разбиране за любовта. Ако искаме да говорим по-точно, тук би следвало да засегнем до известна степен някои щекотливи въпроси. Но луциферическият елемент в любовта чисто и просто е разглезен от голяма част от нашата медицинска наука, когато на мъжете – тук особено се предпочита мъжкият свят – отново и отново им се казва, че трябва да се грижат за една определена сфера от любовта, тъй като тя е необходима за тяхното здраве, т.е. за самите тях. Дават се много съвети в такава насока, че на мъжете им се препоръчват определени преживявания в любовта – не заради любимото същество, а защото се има предвид, че това е необходимо за мъжкия живот. Когато се срещаме с подобни разсъждения и когато се явяват все още прекалено облечени в научност, те не представляват нищо друго освен инспирации от луциферическия елемент в света. Значителна част от науката е просто проникната от луциферическите възгледи. И Луцифер намира най-добрите новобранци за своето царство сред хората, които приемат такива съвети, които могат да вярват, че за процъфтяването на собствената им личност е нужно да се грижат за определени форми на любовния живот. Да се знаят такива неща е абсолютно необходимо и трябва отново и отново да се подчертава това, което казах още вчера: и за гръкляна да ги хване дяволът, някои хора пак не виждат неговия лик, както в луциферическа, така и в ариманическа форма! Това, че Луцифер диша във врата на тези, които дават подобни съвети в качеството си на материалистически учени, хората не го забелязват. Те го отричат, понеже отричат всички духовни светове.

По такъв начин виждаме как, от една страна, от Луцифер зависи великото и възвишеното, това, което съдейства на развитието на човечеството. Човечеството трябва да разбере как да удържа импулсите, идващи от Луцифер, в съответните граници. Навсякъде, където Луцифер се явява покровител на красивия вид, покровител на художествените импулси, там от луциферическата деятелност в човечеството възниква нещо велико, възвишено и могъщо. Но има и сенчеста страна на лу-

луциферическата деятелност. Луцифер навсякъде се стреми да откъсне чувстваното душевно от сетивното, да го направи самостоятелно, да го проникне с егоизъм и себичност. Тогава в чувстваното душевно се появява елементът на своенравието, така че човекът в свободно творчество си създава всевъзможни идеи за света – може да се каже по свободна воля. Колко хора философстват, така да се каже, като на шега, без да се интересуват дали философстването им се вписва във всеобщия необходим ход на мировия порядък! Философстващите особняци са наистина много разпространени в света. Те се влюбват в собствените си мнения, не уравновесяват луциферическия елемент чрез ариманическия, който винаги е длъжен да пита дали това, което се придобива по пътя на мисленето във физическо-сетивния свят, е също така и съвместимо със законите на физическо-сетивния свят. И така виждаме как тези хора се шляят по света с техните мнения, които не представляват нищо друго освен фантазмагории, които не се вписват във всеобщия мирови порядък. Всички фантазмагории, всички неразбории на своеволните мнения, всички особняшки мнения, всеки лъжлив, фантазмагоричен идеализъм произхождат от сенчестата страна на луциферическите импулси. Обаче луциферическият и ариманическият елемент застават пред нас особено ясно в тяхното значение за граничната област или за прага между сетивното и свръхсетивното, ако насочим поглед към ясновиждащото съзнание.

Когато човешката душа е извършила със себе това, което я прави способна да съзерцава в духовния свят, да поглежда в духовния свят, тя сама трябва да поеме в частност тази задача, която обикновено се изпълнява от подсъзнателните регулатори на душевния живот. За целта, човекът да не внася в обичайния живот твърде много навици и закономерности от едното царство в другото, се грижи общият природен порядък, защото този общ порядък би бил силно нарушен, ако тези светове се смесят. Току-що подчертахме, че за духовния свят любовта трябва да се развива така, че човекът е длъжен преди всичко

да се развива към проникване на своя Аз с вътрешна сила, че е длъжен да развие у себе си стремежа към усъвършенстване. Той трябва да има предвид себе си, когато развива любов към духовния свят. Ако пренесе в сетивното същия този вид подбуди, които в духовния свят могат да го доведат до най-възвишеното, това би могло да доведе до най-отвратителното. Има хора, които във външното физическо преживяване, в това, което правят през целия ден, не се интересуват особено от духовния свят. В наше време, така казват, такива хора не се срещат рядко. Но природата не позволява спрямо нея да се провежда политиката на щрауса. Не е ли така, щраусовата политика се заключава в това, че тази птица си крие главата в пясъка, като същевременно си мисли, че това, което не вижда, въобще не съществува. Материалистически настроените хора смятат, че духовният свят не съществува, защото не го виждат. Те са същински щрауси. Но в собствената им душа, в дълбините на собствената им душа не отсъства стремежът към духовния свят в следствие на това, че хората го отричат, че го заглушават в себе си. Той съществува. Във всяка човешка душа има жив подтик, жива любов към духовния свят, даже в материалистическите души. Само дето хората правят себе си душевно безсилни по отношение на този стремеж. Но съществува закон, че ако нещо бъде изтласкано от едната страна чрез заглушаване, то ще се прояви от противоположната страна. Следствието от това е, че егоистичният стремеж се вклинява в чувствените влечения. Видът любов, който е уместен само за духовния свят, се вклинява от този свят в сетивните нагони, страсти, горещи желания и т.н. и тогава тези сетивни нагони се извращават. Извращенията на сетивните нагони, всички отвратителни аномалии на сетивните нагони са противоположното на това, което биха били висшите добродетели в духовния свят, ако човек използва силите, които се изливат във физическия свят, в духовния. Следва да се замислим, че ако това, което се проявява в сетивния свят в достойни за отвращение влечения, бъде използвано в духовния свят, то би

могло да създаде най-възвишеното в него. Това е от огромно значение.

По този начин в тази област виждате още как възвишеното се превръща в отвратително, ако не се съблюдава и не се вземе под внимание по съответния начин границата между физическо-сетивния и свръхсетивния свят. Ясновиждащото съзнание трябва да се развива така, че ясновиждащата душа да може да живее в свръхсетивните светове съгласно законите на тези свръхсетивни светове така, че отново да е в състояние да се върне към живота в тялото, без да се остави да бъде въвлечена в заблуждение в нормалния физическо-сетивен свят от законите на свръхсетивните светове.

Да предположим, че някоя душа не може да направи това, тогава може да се случи следното. Ще видим още, че при прехода през граничната област от единия свят в другия душата се научава да се държи правилно особено благодарение на срещата с Пазача на прага. Но да предположим, че някоя душа – това е напълно възможно да се случи – е станала ясновиждаща по пътя на някакви съотношения, но не е провела по правилен начин срещата с Пазача на прага. Тогава такава душа може да вижда ясновиждащо в свръхсетивните светове, а също и да има възприятия в тях, но когато се върне обратно във физическо-сетивния свят, след като всъщност не е пребивавала по правилния начин в духовния свят, може да ѝ се случи да се е „полакомила“ в духовния свят. Има много такива лакомници за духовния свят и наистина може да се каже, че да ламтиш в свръхсетивния свят е много по-опасно, отколкото във физическо-чувствения. И така, в духовния свят човек може да се полакоми. Тогава много често се случва, че в сетивния свят се пренася това, което е преживяно там. Но тогава то се съгъстява, стяга се. Така че един такъв ясновидец, който не се държи съгласно законите на всеобщия мирови порядък, се връща във физическо-сетивния свят и носи със себе си съгъстените образи и впечатления от свръхсетивните светове, но не само мисли и съзерцава във физическо-сетивния свят, а,

живеейки във физическото си тяло, има пред себе си отгласите от духовния свят в образи, които имат вид, абсолютно подобен на този на сетивните образи, само че те не съответстват на реалността, а представляват илюзии, халюцинации, мечти.

В духовния свят този, който умее да вижда правилно, никога вече няма да обърка реалност с фантазърство. Там наистина нещата стоят така, че философията на Шопенхауер, доколкото прави грешка, сама се опровергава. Тя се опровергава също и в сетивния свят по отношение на своите основни грешки, а именно че цялото ни обкръжение представлява наша представа. Ако тълкуваме буквално това основно положение, то се опровергава, тъй като самият живот ни заставя да различаваме желязо, нагорещено до 900 градуса, което е действително възприятие, от представимо желязо, нагорещено до 900 градуса, което изобщо не пари. Ако човек живее в реалния свят със съответните способности, животът сам му показва разликата между реалност и фантазии. Също и основното положение на Кант, с което той пристъпва към т.нар. доказателства за Божието битие, че сто мислени талера имат същата стойност като сто реални, се опровергава от живота. Положително сто мислени талера съдържат също толкова пфениги като сто истински, но между двете все пак има разлика, която се проявява много силно в живота. И бих искал да посъветвам всеки, който смята това основно положение за вярно, да плати тези сто талера, които дължи, с мислени талери, тогава ще разбере разликата. И както това е вярно за физическо-сетивния свят, ако човек действително се намира в него и зачита неговите закони, така стоят нещата и за свръхсетивните светове. Ако човек само ламти, той не е неуязвим да не обърка заблудата с действителност, тогава образите се съгъстват и това, което трябва да е само образ, се взема за реалност. А това, което човек носи по този начин в себе си като лакомство от духовния свят, съвсем ясно се явява плячка, върху която може да се нахвърли Ариман. От това, което взема от обикновеното човешко мислене, той получава само въздушни

сенки, но Ариман добива, тривиално казано, доста тлъсти сенки и схеми, когато с изнудване извлича от човешките телесни индивидуалности толкова, колкото му е възможно – лъжливи-те химери, възникнали вследствие на лакомията в духовния свят. Така по ариманически начин физическо-сетивният свят бива пронизан от духовни сенки и схеми, които в много лош смисъл противодействат на всеобщия мирови порядък.

Следователно тук виждаме как ариманическият принцип може да оказва особено силно влияние, когато престъпи своите граници, и да противодейства на всеобщия мирови порядък, как тук по-специално този ариманически принцип може да се превърне в зло поради изопачаването на своята правомерна деятелност. Не съществува абсолютно зло. Всяко зло възниква вследствие на това, че нещо, което по някакъв начин е добро, се използва по друг начин в света и поради това се изопачава в зло. По подобен начин и луциферическият принцип, който може да даде повод за толкова възвишеното и великолепно, може да се превърне в опасен, много опасен именно за станалата ясновиждаща душа. Това става и в обратния случай. Сега разгледахме случая, когато душата се лакоми в духовния свят, т.е. възприема в него, и когато се върне във физическо-сетивния свят, не си казва: сега ти нямаш право да се ползваш от този живот на представите, който съответства на духовния свят... Тогава във физическо-сетивния свят тя е изложена на ариманическото влияние. Но може да стане и обратното. Човешката душа може да внесе в духовния свят това, което трябва да принадлежи само на физическо-сетивния свят, а то е този вид усещания, чувства и афекти, които душата по необходимост трябва да развие до известна степен във физическо-сетивния свят. Всички страсти и т.н., които душата култивира във физическо-сетивния свят, не трябва да се внасят в духовния свят, за да не попадне човек в значителна степен под нападките и съблазните на Луцифер.

Това са част от нещата, които се постарях да представя в Девета картина на „Пробуждането на душите“ в душевно-

то настроение на Мария. Би било съвършено невярно, ако на това място някой започне да търси нещо хаотично, драматично-хаотично и неспокойно, каквото имаме в някоя външна физическа драма. Ако душата на Мария беше такава, че в този момент да може да преживее възбуждащи страсти, възбуждащи влечения и афекти при възприемането на спомените от деваканическият свят и египетската епоха, тогава душата на Мария щеше да бъде подмятана във всички посоки от вълните на страстите. Душа, която не умее с вътрешно спокойствие, с абсолютна невъзмутимост, с пребиваване над всичко външно физически драматично да възприема импулсите на духовния свят, такава душа, скъпи мои приятели теософи, понася в духовния свят съдба, която мога да охарактеризирам само по следния образен начин. Представете си, че дадено същество е направено от каучук и се носи напред-назад в затворено от всички страни пространство, лети към едната стена, но там веднага бива отблъснато, лети към другата стена, пак се отблъсква, и така то се носи напред-назад и по този начин се намира в хаотично движение на вълните на живота на страстите. Това действително настъпва за душата, която внася в духовния свят начина на усещане, чувстване и афектиране във сетивно-физическия свят. След това настъпва нещо друго. Не е приятно да бъдеш подхвърлян насам-натам като каучук като че ли в някакъв мирови затвор. Затова душата, в дадения случай като ясновиждаща душа, играе преимуществено политиката на щрауса. Тя заглушава в себе си съзнанието именно за това, което я подмята във всички посоки, замъглява съзнанието си, така че да не забелязва нищо. И вярва, че не е подмятана насам-натам. Тогава на Луцифер му е толкова по-лесно, тъй като съзнанието е замъглено. Той примахва душата и я въвежда в своето изолирано царство. Тогава душата може да получи духовни впечатления, но това са чисто луциферически впечатления, защото те се възприемат в неговото островно царство.

Тъй като тогава самопознанието е много трудно и тъй

като на душата ѝ е изключително сложно да стигне до яснота по отношение на определени качества, и понеже освен това хората имат стремежа да влязат в духовния свят възможно най-бързо, няма нищо чудно в това, че си казват: „Аз вече съм зрял, вече ще овладявам своите страсти“. Това, разбира се, е по-лесно да се каже, отколкото да се направи. В частност съществуват качества, при които нещата стоят доста зле по отношение на овладяването им. Тщеславието, честолюбието и други подобни са заседнали толкова здраво в човешките души, че да си признаеш: „ти си суетен и честолюбив, ламтиш за власт“ не е толкова лесно, и човек най-често се самозаблуждава, когато се старее да си изясни именно тези неща. Но това са най-лошите афекти. Ако бъдат внесени в духовния свят, човек най-лесно става плячка на Луцифер. И понеже, ако забележи, че е подмятан насам-натам, на човек няма да му е приятно да си каже: „това произлиза от честолюбие, от тщеславие“, той търси душевно замъгляване и бива отвлечен от Луцифер в неговото царство. Тогава той несъмнено може да има впечатления, но те не са съгласувани с мировия порядък, който вече е бил предначертан, преди да започне въздействието на Луцифер, а са духовни впечатления от чисто луциферически характер. Могат да се получат най-странните впечатления и те да бъдат смятани за абсолютно верни истини. На хората може да се разказва за всевъзможни възплъщения на едно или друго същество и това могат да бъдат чисто луциферически внушения и тем подобни.

За да се осъществят правилните условия при пробуждането на Мария, в момента, когато върху нея с такава сила трябва да се сгромоляса духовният свят, тя е нужно да бъде представена тъкмо така, че по принцип на човек, който, да кажем, е един от толкова ревностните критикари на нашето време, това да се стори пълен абсурд. Защото един такъв ревностен критик би могъл да каже: „Ето, че се разигра египетската сцена, а после Мария си седи там, сякаш се е върнала от закуска, и преживява тези неща така, че липсва каквато и да

било драма“. И все пак всичко друго би било невярно на тази степен на развитие. Вярно е единствено това спокойствие на тази степен на развитие, когато лъчите падат в светлината на духовното. Така че виждаме, че това зависи от душевното настроение, което трябва да е приключило в себе си с всички афекти и страсти, които имат значение само за физическо-сетивния свят, когато душата трябва да престъпи по правилния начин прага на духовния свят и не иска да преживява в духовния свят необходимите последици от останалия сетивен начин на усещане.

Ариман е в по-голяма степен духовно същество. Това, което той развива като неправомерна деятелност, като неправомерна творческа дейност, се влива във всеобщия сетивен свят. Луцифер е в по-голяма степен душевно същество. Това, което иска да извлече от душевния елемент на чувствата от сетивния свят, той желае да го зачисли в своето особено луциферическо царство, в което иска да обезпечи на всеки човек – съобразно с егоизма, заложен в неговата същност, – така да се каже, възможно най-голяма възможност за произволна независимост. И тогава става видно, че при създанието за такива същества като Ариман и Луцифер не може и дума да става да ги обозначаваме като добри или лоши, а за това да разберем коя е правомерната деятелност и същинското царство на тези същества и къде започва тяхната неправомерна деятелност, къде те престъпват своите граници. Защото поради това, че престъпват своите граници, те примамяват човека към неправомерно престъпване на границата в другия свят със способностите и законите на физическо-сетивния свят. За преживяванията при прехода към едната или другата страна на границата между физическо-сетивния и свръхсетивния свят става дума по-специално в картините от „Пробуждането на душите“. Днес исках да поставя началото, описвайки част от това, което трябва да се вземе под внимание в граничната област между сетивния и свръхсетивния свят. Утре ще продължим с това разглеждане.

ТРЕТА ЛЕКЦИЯ

Мюнхен, 26 август 1913 г.

Скъпи мои приятели теософи! Когато се говори за духовните светове по начина, по който се прави в този лекционен цикъл, е необходимо да се вземе под внимание, че ясновиждащото съзнание, до което човешката душа може да се развие, не променя нищо в природата и същността на човека дотолкова, доколкото всичко онова, което влиза в това съзнание, вече е било налично в човешката природа. Познавайки дадено нещо, човек не го създава, а само се научава да възприема това, което вече съществува като факт. Колкото и да е разбираемо от само себе си, тъй като мисълта следва да се насочи към това, все пак трябва да се подчертае, че същността на човека лежи в скритите основи на битието и че посредством ясновиждащото познание тя само се изважда наяве от тези скрити основи на битието. От това следва именно, че действителната, истинската същностна природа на човека не може да излезе наяве чрез нищо друго освен чрез ясновиждащото съзнание. Чрез никоя философия не може да се узнае какво всъщност представлява човекът, а само от такова знание, което се опира на ясновиждащото съзнание. Защото за наблюдението в сетивния свят и за разсъдъка, свързан със сетивния свят, същността на човека, действителната, истинна същност на човека лежи в скрити светове. Когато това ясновиждащо съзнание, от гледна точка на което трябва да се разглеждат световите отвъд така наречения праг, престопа този праг, към него, за да може да възприема и познава, се предявяват съвършено различни изисквания от тези в сетивния свят. Това е и най-главното, че човешката душа до известна степен трябва да привикне, че съществува не само този вид съзерцание и възприятие, който е верният и здравият за сетивния свят.

Първият свят, в който встъпва станалата ясновиждаща душа на човека, когато премине през прага, ще нарека еле-

ментарен свят. Само този, който желае да внесе привычките от сетивния свят и в по-висшите, в свръхсетивните светове, може да иска да бъдат избрани еднакви наименования за всички гледни точки, от които се разглеждат висшите светове. Както в края на този цикъл лекции, така и в книгата „Прагът на духовния свят“, която ще е изложена за продажба през следващите дни, ще покаже каква връзка съществува между избраните тук наименования като например обозначението „елементарен свят“ и описанията за душевния свят, духовния свят и т.н., дадени в „Теософия“ и „Въведение в тайната наука“, за да не могат по повърхностен начин да се търсят противоречия там, където в действителност ги няма. Пред душевния живот застават съвършено нови изисквания, когато той премине през прага и встъпи в елементарния свят. Ако човешката душа поиска да встъпи в елементарния свят с привычките, с навиците от сетивния свят, биха могли да настъпят два факта: или в сферата на съзнанието, в полезрението ще се разпространи мъглявина или пълно затъмнение, или пък ще се случи другото явление: ако човешката душа поиска да встъпи в елементарния свят, неподготвена за привычките и изискванията на този свят, тя ще бъде изтласкана обратно в сетивния свят. Елементарният свят е напълно различен от сетивния. В последния нещата стоят така, че когато в този свят преминавате от едно същество към друго, от дадено явление към друго, вие имате пред себе си тези същества, тези явления, можете да ги разглеждате, но в наблюдението на всяко явление, на всяко същество напълно ясно съхранявате своята затворена в себе си същност, своето лично битие. Във всеки един момент знаете, че сте същият, когато подходите към някое друго явление, към някое друго същество, към нещо ново и никога не можете да изгубите себе си в това явление, в това същество. Вие стоите пред тях, стоите извън тях и знаете, че където и да се намирате в сетивния свят, си оставате същите. Това веднага се променя, когато човек встъпи в елементарния свят. В елементарния свят е необходимо с целия вътрешен живот на своята

душа той да се приспособи до такава степен към съществуото, към явлението, че със своя душевен живот да се превърне в това същество, в това явление. В елементарния свят човек не може да познава по друг начин, освен да подхожда към съществата така, че във всяко същество да става друг, и то във висша степен подобен на съществуото и явлението.

Това е необходимо да се притежава за елементарния свят като свойственост на собствената душа: способност за превръщане на собственото същество в чужди същества. Трябва да се притежава възможността за метаморфозиране. Нужно е умението да се потопиш в съществуото, сам да станеш него и да можеш да загубиш това съзнание, което човек винаги трябва да има в сетивния свят, ако иска да остане душевно здрав в него, съзнанието, че си този и този. В елементарния свят човек се научава да познава дадено същество само ако по определен начин го направи вътрешно за своя душевен живот. Така трябва да се преминава през елементарния свят, когато човек е встъпил в него през прага, че на всяка крачка сам да се превръща и сякаш да се вмъква във всяко отделно явление, във всяко същество. Това, което спада към здравето на душата във физическия свят, а именно себеутвърждаването в своята изконна същност при преминаването през сетивния свят, е абсолютно невъзможно в елементарния свят; там това би довело или до затъмнение на хоризонта, или до оттласкване обратно в сетивния свят. Лесно можете да си представите, че, за да използва тази способност за превръщане, душата се нуждае от нещо различно от това, което вече има в сетивния свят. Душата на човека е твърде слаба, за да се превръща непрекъснато, да се приспособява към всяко същество, ако влезе в елементарния свят такава, каквато е в сетивния свят. Затова силите на тази човешка душа трябва да бъдат укрепени, увеличени, и за целта е необходима подготовката, описана в „Гайната наука“ и „Как се постигат познания за висшите светове“, която води до това, че душевният живот става по-силен, по-крепък в себе си. Тогава душата може да се потапя в другите същества, без

да губи себе си в това потапяне. Когато се споменава нещо подобно, същевременно виждате колко е необходимо да вземете предвид в цялата му пълнота това, което се нарича праг между сетивния свят и свръхсетивните светове. Вече беше казано, че, докато човекът е земен човек, ясновиждащото съзнание трябва непрекъснато, така да се каже, да преминава ту тук, ту там, че то е длъжно да наблюдава извън физическото тяло в духовния свят отвъд прага, а след това трябва отново да се върне във физическото тяло и по здрав начин да се ползва от тези способности, които водят до вярно наблюдение на физическия сетивен свят.

Да предположим, че някое станало ясновиждащо съзнание пренесе в сетивния свят тази способност за превръщане, която трябва да притежава, за да може за него изобщо да съществува духовния свят, когато престъпи обратно прага в сетивния свят. Тази способност за превръщане, за която говорих, е свойствена за човешкото етерно тяло, което живее предимно в елементарния свят. Та значи да предположим, че някой човек се върне обратно от духовния в сетивния свят и остави етерното си тяло също толкова способно за превръщане, каквото е било длъжно да бъде в елементарния свят. Какво би станало тогава? Всеки свят има своите особени закономерности. Сетивният свят е светът на завършените форми. Духовете на формата управляват в сетивния свят. Елементарният свят е светът на подвижността, на метаморфозата, на превръщането. Както когато иска да се почувства в елементарния свят, човек непрекъснато трябва сам да метаморфозира, така непрестанно метаморфозират всички същества в елементарния свят. В него няма завършена, ограничена форма. Всичко е в непрекъснатата метаморфоза. И като душа извън физическото тяло човек трябва да вземе участие в това метаморфозиращо се битие, ако желае да се изживее в елементарния свят. Във физическо-сетивния свят е необходимо той да остави етерното си тяло, каквото имат съществата от елементарния свят и което притежава способността за превръщане, да се потопи

във физическото тяло. Чрез това физическо явление човек бива определена личност във физическо-сетивния свят; той се явява тази или онази определена личност. Физическото тяло запечатва личността, физическото тяло и условията във физическо-сетивния свят, в които човек е поставен, го правят личност. В елементарния свят той не е такава личност, защото личността изисква затвореност на формите. Но тук се разглежда, че това, което ясновиждащото съзнание познава в човешката душа, съществува винаги. Само на силите на физическото тяло се държи тази подвижност на етерното тяло. Веднага щом етерното тяло се потопи във физическото тяло, неговите подвижни сили се задържат, прилегли във формата. И ако не се намираше във физическото тяло като в кесия, етерното тяло щеше винаги да има стремежа към непрекъснатото метаморфозиране.

Да предположим, че една станала ясновиждаща душа пренесе във физическо-сетивния свят този стремеж към способността за превръщане в етерното си тяло. Тогава това етерно тяло със своята тенденция към подвижност се намира като че ли хлабаво във физическото тяло и вследствие на това, благодарение на силите на своето етерно тяло, човешката душа влиза в противоречие с изискванията на физическия свят, който иска да запечата в човека определена личност, тъй като ако етерното тяло, което желае да се движи свободно, престъпи по неправилен начин обратна прага от духовния свят към физическо-сетивния свят, тогава всеки миг то ще иска да бъде нещо друго, нещо, което може да се намира в противоречие с твърдото запечатване на физическото тяло. За да се изразя малко по-точно: в своето физическото тяло човек може, да кажем, да е европейски банков чиновник, но понеже етерното тяло е пренесло във физическия свят стремежа към освобождаване от физическото тяло, той може да си въобрази, че е китайският император. Или, за да използваме друг пример, някой може, да кажем, да е председател на Теософското общество и, когато етерното му тяло стане по-хлабаво, може

да си внуши, че стои пред владетеля на земното кълбо. Тук виждаме, че по най-решителен начин трябва да се вземе под внимание прага, който лежи между сетивния и свръхсетивния свят, че е нужно човек да обърне душевния си взор към изискванията на всеки от световите и че трябва да се нагоди към тези изисквания, че душата е длъжна да се държи по различен начин в зависимост от това от коя страна на прага се намира. Следователно това се има предвид, когато отново и отново се подчертава, че привичките от свръхсетивните светове не следва да се внасят по неправилен начин в сетивния свят, когато човек престъпва обратно през прага. Ако смея да се изразя плоско, мога да кажа: човек трябва да знае да се държи по правилния начин в двата свята, той не следва да пренася наблюденията, правилни за единия свят, в другия.

И така, скъпи мои приятели, следва да имаме предвид преди всичко, че основната способност, за да може душата да се изживее, да се почувства в елементарния свят, е способността за превръщане. Но човешката душа никога не би могла да живее продължително в това качество на способността за превръщане. Етерното тяло би могло да принадлежи продължително време на елементарния свят в състоянието на способност за превръщане също толкова малко, колкото човекът във физическия свят би могъл да бодърства непрекъснато. Във физическия свят човекът може да възприема този свят само когато бодърства. Когато спи, той не го възприема. Въпреки това човекът трябва да редува будното състояние със състояние на сън. Нещо подобно е необходимо и в елементарния свят. Точно така, както във физическия свят не върви непрекъснато да бодърстваме, както животът във физическия свят, подобно на ритъма на махалото, трябва да протича между бодърстване и сън, така нещо подобно е необходимо и в живота на етерното тяло в елементарния свят. Трябва да съществува противоположен полюс, противодействие на способността за превръщане, която води до възприемане в духовния свят. Това, което прави човека способен на превръщане в духовния

свят, е неговият живот на представите, способността представите и мисленето да се направят подвижни, така че с помощта на станалото подвижно мислене човек да може да се потапя в съществата и явленията. За другото състояние, което може да се сравни със съня в сетивния свят, трябва да бъде развита и укрепена човешката воля. И така, за способността за превръщане – мисленето или представите, а за другото състояние – волята.

Ако обърнем внимание на това, че в сетивно-физическия свят човекът е Аз, тук ще стигнем до взаимно разбиране. Благодарение на факта, че физическо-сетивното тяло прави необходимото за това човекът, доколкото будува, да чувства себе си като Аз. Силите на физическо-сетивното тяло са такива, че, когато човекът се потопи в това физическо-сетивното тяло, то му дава силите, които го карат да усеща себе си като Аз. Не е така в елементарния свят. Там човекът е длъжен до известна степен сам да прави това, което във физическо-сетивния свят върши физическото тяло. В елементарния свят човек не може да развие никакво самочувствие, ако не напегне своята воля, ако не *иска* самия себе си. Това наистина изисква преодоляване на човешкия стремеж към удобство, стремеж, който е вкоренен невероятно дълбоко. Искането на самия себе си е необходимо за елементарния свят. И подобно на начина, по който се редуват спането и бодърстването във физическо-сетивния свят, така и в елементарния свят състоянието на превръщане в съществата трябва да се редува с това укрепено във волята самочувствие. Както във физическо-сетивния свят човек се уморява от дневната работа, както в него накрая му се затварят очите, накратко, както настъпва надмощието на съня, така в елементарния свят за етерното тяло идват моменти, в които то чувства: не мога непрестанно да метаморфозирам, сега съм длъжно да изключа всичко, което съществува като други същества и явления. Сега съм длъжно да изпъдя от ползрението си всичко, трябва да се абстрахирам от всички други същества и явления и да искам себе си, своя Аз, да искам изцяло и

абсолютно да живея в себе си и да не зная нищо за останалите същества и явленията на елементарния свят. Ето кое би съответствало на съня във физическия свят: това искане на самия себе си с изключване на другите същества и явления.

Но би било неправилна представа да се мисли, че редуването на способността за превръщане и укрепеното чувство за Аз в елементарния свят става по такъв начин, сякаш регулирано от природните закони, като бодърстването и съня във физическо-сетивния свят. За ясновиждащото съзнание – а само за него това е възприемаемо – всичко тук е своеволно. Не че състоянията преминават от само себе си като бодърстването в сън, а след като човек повече или по-малко дълго време е живял в метаморфозирането, той усеща в себе си потребността отново да изживее себе си, като че ли да разгърне обратното колебание на махалото на елементарния живот. Така по един много по-произволен начин от бодърстването и съня във физическо-сетивния свят се редуват способността за превръщане и животът в себе си с укрепнало самочувствие в елементарния свят. Да, съзнанието може да стигне до това, че сякаш благодарение на еластичността на това съзнание при определени предпоставки двете състояния да са налични едновременно, така че човек, от една страна, в известна степен да метаморфозира и все пак да удържа известни части от душата си и да почива в себе си. В елементарния свят, което в сетивно-физическия свят не би било от полза за душевния живот, може по едно и също време да се бодърства, и да се спи. Така виждаме, че и в този елементарен свят е необходимо колебанието на махалото на душевния живот, както във физическия свят са нужни бодърстването и сънят.

По-натам трябва да се вземе под внимание, че, когато мисленето се развие в способност за превръщане, т.е. когато се вживее в елементарния свят, самото това мислене, такова, каквото се явява здраво и правилно за физическо-сетивния свят, е непригодно за елементарния свят. Какво, значи, е това мислене във физическо-сетивния свят? Да проследим какво

е то. Човек изживява мисли в своята душа. Известно е, че вътрешно тези мисли се улавят, раждат, съединяват, разединяват. Вътрешно в душата си човек се чувства господар на тези мисли. Те се държат сякаш пасивно, оставят се да бъдат съединявани и разединявани, позволяват да бъдат раждани и отново отстранявани. Този мисловен живот, този живот на мислите в елементарния свят трябва да се развие една степен по-нататък. В елементарния свят човек не е в състояние да бъде изправен пред такива пасивни мисли като във физическо-сетивния свят. Когато с ясновиждащата си душа той действително се вживее в елементарния свят, това става така, както ако мислите не бяха нещо, над което може да се властва, а сами станеха като живи същества. Представете си, скъпи мои приятели, че вашите мисли не са такива, че да ги създавате, съединявате и разединявате вие, а че всяка една от мислите започне да води свой собствен живот, същностен живот във вашето съзнание. Вие сякаш вмъквате вашето съзнание в нещо, в което изобщо не можете да имате такива мисли, както във физическо-сетивния свят, а където мислите са живи същества. Не мога да направя друго освен да приведа за пример един гротескен образ. Но този образ може до известна степен да насочи нашето внимание към това, че мисленето в елементарния свят трябва да стане различно от това във физическо-сетивния свят. Помислете си, че пхате главата си в мравуняк и мисленето ви се прекратява. Затова вместо мисли в главата си имате мравки. Мислите стават такива, че сами се съединяват и разединяват и водят свой собствен живот, когато потънете с душата си в елементарния свят. Наистина е необходима по-голяма сила на душата, за да се стои със съзнанието пред живи мисли-същества, отколкото пред пасивните мисли на физическия свят, които позволяват с тях да правят каквото си поискат, които дори допускат не разумно, а понякога даже много глупаво да ги съединяват и разединяват. Много са търпеливи тези мисли на физическо-сетивния свят. Оставят се душата да прави с тях каквото пожелае. Нещата стават съвсем различни,

когато човек въведе, така да се каже, душата си в елементарния свят. Там мислите живеят свой самостоятелен живот. Там човек трябва да запази и утвърди себе си със своя душевен живот не по отношение на пасивни мисли, а по отношение на един активен, подвижен в самия себе си мисловен живот. И е действително така, че във физическо-сетивния свят може да се мисли нещо много глупаво; от това по правило не боли. В елементарния свят много лесно може да се случи, ако с мисленето си човек натвори глупости в него, това, което гъмжи като самостоятелни същества там, да направи човека много да го боли, да му причини силна болка.

Така виждаме как привичките на душевния живот трябва да станат други, когато се престъпва прагът от физическо-сетивния в свръхсетивния свят. Ако човек се върне във физическо-сетивния свят със своите привички, които проявява по отношение на живите мисловни същества на елементарния свят, ако престъпи с тях прага назад и след това не развие здравето мислене с пасивните мисли, а иска да продължи да се държи така, както в елементарния свят, мислите непрекъснато ще му се изплъзват, той ще преследва мислите си и ще стане роб на своите мисли.

Когато човек влезе в елементарния свят с ясновиждаща душа и развие способността за превръщане, той се потапя в смисъла на вътрешния си живот, метаморфозирайки, в зависимост от това дали се намира пред едно или друго същество. Какво преживява той, когато се потапя по този начин? Виждате ли, когато човек се потапя така, когато се превръща в едно или друго същество, той изживява нещо, което би могло да се нарече симпатии и антипатии, които извират като че ли от душевните дълбини и се явяват като преживявания в станалата ясновиждаща душа. Човек изживява напълно определени видове антипатии или симпатии, докато се превръща в едно или друго същество. Преминавайки от превръщане към превръщане, той непрекъснато изживява различни симпатии и антипатии. И подобно на това как във физическо-сетивния свят

характеризираме, описваме, познаваме и изобщо възприемаме съществата и нещата, благодарение на това, че с очите си ги виждаме в цветовете, с ушите си ги чуваме в звуци, така, ако бихме описали отвътре самите духовни светове, съобразно с това бихме ги описали в определени симпатии и антипатии. Но при това трябва да се вземат под внимание две неща. Първо, когато се говори с навиците от физическо-сетивния свят, обикновено се различават само степени на симпатии и антипатии, по-силни и по-слаби симпатия и антипатия. Не е така в елементарния свят. Там симпатиите и антипатиите се различават едни от други не само по степени, а и по качество, така че съществуват различни видове симпатии и антипатии. Както жълтият и червеният цвят са различни цветове, качествено различни, също така качествено различни и многообразни са симпатиите и антипатиите, които се изживяват в елементарния свят, а не само че едната е по-силна, а другата – по-слаба. Затова би било неправилно описание, ако, изхождайки от привичките на физическо-сетивния свят, кажем: при потапянето в едно същество се изпитва по-голяма, а при потапянето в друго – по-малка симпатия. Не, симпатиите са различни!

Това е първото, което следва да се вземе под внимание. Другото е, че отношението към симпатиите и антипатиите, каквото е напълно естествено във физическо-сетивния свят, не може да се пренесе в елементарния свят. Във физическо-сетивния свят човек се чувства привлечен от симпатиите и отблъснат от антипатиите. Той отива към съществата, които са му симпатични, иска да е заедно с тях, и избягва съществата и нещата, които са му антипатични, не иска да има нищо общо с тях. Случаят не може да е такъв по отношение на симпатиите и антипатиите на елементарния свят. Ако мога да се изразя гротескно, не може да бъде така, че симпатиите да са симпатични, а антипатиите – антипатични. Това не може да бъде в елементарния свят. То би било същото, както ако във физическо-сетивния свят някой каже: „Мога да понасям само сините и зелените цветове, а не обичам червените и жълтите, от тях

бягам, колкото ми държат краката.“ Когато дадено същество в елементарния свят е антипатично, това означава, че то притежава определено качество от този елементарен свят, което следва да се обозначи като антипатично. И към това антипатично човек следва да се отнася така, както в сетивния свят се отнася към синьото и червеното, а не така, че едното да е по-симпатично, а другото – по-антипатично. Точно както във физическо-сетивния свят той застава с известно спокойствие пред всички цветове, защото те изразяват това, което са нещата, и само ако е неврастеник, бяга от един или друг цвят, или, ако е бик, не може да понася червения цвят. Както във физическо-сетивния свят човек понася цветовете със спокойствие, така трябва да може да наблюдава с пълна безпристрастност симпатиите и антипатиите в елементарния свят като качества на този свят. За целта е необходимо поведението на душата, такова, каквото е естествено във физическо-сетивния свят, това поведение на душата, което се чувства привлечено от симпатии и отблъснато от антипатии, да стане съвършено различно. Това душевно настроение, това състояние на чувствата, което съответства на симпатиите и антипатиите във физическо-сетивния свят, трябва да се смени по отношение на елементарния свят с нещо, което би могло да се нарече душевен покой, умиротворение на духа. С вътрешно затворен душевен живот, с умиротворен душевен живот е нужно човек да се потапя в съществата и тогава при потапянето, докато се превръща в тях, да почувства от собствените си душевни глъбини качествата на тези същества като симпатии и антипатии. Едва когато може всичко това, когато душата умее да се отнася към симпатиите и антипатиите по този начин, тази душа е способна пред нея да застанат образно по правилен начин симпатичните или антипатични преживявания и чувства в нещата от елементарния свят. Това означава: едва тогава човек е в състояние да почувства не само това, което чувстваме в симпатии и антипатии, а действително да види как изживяването на самия себе си – превърнат в друго същество – пламва като

един или друг цветен образ или един или друг звуков образ на елементарния свят. Каква роля играят симпатиите или антипатиите по отношение на изживяването на душата в духовния свят можете да видите също така, ако проследите с известно вътрешно разбиране главата в „Теософия“, в която става дума за света на душите. Там ще видите, че светът на душите е изграден тъкмо от симпатии и антипатии.

От моето описание бихте могли да видите, скъпи мои приятели, че това, което е познато във физическо-сетивния свят като мислене, е всъщност само външен, извикан от физическото тяло смътен израз на мисленето, което почива в окултните дълбини и което всъщност може да се нарече живо същество. Веднага щом започнем да се движим в елементарния свят с нашето етерно тяло, мислите стават, бих казал, по-плътни, по-живи, по-самостоятелни, по-истинни в своята същност. Това, което човек изживява като мислене във физическо-сетивното тяло, се отнася към този по-истински елемент на мисленето както сянката на стената към предметите, които я хвърлят. То действително е сянката на елементарния живот на мислите, която във физическо-сетивния свят се хвърля от устройството на физическото тяло. Ние мислим сякаш в сянката на мисловните същества, когато мислим във физическо-сетивния свят. Свръхсетивното, ясновиждащото познание разкрива перспектива към истинската природа на мисленето. Никоя философия, никоя външна наука, колкото и да е остроумна, не може да проучи нищо правилно за тази истинска природа на мисленето. Само познанието, основаващо се на ясновиждащото съзнание, може да познае нещо вярно.

Точно така е и с волята. Волята трябва да укрепне, защото в елементарния свят не е толкова удобно, колкото във физическо-сетивния свят, където чувството за Аз се дава от силите на физическото тяло. Човек сам трябва да иска това чувство за Аз, в елементарния свят той трябва да изживее какво значи да си изпълнен в душата си със следното съдържание на съзнанието: „Аз искам себе си“. Трябва да изживее, че е нещо мно-

го значително, че в момента, когато не е достатъчно силен да развие не мисълта, а действителния волеви акт „аз искам себе си“, той усеща, че сякаш изпада в безсъзнание. Ако човек не може сам да се удържи в елементарния свят, той сякаш изпада в безсъзнание в този свят. Тук поглеждаме към истинската природа на волята, която също така не може да бъде дадена от външната наука, от външната философия, а само от ясно-виждащото познание. Това, което наричаме воля във физическо-сетивния свят, е сянка на онази силна действителна воля, която се разгръща така, че да съхранява Аза по собствено своеволие, като не се опира на външни сили. Всичко става посвоеволно – можем да кажем така – в този елементарен свят, когато се вживеем в него.

Когато човек остави физическото си тяло и след това в етерното си тяло има като обкръжение елементарния свят, благодарение на изконната природа на етерното тяло се събужда преди всичко стремежът към превръщане. Той иска да се потапя в съществата. Но както в дневното бодърстване възниква потребността от сън, така в елементарния свят се събужда потребността да бъдеш сам в себе си, да изключиш всичко, в което би могъл да се превърнеш. Но когато в елементарния свят човек за известно време се е чувствал в себе си, когато за известно време е развил силното волево чувство „аз искам себе си“, отново настъпва нещо, което може да се нарече ужасяващо усещане за самота, за изоставеност, което извиква копнежа отново да се събуди от това състояние да иска само себе си към способността за превръщане. Във физическия сън човек си отдъхва и силите се грижат за това той да се събуди, без да прави нещо за целта. В елементарния свят, когато е в сънното състояние да иска само себе си, той трябва да се върне обратно към състоянието на способност за превръщане чрез настояването на чувството за изоставеност, тоест трябва да иска да се събуди. От всичко това виждате, скъпи мои приятели, колко са различни условията на изживяването на себе си, на чувстването на себе си в елементар-

ния свят от тези във физическо-сетивния свят. И можете да разберете колко е необходимо отново и отново да се обръща внимание на това, че ясновиждащото съзнание, което преминава от единия свят в другия и обратно, действително да се подчинява на изискванията на съответния свят и при престъпването на прага да не пренася привичките от единия свят в другия. Затова укрепването и усилването на душевния живот също принадлежи към често споменаваната от нас подготовка за преживяването на свръхсетивните светове. Укрепване и усилване на душевния живот.

И преди всичко трябва да станат силни и крепки тези преживявания на душата, които биха могли да бъдат обозначени като висши морални преживявания, преживявания, които се изразяват в душевното настроение на твърдост на характера, на вътрешни увереност и покой. Вътрешна смелост и твърдост на характера следва преди всичко да се изработят в душата, защото слабостите на характера отслабват целия душевен живот и човек влиза в елементарния свят със слаб душевен живот. А това не трябва да става, ако той желае да преживява правилно и истинно в елементарния свят. Затова никой, който се отнася действително сериозно към преживяванията във висшите светове, никога няма да пропусне да подчертае, че към тези сили, които трябва да укрепят душевния живот, за да може той да встъпи правилно във висшите светове, спада укрепването на нравствените душевни сили. И това е едно от най-печалните заблуждения, които разпрат на човечеството, казвайки, че човек трябва да развие ясновидство, без да взема под внимание укрепването на нравствения живот. Необходимо е да се подчертае, че това, което охарактеризирах в „Как се постигат познания за висшите светове“ като образуване на лотосовите цветове, които при развиващия се ясновидец сякаш изкристализират в духовното тяло на човека, че това развитие на лотосовите цветове може да стане – обаче не би трябвало да става, – без да се вземат под внимание средствата за морално укрепване.

Тези лотосови цветове трябва да са налице, ако човекът иска да притежава способността за превръщане, защото последната се състои в това, че лотосовите цветове разкриват своите листа в движение навън от човека и обхващат духовния свят, нагаждат се към него. Това, което се развива като способност за превръщане, за ясновиждащото зрение се изразява в разгръщане на лотосовите цветове. Това, което се изработва като укрепнало чувство за Аз, е вътрешна твърдост, която би могла да се нарече елементарен гръбнак. Човек трябва да е развил и двете: лотосови цветове, за да може да се превръща, и нещо подобно на гръбнака във физическия свят, един елементарен гръбнак, за да може да развие укрепналия си Аз в елементарния свят. Както бе споменато вчера, че ако това, което – развито по духовен начин – може да доведе до висши добродетели в духовния свят, бъде оставено да се излее в сетивния свят, може да доведе до най-големите пороци, така стоят нещата и по отношение на лотосовите цветове и елементарния гръбнак. Възможно е също така чрез известни прийоми да се пробудят лотосовите цветове, а също и елементарният гръбнак, без да се търси нравствена твърдост, но това не се препоръчва на никой добросъвестен ясновидец. Защото не става дума само за това, във висшите светове да се постигне едно или друго, а да се вземе под внимание всичко, което е необходимо.

В момента, в който човек престъпва прага към духовния свят, той се приближава към съществата, за които вече говорихме, приближава се към луциферическите и ариманическите същества по съвсем различен начин от този, по който се среща с тях във физическо-сетивния свят. И веднага щом престъпи прага, т.е. веднага щом придобие лотосови цветове и гръбнак, той изживява нещо особено, а именно че веднага вижда как към него се приближават луциферическите сили. Те се стремят да уловят листата на лотосовите цветове. Протягат пипалата си също и към нашите лотосови цветове и човек трябва да се е развил по правилния начин, за да може да

използва тези лотосови цветове за обхващане на духовните явления и за да не бъдат уловени те от луциферически сили. Да не бъдат уловени от луциферически сили обаче е възможно само ако човек се издигне в духовния свят с укрепени нравствени сили.

Вече загатнах, че във физическо-сетивния свят ариманическите сили пристъпват към душата на човека повече отвън, а луциферическите – повече отвътре. В духовния свят е обратното: там луциферическите същества идват отвън и искат да уловят лотосовите цветове, а ариманическите идват отвътре и се установяват в елементарния гръбнак. И сега, ако човек не се е издигнал в духовния свят, въоръжен с моралност, ариманическите и луциферическите сили сключват един забележителен съюз едни с други. Ако се е издигнал с честолубие, тщеславие, с щения за власт, с гордост, на Ариман и Луцифер се удава да сключат съюз един с друг. Ще използвам един образ за това, което правят Ариман и Луцифер тогава, но този образ съответства на действителността и ще ме разберете. Наистина става това, което загатвам в този образ: Ариман и Луцифер сключват съюз и Луцифер, заедно с Ариман, прикрепя листата на лотосовите цветове към елементарния гръбнак. Всички листа на лотосовите цветове се свързват с елементарния гръбнак, човекът се оказва завързан в самия себе си, окован в самия себе си от своите развити лотосови цветове и от своя елементарен гръбнак. А последието от това е, че се развива в такава степен егоизъм, в такава степен любов към измамата, каквато е абсолютно немислима, когато човекът пребивава само във физическия свят. Това е, което може да се случи, ако ясновиждащо съзнание не се развие по съответния начин: Ариман и Луцифер сключват съюза, благодарение на който листата на лотосовите цветове се прикрепят към елементарния гръбнак. И така човек се оказва окован в самия себе си от собствените си елементарни или етерни способности. Всичко това са неща, които трябва да се знаят, ако искаме да се опитаме да проникнем, познавайки, в действителния духовен свят.

ЧЕТВЪРТА ЛЕКЦИЯ

Мюнхен, 27 август 1913 г.

Скъпи мои приятели теософи! Когато станалата ясновиждаща душа напредва все повече, от така наречения през последните дни елементарен свят тя все повече прониква в действителния духовен свят. Много от това, което вече беше указано, трябва в още по-голяма степен да се вземе под внимание, когато става дума за издигането на човешката душа в същинския духовен свят. В елементарния свят много от явленията и нещата, които станалата ясновиждаща душа има около себе си в този елементарен свят, все още напомнят на качества, силите и въобще на много неща от сетивния свят. Когато обаче душата се издигне в духовния свят, качества, признаците на явленията и съществата застават пред нея по съвсем различен начин от начина, по който стоят нещата в сетивния свят. По отношение на духовния свят тя трябва в много по-голяма степен да отвикне от това да минава със способностите и вижданията, пригодни за сетивния свят. А за човешката душа едно от най-тревожните неща е да стои пред свят, към който ни най-малко не е привикнала, който сякаш я принуждава да остави зад себе си всичко, което досега е могла да изпитва и наблюдава. Все пак, ако обърнете внимание на описанията, дадени за действителния духовен свят в „Теософия“ или „Въведение в тайната наука“, а пък сега в Пета и Шеста картина от „Пробуждането на душите“, ще ви направи впечатление, че тези описания – както издържаните в по-научен характер, така и по-нагледните и сценичните – са дадени в образен материал, който, така да се каже, е изцяло заимстван от впечатленията и наблюденията на физическо-сетивния свят. Припомнете си за миг как е описан преходът през т.нар. Девакан или, както го нарекох, страната на духовете. Ще откриете, че образите, които са използвани там, съдържат признаци, заимствани от сетивните възприятия. От самото начало това трябва да се яви

необходимо, когато духовната област, областта, която преживява човешката душа между смъртта и ново раждане следва да се постави сценично. Необходимо е явленията и всичко, което се случва, да се охарактеризира в образи, заимствани от физическо-сетивния свят. Защото лесно можете да си представите, че днешните работещи в театъра не биха могли да знаят как да се справят с това, което е донесено от действителния духовен свят и което не би могло да има нищо общо със сетивния свят. По този начин, когато се представя духовната област, възниква необходимостта да се изразяваме с помощта на образи, заимствани от сетивното наблюдение. Но работата не е само в това. Лесно може да се помисли, че така трябва да се постъпва при представянето, защото това, което се използва в него като сетивни образи, указва за един свят, който в своите признаци няма нищо общо със сетивния. Би могло да се помисли, че този, който иска да представи този свят, трябва да прибегне тъкмо към сетивни образи. Но случаят не е такъв. Защото когато станалата ясновиждаща душа встъпи в духовния свят, тя действително вижда този пейзаж точно в тези образи, които са представени в драмата в двете картини за духовната област. Тези образи не са измислени, за да се охарактеризира чрез тях нещо, което е съвсем различно, а просто станалата ясновиждаща душа действително и наистина се намира сред такъв пейзаж, който образува нейната околна среда. Както душата във физическо-сетивния свят се намира сред някакъв ландшафт, в който е обкръжена от скали, планини, гори и поляни, и както тя трябва да ги счита за реалност, ако е здрава, така и станалата ясновиждаща душа, когато наблюдава извън физическото, а също и извън етерното тяло, се намира сред точно такъв пейзаж, който се състои от тези образи. Тези образи не са избрани произволно, а действително в дадения свят съставляват истинското обкръжение на душата. Така че Пета и Шеста картина от „Пробуждането на душите“ не са създадени по такъв начин, че да е трябвало да бъде изразено нещо от един непознат свят и тогава да сме се позамислили: как може

да се изрази това? А това действително е свят, който душата вижда около себе си и само, така да се каже, възпроизвежда.

Но все пак е необходимо станалата ясновиждаща душа да усвои правилно отношение към истинната реалност в духовната област, в страната на духовете, която няма нищо общо със сетивния свят. Може да си изградим представа за това отношение, което душата е длъжна да придобие към духовния свят, ако се опитаме да охарактеризираме това как тя трябва да разбира този духовен свят по следния начин. Представете си, че отворите някоя книга. Най-отгоре виждате нещо като диагонална чертица от ляво надясно, след това свързана с нея диагонална чертица от дясно наляво, после отново чертица от ляво надясно, паралелна на първата, и още една от дясно наляво, паралелна на втората. Следва нещо, което в горната си част наподобява кръг, а в долната – не изцяло затворен кръг. После идва фигура с две вертикални чертици, съединени отгоре, и още веднъж същото нещо. Не правите това, когато разгръщате някоя книга и виждате първото, напечатано нещо, а прочитате думата „wenn“*. Не описвате буквата „w“ като чертици, „e“ като кръг отгоре и не изцяло затворен кръг отдолу и т.н., а четете. Гледайки формите на стоящите пред вас букви, установявате отношение не към това, което е отпечатано на страницата на книгата, а към това, към което указва напечатаното в нея.

Така действително стоят нещата и с отношението на душата към целия свят от образи в духовната област. Това, което човек трябва да направи, не е просто описание на намиращото се там, а по-скоро може да се сравни с четене. И тези образи, които имаме пред себе си, се явяват всъщност космическо писмо, и човек има правилното душевно настроение към него, ако се настрои така, че да чувства, че в образите има пред себе си космическо писмо, и че образите посредничат, означават за

* от. нем. – когато, ако – бел. пр.

него това, което представлява реалността на духовния свят, от която всъщност е изтъкан целият този свят от образи. Затова сме длъжни в истинския смисъл да говорим за четене на космическото писмо в духовната област.

Но не следва да си представяме нещата така, че това четене на космическото писмо може да се научи по начина, по който се научава четенето във физическия свят. Четенето във физическия свят се основава повече или по-малко, поне днес – в древните епохи на човечеството не е било така, – на отношението на произволни знаци към това, което те означават. Човек няма нужда да се учи да чете космическото писмо така, както се учи да чете тези произволни знаци, които за станалата ясновиждаща душа се явяват могъща картина като израз на страната на духовете. Но всъщност е нужно само това, което тук се представя в пейзаж от образи, да се възприема непредубедено и с възприемчива душа, защото това, което се преживява при това възприемане, само по себе си вече представлява четене. Тези образи, така да се каже, сами изливат своя смисъл. Затова лесно може да стане така, че определени коментари, интерпретации на образите от духовния свят в абстрактни представи да се явят по-скоро като пречка за непосредствената насоченост на душата към това, което стои зад окултното писмо, отколкото като помощ при това четене. В такива неща, каквито са изложени както в „Теософия“, така и в картините от „Пробуждането на душите“, става дума преди всичко за това, да оставим непредубедено нещата да ни въздействат. С по-дълбоките сили, които понякога идват съвсем смътно до съзнанието, човек вече преживява указанията за духовния свят. За да се получат тези указания за духовния свят – насочете към това душевния си взор, скъпи мои приятели, – дори не е нужно да се стремим към ясновидство, а е необходимо само такива образи да се разбират така, че да имаме за тях отворена, възприемчива душа, да не подхождаме към нещата с груб материализъм, казвайки: „Всичко това са глупости, това изобщо не съществува!“ Възприемчивата душа, която вниква

в хода на такива картини, се научава да ги чете. Чрез отдаването на душата на тези образи у нея се развива разбирането, което трябва да се търси за света на страната на духовете. И тъй като това, което казах, наистина е така, от нашия съвременен материалистически светоглед произтичат многобройни възражения срещу духовната наука.

От една страна, такива възражения всъщност са напълно понятни, но, от друга страна, те могат да бъдат много остроумни и привидно изключително логични. Може да се каже – и това наистина е възражение, което не е неоснователно, – ако човек е например Фердинанд Райнеке, който е толкова хитър, че за такъв го смятат не само хората, но с основание и Ариман, та може да се каже: „Да, вие, които ни описвате ясновиждащото съзнание, които говорите за духовния свят, все пак съставяте целия този духовен свят само с материала от сетивните представи. Вие групирате материала от сетивните представи. Как бихте могли, когато съставяте една картина действително само от познати сетивни образи, да твърдите, че благодарение на това би трябвало да се изпита нещо ново, нещо, което не може да се узнае, ако не се приближиш до духовния свят?“ Това е възражение, което трябва да заслепи мнозина и което, от гледна точка на съвременното съзнание, се прави, може да се каже, с известно привидно, но все пак пълно право. И въпреки това, ако вникнем по-дълбоко в подобни възражения на Фердинанд Райнеке, все пак правилно се явява следното. Такова възражение би било напълно подобно на друго такова, което би направил някой, ако каже на някого, който току-що е получил писмо: „Да, виждаш ли, ти получи писмо, в него не виждам нищо друго освен букви и думи, които отдавна зная. Как искаш да научиш от това писмо нещо ново? От него можеш да узнаеш само нещо, което ние вече отдавна знаем.“ И все пак, с помощта на това, което знаем отдавна, понякога научаваме неща, които дори не сме и сънували. Така е и с инсценировката на такива картини, които трябва да се явяват не само в постановката, а се разкриват на ясновиждащото съзна-

ние от всички страни. В известно отношение те са съставени от реминисценции от сетивния свят; но така, както се явяват във вида на космическо писмо, те представляват това, което човекът не може да узнае нито в сетивния, нито в елементарния свят. Отново и отново трябва да се подчертава, че това отношение към духовния свят следва да се сравни с четене, а не с непосредствено съзерцание.

И така, докато станалият ясновиждащ земен човек е длъжен да разбира нещата и явленията от сетивно-физическия свят по такъв начин, ако иска да се отнася към тези неща със здрава душа, така че да ги съзерцава и описва възможно най-точно, то отношението към страната на духовете е различно. Веднага щом човек престъпи прага в духовния свят, той си има работа с нещо, което може да се сравни с четене. Ако обърнем внимание на това, което трябва да е познато за човешкия живот от тази страна на духовете, има и нещо друго, което може да опровергае възраженията на Фердинанд Райнеке. Не трябва да се отнасяме несериозно към такива възражения. Ако искаме да разберем правилно духовната наука, е необходимо до известна степен да се занимаем с тези възражения. Трябва да вземем под съображение, че хората от настоящето често изобщо не могат да не правят подобни възражения, тъй като целият им живот на представите и мисловните им навици са такива, че от боязън, от страх да не се окажат пред нищото, когато чуят за духовния свят, те просто го отричат. Човек може да си изгради вярно разбиране за отношението на хората от настоящето към духовния свят, ако обърне внимание на това, което мислят за духовния свят тези хора, които всъщност в известен смисъл са доброжелателни по отношение на него.

Неотдавна в съвременната литература се появи една книга, която си заслужава да бъде прочетена и от тези, които вече са стигнали до истинско разбиране за духовния свят, защото е написана от човек, който всъщност е доброжелателен и който много би искал да достигне до някакъв вид познание за духовния свят, от *Морис Метерлинк*. Книгата е преведена

и на немски език и е озаглавена „За смъртта“. Тя произхожда от човек, който в първите глави показва, че би искал да разбере нещо от тези неща. Тъй като знаем, че по определен начин той е човек с фина духовност, на когото между другото е оказал влияние Новалис, който по определен начин е усвоил мистичната романтика и сам е дал много интересни неща, теоретични и художествени, касаещи отношението на човека към свръхсетивния свят, така че тъкмо неговият пример се явява особено интересен. В главите на книгата „За смъртта“ на Морис Метерлинк, в които той говори за същинското отношение на човека към духовния свят, тази книга става особено глупава и абсурдна. И това е интересно явление, че един доброжелателен човек, който оперира с мисловните навици на настоящето, започва да глупее. Не казвам това, за да критикувам, а за да охарактеризирам обективно, че един такъв доброжелателен човек става глупав, когато иска да обърне своето внимание към отношението на човешката душа към страната на духовете. Защото Морис Метерлинк дори не може да си представи, че съществува възможност човешката душа да укрепне и да се усили така, че да може да остави зад себе си всичко, което може да навлезе в нея чрез сетивно наблюдение и чрез обикновените мислене, чувства и воля както на физическия план, така и в елементарния свят. За такива духове като Морис Метерлинк, когато душата остави зад себе си всичко, което съставлява сетивното възприятие и свързаните с него мислене, чувства и воля, вече просто не съществува нищо. Затова в споменатата книга Морис Метерлинк търси доказателства за духовния свят и неговите факти. Разбира се, напълно е оправдано да се търсят доказателства за духовния свят. Това е абсолютно правилно. Но те не трябва да се търсят по начина, по който го прави Морис Метерлинк. На него му се иска да има доказателства, които да са толкова очевидни, както доказателствата за физическия план по образца на науката. Също така – тъй като в елементарния свят нещата все още напомнят на физическия свят – би му се понавило да

докаже чрез експерименти, направени по образа на физическите, че явленията от духовния свят съществуват. Това търси той. Но именно с това показва, че у него няма ни най-малкото разбиране за истинския духовен свят. Защото той иска нещата и явленията, които нямат нищо общо с тези във физическия свят, да се докажат със средствата, заимствани от физическия свят. Нашата задача е по-скоро да покажем, че такива доказателства, каквито изисква Морис Метерлинк, са невъзможни за духовния свят. Такова изискване като това на Морис Метерлинк винаги съм принуден да сравнявам с нещо, имащо място в областта на математиката. До неотдавна различните академии непрекъснато получаваха трактати върху така наречената квадратура на кръга, т.е. правеха се опити геометрически да се докаже как кръгът може да се превърне в квадрат. За това бяха написани безброй математически трактати с безчислени доказателства. Но днес всеки, който се опита да напише подобен трактат, би бил дилетант, защото е доказано, че такава квадратура на кръга не е изпълнима. Не е възможно с геометрически средства. И това, което Морис Метерлинк изисква като доказателство за духовния свят, пренесено в духовната област, не е нищо друго освен квадратурата на кръга и е също така неуместно в духовния свят, както квадратурата на кръга в сферата на математиката. Какво всъщност изисква Морис Метерлинк? Ако се знае, че веднага щом бъде престъпен прагът към духовния свят, човек започва да живее в свят, който няма нищо общо нито с физическия, нито с елементарния свят, той не може да изисква: „Ако искаш да ми докажеш нещо, върни се, моля те, обратно във физическия свят и там ми докажи нещата от другия, от духовния свят.“ В нещата на духовната наука веднъж завинаги е нужно да установим, че от най-доброжелателните хора се вършат безсмислици, които, ако ги пренесем в обикновения живот, веднага ще започнат да изглеждат като абсурд. Това е същото, както ако някой каже, че човек трябва да застане на главата си и въпреки това да ходи с крака. Ако някой изисква нещо такова, всеки вижда, че

това е безсмислица. Когато се прави по отношение на доказателствата за духовния свят, тогава това е остроумно, тогава то се явява научно изискване, тогава авторът най-малко го забелязва и неговите привърженици, особено когато става дума за известен автор, разбира се, също не го забелязват. Цялата грешка на подобни изисквания произтича от това, че хората, които ги поставят, никога не са изяснили за себе си отношението на човека към духовния свят.

Когато по пътя на ясновиждащото съзнание някой достигне до представи, които могат да се добият само от духовния свят, те, разбира се, могат да бъдат подложени на много нападки от страна на Фердинанд Райнеке. Всички представи, до които трябва да достигнем за така нареченото превъплъщение, за повтарящите се земни животи, т.е. действително реални спомени за предишни земни животи могат да бъдат постигнати единствено с такова поведение на душата, каквото е необходимо за духовния свят. Те могат да се получат само от духовния свят. Ако някой има в душата си впечатления и представи, указващи за предишни земни животи, такива впечатления биват подлагани на особено много враждебност от нашето време. От самото начало не трябва да се отрича, че тъкмо в тази област се творят, разбира се, най-ужасните безчинства, защото мнозина получават едно или друго впечатление и го отнасят към една или друга предишна инкарнация. Тук на противника ще му е лесно да каже: „Да, в твоя душевен живот се вливат представи за преживявания между раждането и смъртта, които ти просто не разпознаваш като такива.“ Това естествено – трябва да признаем – може и да е така в стотици случаи. Необходимо е да сме наясно, че духовният изследовател е длъжен да бъде сведущ по такива въпроси. Напълно възможно е да се случи някой да е преживял нещо в детството си или в младостта си и в по-напреднала възраст преживяното да изникне отново съвършено изменено в съзнанието. Може да се случи той да не разбере това и тогава да го сметне за спомен за предишни земни животи. Случаят може и да е та-

къв. Знаем колко лесно може да стане това даже в рамките на духовната наука. Виждате ли, спомените могат и да не се образуват само от това, което сме преживели ясно. Можем да имаме преживяване, което да премине толкова бързо, че да не го доведем съвсем ясно до нашето съзнание, докато го преживяваме, и все пак по-късно то може да изникне като спомен и тогава да бъде ясно. Тогава, ако не се отнася достатъчно критично, човек ще се закълне, че в душата си има нещо, което никога не е преживявал в настоящия си живот. Понеже това е така, е разбираемо, че въз основа на такива впечатления се творят много нелепости от много хора, занимаващи се с духовна наука, но не с достатъчна сериозност. Именно в учението за прераждането това може да се случи, тъй като в него с тези превъплъщения освен това са свързани толкова много човешка суета, човешко честолюбие. Толкова много хора желаят в предишна инкарнация да са били Юлий Цезар или Мария Антоанета! Бих могъл например да изброя двадесет и пет, двадесет и шест преродени Мария Магдалени, които съм срещнал през живота си! На това оказват влияние толкова много неща, че духовният изследовател няма повод сам да не обърне внимание на нелепостите, вършени в тази насока. Но по отношение на това следва да се подчертае нещо друго.

Когато истинското ясновидство има впечатления от предишни земни животи, тези впечатления се явяват по такъв начин, носят такъв характер, че, ако има ясновиждаща и същевременно здрава душа, човек може много ясно да разпознае и това е несъмнено, че си няма работа с нещо, което може да произтича от настоящия живот между раждането и смъртта. Защото в тези реминисценции, в тези действителни, истински спомени на правилното ясновидство за предишни прераждания на Земята има по-скоро нещо много по-изненадващо, нещо фрапиращо, така че не би могло да се мисли, че душата ги внася от своите дълбини със средствата, които са възможни за хората, а когато тя се ползва не само от това, което живее в нейното съзнание, а и от живеещото в подсъзнателните ѝ

дълбини. Като духовен изследовател човек следва да се запознае с това, до което може да стигне отвън дадена душа чрез своите преживявания. Не само желанията и възжеленията са тези, които играят голяма роля, когато от непознатите душевни потоци изплуват впечатления в преобразен вид, така че човек не ги разпознава като преживявания от настоящия живот. Тук роля играят много други фактори. Но това, което най-често представлява разтърсващи впечатления от предишни земни животи, много лесно може да се различи от такива впечатления от настоящия живот. Да приведем един пример. Ако някой получи истинно впечатление от предишен земен живот, това ще стане например така, че даденият човек ще преживее вътрешно, сякаш издигащо се от душевните му потоци: в предишния си земен живот ти си бил този и този. И след това ще се окаже, че в момента, в който идва това впечатление, външно, във физическия свят, човек изобщо не знае какво да прави с това познание. То може да го придвижи напред в развитието му, но по правило се явява така, че той си казва: „В предишната си инкарнация ти си бил надарен с тези способности.“ Когато обаче човек получи такова впечатление, той е вече толкова стар, че не може да направи нищо с това, което е бил в предишния си живот. И винаги ще има такива условия, които да ни покажат, че тези впечатления могат въобще да не произхождат от това, до което човек би могъл да стигне, изхождайки от настоящия живот, защото, ако изхождахме от обикновения сън, щяхме да си приписваме съвършено различни качества за предишната инкарнация. Какви сме били в предишното възплъщение обикновено дори не ни се и присънва. Обикновено всичко е много по-различно, отколкото си мислим. Когато имаме впечатлението, че сме имали едно или друго отношение към някой земен човек, ако то изплува в истинското ясновидство като действително, правилно впечатление за предишен земен живот, следва, разбира се, отново да обърнем внимание на това, че в неправилното ясновидство толкова много предишни прераждания се описват така, че се

отнасят до приятелите и враговете, които са в непосредственото ни обкръжение. Това е нелепост. Когато човек получи правилно впечатление, се оказва, че има отношение към някоя личност, към която не може да се приближи, когато получава впечатлението, така че е невъзможно да приложи тези неща към своя непосредствен практически живот.

И по отношение на такива впечатления следва да се развие определено настроение, което е нужно за ясновиждащото съзнание. Естествено, когато човек има впечатлението: към тази личност ти имаш такава и такава отношение, нещата, дадени чрез впечатлението, трябва да се изживеят. Благодарение на впечатлението ти отново трябва да влезеш в контакт с тази личност. Това може да се случи в един втори или трети земен живот. Необходимо е човек да има настроението да чака спокойно, настроение, което може да се опише като действителен душевен покой, като умиротворение на духа. Това спада към правилното съждение за нещата, които се преживяват в духовния свят.

Когато човек иска да узнае нещо за някой земен човек във физическия свят, той прави постъпките, които смята за нужни в смисъла на това узнаване. Той не е възможно да направи това с впечатлението за духовно умиротворение, душевен покой, умение да чакаш. Съвършено правилно описание на настроението на душата по отношение на истинните впечатления от духовния свят е, когато се казва:

Към *нищо* да не се стремиш, да бъдеш
спокоен, но с очакване в душата...

В известно отношение това настроение трябва да се излее върху целия душевен живот, за да могат преживяванията в страната на духовете да се приближат по правилен начин към ясновиждащата душа. Но хора като Фердинанд Райнеке не винаги е лесно да бъдат опровергани, дори в този случай, когато в душата се появяват впечатления, за които може да се

каже: „Не е във възможностите на хората душата, със силите и навиците, които е придобила в настоящия си земен живот, да си представи това, което сега изплува от душевните потоци – напротив: ако зависеше от нея, тя би си представила нещо друго.“ Даже когато това може да се каже, което се явява верен признак за истинските, същински впечатления от духовния свят, все още може да дойде един свръхлукав Фердинанд Райнеке и да възрази нещо. А духовната наука трябва да застъпи такава гледна точка, която не казва по отношение на възраженията на тези, които стоят далече от нея, и на нейните противници, не искащи да знаят нищо за нея: „да бъдеш спокоен, но с очакване в душата“. Това е правилното отношение към духовния свят. Но по отношение на възраженията на противниците именно духовният изследовател не би следвало да очаква нищо, а сам да си направи всички тези възражения, за да знае какво могат да му отвърнат. Има и едно възражение, което днес е близо до ума и което действително се повдига в психологическата, психопатологическата и физиологическата литература и в книгите, които понякога си въобразяват, че са учени и научни. Възражението е: „Душевният живот на човека е сложен. В неговите дълбини има много неща, които не проникват в горното съзнание.“ Когато човек иска да е свръхлукав днес, той не казва само, че желанията и страстите изнасят на повърхността всевъзможни неща от душевните дълбини, а казва още: „Когато има някакво преживяване, душевният живот тайно изживява нещо като съпротивление, един вид опозиция на това, което преживява. За тази опозиция, която човекът винаги преживява, по правило той не знае нищо, но после тя може да проникне от долните в горните сфери на душевния живот.“ Тъй като не могат да се отричат фактите, дори в психологическата, психопатологическата и физиологическата литература често признават явления като следните: „Когато една душа е силно влюбена в друга, тя непременно е длъжна в несъзнателните си душевни дълбини, наред със съзнателната влюбеност, да развие и огромна антипатия към

възлюбената душа.“ И виждането на много психопатолози е, че ако някой е истински влюбен, в дълбините на душата му живее омраза и че тази омраза се заглушава единствено от любовните желания, но ненавистта обаче я има. „Когато такива неща – казват тогава хората като Фердинанд Райнеке – изплуват от дълбините на душата, това са тези впечатления, които много лесно могат да дадат повод за заблудата, че не се коренят в индивидуално преживялата душа; и все пак могат да се коренят там, защото душевният живот е сложен.“ – казват хората като Фердинанд Райнеке. Може само да се каже: „Разбира се, духовният изследовател знае това толкова добре, колкото и съвременният психолог, психопатолог или физиолог. В материалистическото съзнание на нашето време е дълбоко вкоренено да се правят такива възражения. Ако човек се заеме с тази литература, която се отнася точно за душевния живот, за здравия и болния, той добива впечатлението, че Фердинанд Райнеке е реална, срещаща се навсякъде, изключително значима фигура от настоящето. Фердинанд Райнеке не е измислица. Ако се разгледат страница по страница всички книги, които се появяват в такова голямо количество днес, прелиствайки страниците, се добива впечатлението, че навсякъде изскача странната физиономия на Фердинанд Райнеке. Той се среща навсякъде в днешната наука. Но по отношение на това отново и отново следва да се подчертава, и по отношение на това няма да пропусна винаги да повтарям, че доказателството, че нещо не е фантазия, а действителност, реалност, трябва да бъде дадено от живота. И отново съм длъжен да кажа: тази част от Шопенхауеровата философия, в която се твърди, че светът е само представа и че човек не би могъл да различи представата от реалното възприятие, може да бъде опровергана единствено от живота. Точно както и твърдението на Кант, насочено към така нареченото доказателство за Божието битие, че сто възможни талера съдържат също толкова пфениги, колкото сто действителни талера, ще бъде опровергано от всеки, който иска да плати дълга си с мислени талери, а не с

реални. Точно така, както и това, което се нарича подготовка, вживяване на душата в ясновидството трябва да бъде взето в неговата реалност. Тук не само се теоретизира, тук се усвоява един живот, с помощта на който в духовната област се различава също толкова ясно едно реално впечатление от предишен земен живот от впечатление, което не се явява такова, както се отличава горещото желязо, което се допира до кожата, от само въображаемо желязо. Ако се вземе предвид това, ще ни стане също така ясно, че възраженията на Фердинанд Райнеке в тази област всъщност не означават изобщо нищо, защото произхождат от хора, които не са встъпвали в духовната област – нищо не искам да кажа с това – по ясновиждащ начин и които дори не са стигнали до разбиране за нея.

И така, трябва да имаме предвид, че когато човек пресътпи прага на духовния свят, той встъпва в област от света, която вече няма нищо общо с това, което могат да възприемат сетивата, и с това, което се преживява с мислите, волята и чувствата във физическия свят.

Трябва да се приближим към характерните особености на духовния свят и по пътя на следното. Следва да си кажем: това как и посредством какво познаваме и наблюдаваме във физическо-сетивния свят, всичко това сме длъжни да оставим зад себе си. При възприемането на елементарния свят използвах един образ, който привидно е много гротескен, образа на заравянето на главата в мравуняк. Така наистина стоят нещата със съзнанието в елементарния свят. Там си нямаме работа с мисли, които понасят всичко, които се понасят пасивно, а въвеждаме съзнанието си в един свят, в един свят на мисли, ако искаме да го наречем така, който гъмжи и пъпли, който води свой собствен живот. Затова в душата си сме длъжни силно да противостоим на движещите се сами мисли. Но в елементарния свят в това пространство на гъмжащи и пъплещи мисли все още нещо напомня на физическия свят. Когато човек встъпи в духовния свят, вече нищо не напомня на физическия свят, а там той се вживява в един – тук ще употребя

израза, който използвах в „Прагът на духовния свят“ – свят на живи мисловни същества. В този свят се намира това, за което във физическо-сетивния свят имаме само нещо като сенчести образи, като мисловни сенки, когато мислим: мисловна субстанция, от която се състоят съществата, в които се вживяваме тогава. Както физическо-сетивният свят се състои от плът и кръв, така тези същества в духовния свят се състоят от мисловна субстанция. Те представляват мисли, само мисли, чисти мисли, но живи мисли с вътрешна същност, те са живи мисловни същества. Затова тези живи мисловни същества, в които човек се вживява, не могат да извършват действия така, както го правят физическите ръце. Действията, които извършват съществата, това, което поражда отношението на едно същество към друго, в духовния свят може да се сравни само с това, което в сетивния свят съществува като бледо копие на превъплъщението на мислите в говора. Човек се вживява в духовния свят, изживява живи мисловни същества и всичко, което те правят, което са, как въздействат едно на друго, образува разговор на духове. Един дух говори на друг и в тази страна на духовете се говори с езика на мислите. Но този език на мислите е не просто език, а в своята съвкупност се явява това, което представляват делата в духовния свят. Докато тези същества говорят, те действат, правят, работят. И така, когато престъпи прага на духовния свят, човек се вживява в един свят, в който мислите са същества, в които съществата са мисли, но като същества там те са много по-реални от човека от плът и кръв в сетивния свят. Вживява се в свят, в който действията се заключават в разговор на духове, в който думите се движат във всички посоки и в който нещо се случва, докато се произнася. Затова в духовния свят, а също и относно събитията в него човек следва да каже това, което се казва в Трета картина от „Пазачът на прага“:

Защото думите са тук дела,
пораждащи след себе си дела.

И всяко окултно възприятие, всичко, което посветените на всички времена са направили за човечеството, е съзрцавало в една определена област това, което означава този разговор на духове, който същевременно е действие на духове. И с един характерен израз това е било наречено мирово слово.

Виждате ли, с нашите разглеждания сега се намираме непосредствено в страната на духовете, съзрцаваме съществува и действията на съществата. И тяхната взаимовръзка е многогласното, многозвучно, богато на дела мирово слово, в което, звучейки, човек сам се вживява със собствената си душевна същност, която сама става мирово слово, така че той сам извършва деяния в духовния свят. Изразът „мирово слово“, преминаващ през всички времена и народи, изразява напълно истинското фактическо положение в страната на духовете. Да разберем в наше време това, което се има предвид под мирово слово, можем само ако се приближаваме към характерните особености на духовния свят по начина, по който се опитаме да го сторим в това разглеждане. Както в окултизма на различните времена и народи с повече или по-малко разбиране се е говорело за мировото слово, така на нашето време, за да не бъде човечеството опустошено от материализма, е необходимо то да добие разбиране за такива думи, каквито се произнасят по отношение за страната на духовете:

Защото думите са тук дела,
пораждащи след себе си дела.

На нашето време е необходимо, скъпи мои приятели, душите да усетят реалност, представа за реалности, когато се изговарят такива думи, изхождайки от познанието за духовния свят.

Трябва да се знае доколко това се явява точно такава характеристика на духовния свят, както използването на обикновените сетивни представи за охарактеризиране на сетивно-физическия свят. От това до каква степен нашето време

посреща с разбиране израза: „Защото думите са тук дела, пораждащи след себе си дела“, ще зависи разбирането, с което то се отнася към духовната наука, и доколко добре хората от нашето време ще бъдат подготвени да предотвратят това, културата на човечеството да не бъде все повече и повече привездана към запустение, обедняване и упадък, благодарение на материализма, който в противен случай ще трябва да господства.

ПЕТА ЛЕКЦИЯ

Мюнхен, 28 август 1913 г.

Скъпи мои приятели теософи, готов съм да направя всичко, за да можем да се разберем добре, говорейки за условията в духовната област, с някакъв извод, до който ще стигнем по време на настоящия лекционен цикъл. И именно по тази причина бих искал тази вечер да включим под формата на епизод в нашия цикъл една кратка история, която ще е подходяща да ни разясни много неща по въпросите, които ще трябва да разгледаме и които вече сме разгледали.

В един определен период професор Капезий е силно измъчен и изтерзан душевно. Това става по следните причини. Вие сте разбрали, особено от „Портата на посвещението“, че Капезий е някакъв вид учен теоретик, историк. Окултното изследване ми показва, че известен брой бележити историци от съвременността са станали такива именно поради факта, че са били в някакво отношение с египетското посвещение в третия следатлантски културен период. Такива учени историци или са имали директно нещо общо с принципа на посвещение, или пък са били близо до тайните на храма по друг начин. Сигурно сте забелязали, че Капезий е историк, който се опира не само на външни писмени съчинения, но и се опитва да проникне в тези идеи на историята, които играят роля в еволюцията на човечеството, в развитието на културата.

Докато се опитвах да охарактеризирам Капезий в „Портата на посвещението“, „Изпитанието на душата“ и „Пазачът на прага“, трябва да призная, че през цялото време пред очите ми беше неговото отношение към египетския принцип на посвещение, което е изразено по-ясно в Седма и Осма картина от „Пробуждането на душите“. И всъщност би трябвало да помним, че преживяванията, които е имала душата на Капезий по време на своето египетско въплъщение, лежат в основата на всички по-късни съдби, които имат значение за тази душа и в

настоящото. И така, Капезий е историк, учен историк. В своя живот на учен той се е занимавал основно с история, с всичко това, което е привело в развитие възникването и същността на народите, културите и отделните хора в следващите една след друга епохи. Но един ден Капезий попада на нещо от Хекелианската литература. Той се запознава с целия този светоглед, с който по-рано малко се е занимавал, и във връзка с това изчита различни трудове за атомическия светоглед. Това е причината за неговата затормозеност и го завладява странно настроение, когато се запознава с атомистическия хекелизъм на една сравнително късна възраст. Неговият разсъдък му казва: човек всъщност не може да се справи както следва с обкръжаващите го природни явления, ако не желае да си изясни явленията от природата по пътя на механическия мироглед, изхождайки от атомите. С други думи, Капезий все повече се убеждава в едностранчивото право на атомизма, в механическия възглед за природата. Той не спада към тези, които веднага фанатично отхвърлят подобни неща, защото трябва да се доверява и на своя разсъдък, и тогава много неща от този възглед му се струват необходими, за да си обясни обкръжаващите го природни явления. И все пак това го измъчва. Защото той си казва: колко е пуст, колко е неудовлетворителен за човешката душа този възглед за природата! Не му подхожда никаква идея, която човек желае да добие за духа, същността на духа и душевното!

Така Капезий се терзае от съмнения и тогава, бих казал, почти инстинктивно той поема по пътя, по който често е вървял, когато му е било тежко на душата. Той тръгва към дома на семейство Балде, за да поговори там с добрите хора, които често са му оказвали благотворно душевно въздействие. Често го е освежавало това, което му е давала г-жа Балде в своите прекрасни приказни образи. И той се отправя натам. Тъй като г-жа Балде е заета в къщата, когато пристига, там той среща първо само Феликс Балде, татко Феликс, когото с течение на времето толкова е обикнал. Той му разказва за своите мъки и съмнения, в които е изпаднал, благодарение на запознаването

си с хекелизма и атомизма. Първо му обяснява колко необходимо се струва на разсъдъка му да се прилага нещо подобно по отношение на природните явления. От друга страна, той излага пред добрия татко Феликс колко пуст и неудовлетворителен е един такъв мироглед. Капезий е истински разтревожен, когато, така да се каже, търсещ духовна помощ, пристига при татко Феликс. Татко Феликс е различна от Капезий натура. Той върви по своя определен път. Той веднага директно отклонява всичко, свързано с хекелизма и атомическия светоглед, като обяснява на нашия добър професор Капезий как стоят нещата при него. Казва му: „Разбира се, атоми трябва да съществуват. Има пълно основание да се говори за атоми. Но трябва да сме наясно, че, за да могат по някакъв начин да изграждат света, тези атоми трябва да се наслаждат и прилягат един към друг така, че наслояването да съответства по мяра и брой; че атомите на дадено вещество образуват цялост по четири, на друго – по три, на трето – по един, по два; че по този начин се образуват веществата, съществуващи в света.“ На Капезий, който е добре осведомен исторически, това му се струва питагорейско. Той усеща, че у Феликс Балде действа питагорейският принцип. Феликс Балде иска да му обясни, че само със самите атоми не би могло да се направи нищо, а че в тях мъдро господстват мярата и броят. Все по-сложно става това, което татко Феликс обяснява с все по-сложни числени отношения, съгласно които мировата мъдрост съединява един с друг атомите и ги прави валидни като духовен принцип между атомите. Все по-сложни стават фигурите, които татко Феликс строи пред Капезий. Тогава добрият професор Капезий бива завладян от странно настроение, настроение, което би могло да се охарактеризира така: той трябва да се напряга толкова много, за да удържа това сложно построение, че, макар и всичко това във висша степен да го интересува, му се налага да потиска един вид прозявка и почти изпада в своего рода съноподобно състояние.

И ето че преди добрият професор Капезий да изпадне

напълно в съноподобно състояние, пристига г-жа Балде, която отначало още известно време трябва да слуша разсъжденията за числата и фигурите. Тя присяда търпеливо. У нея има една странност: когато нещо не ѝ е съвсем симпатично, симпатично в добрия смисъл на думата, и когато има нужда да даде израз на добронамерена скука, тя свива двете си ръце в юмрук и започва да прави кръгообразни движения с палците си и, винаги когато прави това, не може напълно да се въздържи да не се прозява. После, след като известно време е правила това, възниква пауза и сега тя може да пробуди отново Капезий от съня с освежителен разказ. И г-жа Фелиция разказва на добрия професор Капезий следното.

Имало едно време в една много уединена местност един голям замък. В този замък живеели много хора, стари и млади, от най-младите до най-старите. Но всички били малко или много роднини, така че всички били в някакви връзки един с друг.

Тези хора, които представлявали затворена в себе си общност, по определен начин били отделени от останалия свят, защото далече наоколо нямало нито хора, нито хорски селища. Така че дошло време, в което на мнозина от тях им станало малко тягостно. И това довело до последствието, че някои от тези хора станали нещо като визионери, имали видения, които по начина, по който се явявали, можели да се отнесат към нещо реално. И г-жа Фелиция разказва, че голям брой от тези хора имали еднакво видение. Отначало имали видението как от облаците се спуска могъщ образ от светлина; образ от светлина, който, когато слязъл, потънал стоплящо в сърцата и душите на обитателите на замъка. И действително се почувствало – така разказва г-жа Фелиция – нещо осветляващо, което влязло като че ли от небесните висини чрез този образ от светлина, дошъл отгоре.

Скоро обаче, така разказва тя, на всички хора, които имали видението за образа от светлина, се случило и нещо друго. Те видели навсякъде около замъка, сякаш изпълзващи от зе-

мята, всевъзможни кафеникаво-черни, стоманено сиви фигури. Докато образът от светлина отгоре бил един-единствен, сега около замъка се появили много, много такива изпълзващи от земята фигури. Докато образът от светлина навлизал все повече в сърцата и в душите, тези същества – те могат да се нарекат елементарни същества – били като обсадители на крепостта.

И така, дълго време тези хора живеели в замъка – а те били много на брой – между това, което идвало отгоре, и това, което обсаждало замъка отвън. Един ден обаче се оказало, че образът отгоре се потопил по-дълбоко от друг път, а също и обсаждащите дошли по-навътре. Сред визионерите в замъка се разпространило тягостно настроение. Трябва да имаме предвид, че г-жа Балде разказва приказка. Визионерите, заедно с останалите обитатели на замъка, изпаднали в един вид съноподобно настроение. Образът отгоре се разделил на отделни светлинни облаци, но те били уловени и затъмнени от обсадителите на замъка. Последствието от това било, че постепенно населението на замъка потънало в сън и благодарение на това продължителността на земния живот на обитателите на замъка била удължена със столетия. И след столетия те отново се срещнали. Но сега се срещнали, разделени на по-малки общности и преселени на най-различни места по земята. Те отново обитавали замъци, но по-малки, които сякаш били копия на големия замък, в който живеели преди векове. И се оказало, че това, което били преживели в стария замък, сега живеело в душите им като душевни сили, като душевно достойние, като душевно здраве. И те били в състояние бодро да се занимават с всевъзможни дейности в замъка: земеделие, скотовъдство и т.н. Станали трудоспособни хора, трудоспособни обработватели на нивите, имали здрави души и здрави тела.

След като г-жа Фелиция разказва това, добрият професор Капезий, както винаги ставало с него, е много приятно затрогнат от разказа. Татко Феликс обаче изпитва нужда да

добави нещо за пояснение на тази картина, която г-жа Фелиция разказвала за първи път. И татко Феликс започва: „Да, образът, който идва отгоре от облаците, е луциферическият принцип, а образите, дошли отвън като обсадители, са ариманическият принцип.“ и т.н. Татко Феликс става все по-сложен. Г-жа Фелиция отначало го слуша, след което прави юмрук с двете си ръце, започва да си върти палците, после обаче, когато татко Феликс става все по-сложен, казва: „Сега трябва да видя какво става в кухнята. Днес имаме картофени кнедли, ще станат *прекалено* меки.“ И се шумгува в кухнята. Обясненията на добрия татко Феликс вече са довели Капезий до такова настроение, че повече да не може да го слуша, макар и много да го обича, но това, което последният все още има до доизясни, той наистина не слуша особено внимателно.

Трябва да добавя, че това, което разказах сега, се случва с Капезий по времето, когато той вече познава Бенедикт и е, така да се каже, негов добър ученик. И той често е слушал от Бенедикт как стоят нещата с луциферическите и ариманическите елементи. Въпреки че професор Капезий е много умен човек, той никога не е могъл да се справи с разясненията на Бенедикт за луциферическия и ариманическият елемент. Винаги е оставало по нещо неразбрано; той все така не можел да схване напълно обясненията на Бенедикт. И така, този път той си тръгва, съхранил в душата си разказа за замъка, който се умножава, и след това често, почти всеки ден си мисли за този разказ. Веднъж той отново отива при Бенедикт и ето че сега Бенедикт може да забележи, че нещо се е случило в душата на Капезий. Капезий сам е забелязал: всеки път, когато си спомни за разказа за замъка, който се умножава, душата му вътрешно странно се вълнува. Сякаш душата му е укрепнала благодарение на него. Затова той отново и отново си повтаря разказа, сякаш медитирайки. И сега той пак отива при Бенедикт, който забелязва, че неговите душевни сили са се укрепили в себе си. И по един характерен за него начин сега Бенедикт му обяснява следното.

Докато преди професор Капезий, може би тъкмо поради своята ученост, би разбрал в по-малка степен обясненията на Бенедикт, сега у него има изключително разбиране. Това, което е било посято благодарение на разказа на г-жа Фелиция, е като семе, оплодило душевните му сили.

Бенедикт казва: „Нека разгледаме три неща! Първо да разгледаме човешкото мислене, човешките представи, мисълта, която човек може да носи в себе си, благодарение на която той прави света разбираем за себе си в пълно уединение. Да има мисли, да анализира вътрешно в пълно уединение, това човекът може само за себе си. За целта той няма нужда да се присъединява към други хора. Това даже му се удава най-добре, ако се уедини в стаята си и в тихо, затворено в себе си мислене, с помощта на силата, която в даден момент обладава неговото мислене, се опитва да разбере света и неговите явления.“ И Бенедикт казва: „Да, ако се постъпва така с мисълта, с отделния човек винаги се случва така, че чувстващият елемент на душата въздейства на мислите, на представите му. Вследствие на това за човека винаги се появява изкушението, съблазънта на луциферическия елемент. Напълно е немислимо човек да размишлява, умува, философства в уединение и да разяснява нещата от света за себе си, без от чувстващата му душа да бъде даден този тласък на мисленето и поради това в уединеното мислене да не навлезе луциферически импулс. Мисълта, уловена от уединения човек, е винаги проникната, до голяма степен обхваната и проникната от луциферическия елемент.“

Докато по-рано Капезий е разбирал малко, когато Бенедикт му е говорил за луциферическите и ариманическите елементи, сега за него се разбира от само себе си, че в уединените мисли, които човекът мисли в себе си, винаги се крият съблазните на луциферическия елемент. Сега той разбира, че Луцифер винаги има опорна точка в дейността на човека в уединено мислене, за да го откъсне от прогресивния ход на мировата еволюция и, тъй като човекът се отделя от света в

уединено мислене, да го отведе на изолирания остров, който Луцифер, изолиран от останалия мирови порядък, иска да си създаде, за да засели, така да се каже, там всичко, което се разединява. Следователно Бенедикт обръща внимание на Капезий най-напред на уединеното, лично, вътрешно мислене.

А сега, казва той, нека обърнем внимание на нещо друго. Да обърнем внимание на това, което се проявява в писмото. В писмото имаме удивителен елемент на човешкото културно развитие. Ако обърнем внимание на най-важното в мисълта, е нужно да кажем: мисълта, такава, каквато се явява преди всичко, живее в отделния човек. Тя е достъпна за Луцифер, защото Луцифер иска да изведе душевното от физическия свят и да го въведе в изолация. Но отделната мисъл не е достъпна за Ариман, тъй като тази отделна мисъл е подчинена на най-нормалните закони на възникване и унищожение на физическия план. При писмото е различно. При него това, което е мисъл, не се поддава на унищожение, става трайно.

Вече съм посочвал как Ариман навсякъде се стреми да откъсне от потока на унищожението живеещото в човешкото мислене, да го запази във физическо-сетивния свят. Това е характерният процес на възникване на всичко, което се записва. В него се фиксира, съхранява се за времето човешката мисъл, която иначе би изчезнала във времето. Именно тук Ариман прониква в човешката култура. Въпреки че професор Капезий не е назадничав човек и не желае да върви с тези, които искат например да премахнат писмото или да го забранят в народните училища, все пак той прозира, че, трупайки навсякъде книга след книга, в развитието на културата проникват ариманическите импулси. Така че сега той знае: в уединената мисъл има луциферическа съблазън, а в писмените съчинения, във всичко, което се фиксира чрез писане или отпечатване, живее ариманически елемент. Той знае, че във външния физически свят вече изобщо не може да има човешка еволюция, без да участват ариманическото и луциферическото. И сега той разбира, че именно с напредъка на културата, при който писмото

придобива все по-голямо значение – за да разбере това, човек няма нужда да е ясновиждащ, а само да проследи развитието за няколко века, – и ариманическото трябва да придобива все по-голямо значение. Ариман се сдобива с все повече и повече, благодарение на това, че писмото добива все по-голямо значение в развитието на човечеството. И днес, когато то има толкова голямо значение – Капезий е наясно с това, – ние положително имаме големи ариманически крепости. Наистина, още не е станало обичайно, доколкото духовната наука още не го е направила такова, в обществения живот, когато някой студент отива в библиотеката, да казва: „Сега отивам в крепостта на Ариман!“ Но все пак това е истината. Големите и малките библиотеки са крепостите на Ариман, тези крепости, от които той изпраща своето въздействие върху човешкото културно развитие по интензивен начин. В тази връзка човек просто трябва смело да погледне фактите в очите.

Но Бенедикт обяснява на Капезий и нещо друго. Той му казва: „Добре, сега имаме мисълта на уединения човек, от една страна. От друга страна, имаме писмото, което принадлежи на Ариман. Но между едното и другото имаме средно състояние. В луциферизма имаме нещо единно. Човекът се стреми към единство, когато иска да си обясни света в мисли. В писмото имаме нещо атомическо. После Бенедикт показва на Капезий това, което той разбира добре вследствие на освежената си от разказа на г-жа Фелиция душа: между двете, между уединената мисъл и писмото имаме словото; словото, в което човек не може да е сам, както със своите мисли. Чрез словото живеем в общност. Да се мисли може в отделеност, сам. Това има значение, когато човек мисли сам; но ако иска да върви сам, той не се нуждае от слово. Речта има значение в общността. По този начин словото бива извадено от уединеността на човешката личност; то се разгръща в общността. Словото е вълпътената мисъл, но същевременно за физическия план то се явява нещо свършено различно от мисълта. Няма нужда да се вниква в ясновидските резултати – в различ-

ните лекции обърнах внимание на това, – но е възможно само външно исторически, и тъй като е историк, Капезий разбира това много добре, възможно е само от външната история да се види, че словото или речта първоначално е трябвало да има към човечеството съвършено различно отношение от това, което е придобило в днешно време. А именно, ако се върнем все по-назад и по-назад в историята на езиците, ще забележим, че действително все някога – както го показва окултното наблюдение – ще стигнем до човешкия праезик, който е обхващал цялото земно кълбо и който само се е диференцирал. Още щом се върнем към староеврейския – в това отношение староеврейският език е особено интересен, – забелязваме в думите му нещо по-различно, отколкото в думите на Западна Европа. Думите на еврейството са много по-малко условни, те имат, така да се каже, душа, в тях се усеща смисъл. Те изразяват своя необходим смисъл в по-голяма степен, отколкото западноевропейските езици. И колкото по-назад се връщаме в развитието, толкова повече откриваме такива езици, които са подобни на общия праезик. Това, което се описва като Вавилонската кула, е символ на факта, че действително е съществувал праезик и че той се е диференцирал на различни езици на народите и племената. Вследствие на това, че общият праезик се е диференцирал на отделните езици на народите и племената, словото, така да се каже, застава на половината на пътя срещу уединението на мисълта. Всеки човек не говори свой собствен език – тогава езикът не би имал смисъл, – а само групи хора говорят един общ език. Следователно словото е станало нещо средно между уединената мисъл и праезика. В праезика е съществувала определена дума, която се е разбирала чрез звука, който се съдържа в нея, чрез това, което тя представлява в своето звуково значение. Не е имало нужда човек да се осведомява допълнително условно за звуковото значение, а в праезика той е откривал душата на думата. Това, както казахме, се е диференцирало. И всичко, което предизвиква обособяване, действа също и в ръцете на Луцифер, така

че хората, докато са формирали диференцираните си езици, са възприели чрез това един обособяващ принцип, т.е. навлезли са в течението, което прави лесно за Луцифер да откъсне хората от общия мирови порядък, който е бил вече предопределен, преди Луцифер да се появи; т.е. да постави човека на изолиран остров, да го обособи от останалия вървящ напред ход на еволюцията на човечеството. Така в елемента на езика, на словото, имаме средно състояние. Ако словото бе останало това, което е трябвало да стане, ако луциферическият елемент не се беше нахвърлил на словото, то щеше да съответства на свободно от Луцифер и Ариман средно божествено състояние, в което човекът да може плавно да се стреми напред, изцяло в съответствие с напредващия божествено-духовен мирови порядък. По такъв начин словото, от една страна, е било подложено на луциферическо въздействие. Докато мисълта, когато се мисли в уединение, почти винаги е подчинена на луциферическия елемент, словото е само отчасти обхванато от луциферическия елемент така, както изложих, от една страна.

От друга страна обаче, също и писмото въздейства върху словото и колкото повече напредва човечеството, толкова по-голямо значение за езика придобива писмото. Това се дължи на обстоятелството, че диалектите, които още нямат нищо общо с писмеността, постепенно изчезват, и като по-благороден елемент често се появява това, което дори се нарича писмена реч. Това доказва, че езикът получава обратно въздействие от писмото. Този факт може да се види много ясно в отделни области. Отново трябва да си спомня за нещо, което забелязах за самия себе си и за своите съученици. В Австрия, където има толкова много смесени диалекти, в училищата придаваха голямо значение на това, учениците да научат писмения език, на който преди това, най-малко в по-голямата си част, не са говорили. И това усвояване на писмения език има своето много особено въздействие. Аз мога да говоря свършено безпристрастно за това, тъй като сам дълго време през моя живот бях изложен на странното въздействие на писмения език, на пис-

мения немски на австрийските училища и единствено с много труд се отучих от него – понякога той все още се прокрадва. Тази особеност се заключава в това, че всички кратки гласни се произнасят като дълги, а всички дълги – кратко, докато диалектът, т.е. езикът, роден от словото, се произнася правилно. Когато например има предвид „Sonne“ („слънце“), което е там горе, на небето, диалектът казва „d'Sunn“. Обаче този, който е преминал през австрийските училища, се изкушава да каже „die Soone“. Диалектът казва „der Sun“ за „Sohn“ (син), а австрийският училищен език – „der Sonn“. По този начин се казва „die Soone“ и „der Sonn“* Това, разбира се, е краен пример, но той се натрапва или най-малкото се е натрапвал.

Оттук е видно как писмото, така да се каже, оказва обратно въздействие върху езика. То наистина оказва своето обратно въздействие върху него. Да извикаме пред погледа си напредъка на културата. Ще видим как именно с развиващата се култура езикът изгубва всичко жизнено, елементарно, органично, израснало от земята, как хората все повече и повече говорят своего рода книжовен език. От друга страна, тук обратно въздействие върху словото оказва и ариманическото, което винаги съществува в писмеността. Този, който желае да се развива съобразно с природата, разбира се, ще забележи именно в този пример за трите неща, който е избрал Бенедикт сега за Капезий, какво безумие би било да искаме да изключим Ариман и Луцифер от развитието.

Три неща, така показва Бенедикт, подлежат на разглеждане: уединената мисъл, словото и писмото. Никой, който мисли здраво, дори и напълно да е прозрял истината, че в основата на уединената мисъл стои Луцифер, а в основата на писмото – Ариман, няма да поиска да изкорени Луцифер оттам, където

* Обяснение на особеностите на писмения немски, фонетиката на австрийския диалект и на немската художествена реч – бел. пр.

български	писмен немски	диалект (транскрипция)	художествена реч (транскрипция)
слънце	<i>Sonne</i> (къса гласна)	Зун (късо)	Зооне (дълго)
син	<i>Sohn</i> (дълга гласна)	Зуун (дълго)	Зон (късо)

той действа с такава очевидност, защото това би означавало да се забрани уединеното мислене. За някои – трябва да го кажем – това би било най-удобното, но те със сигурност няма да пожелаят да го признаят открито. От друга страна, няма да поискаме да изкореним и писмото, а сме длъжни да си кажем: както положителното и отрицателното електричество означават противоположност във външната физическа природа, така и ариманическото и луциферическото значат противоположност, която трябва да съществува. Това са два полюса, никой от които не трябва да отсъства, а те трябва да бъдат приведени в съотношение по мяра. Тогава човекът може да се движи по онази средна линия, в състоянието на словото. Това е предназначението на словото – да съдържа в себе си мъдрост, да съдържа в себе си познание, да съдържа в себе си мисли и представи. Човекът може например да си каже: аз трябва да се развивам в словото така, че именно чрез словото да оставя да се коригира в мен всичко своеволно, чисто лично, така че да възприема в своята душа това, което е било създадено в словото, в пълното с мъдрост слово на всички времена. Уважение не само към собственото мнение, не само към това, което сами вярваме и можем да признаем за вярно чрез собствената си сила, а респект пред това, което се е явило като резултат от културата и усилията за мъдрост на различните народи в историческото развитие. Това означава, от една страна, Луцифер да се привее, така да се каже, в правилно отношение към словото. Не да се изключва уединеното мислене, а да се има предвид, че словото принадлежи на общността и че словото следва да бъде проследено през епохите. Колкото повече правим това, толкова повече предоставяме на Луцифер правилното въздействие върху словото. Тогава няма да попаднем под авторитета на словото, а ще пазим словото, което носи мъдростта на Земята от една културна епоха в друга. От друга страна, човекът, който правилно разбира същността на нещата, е длъжен да не изпада под властта на вкостенелия авторитетен принцип, заключен в писмото, защото, дори и

писмото да съдържа най-святото или най-светското, чрез него той попада под властта на Ариман. Трябва да сме наясно, че за външната материална култура човекът трябва да има писмото и че писмото е нещо, чрез което Ариман, съобразно своята задача, иска да освободи мисленето от потока на унищожението. Той не иска да го остави да се влее в потока на смъртта. В писмото имаме най-добрата възможност да задържим мисленето на физическия план. С пълно съзнание да се отнасяме към това, че в писмото имаме ариманическият елемент, никога да не позволяваме на писмеността да добие власт над човека, накратко, да съхраним словото в средното състояние така, че сякаш отляво и отдясно – от мисленето и от писмото – да действат двете полярни противоположности Луцифер и Ариман: така трябва да се отнасяме, ако искаме да стоим на твърда почва. Ако обърнем душевния си взор към тези неща както трябва, ако сме наясно, че навсякъде трябва да действат противоположности, тогава ще стоим на твърда почва.

Когато Капезий чува тези неща от Бенедикт и го обхваща с укрепените си от г-жа Фелиция душевни сили, у него се появява съвършено различно от преди отношение към това, което му обяснява Бенедикт, когато последният вече му е разяснявал луциферическия и ариманическият елемент. Благодарение на това, че приказките, действащи плодотворно на душевните му сили и инспирирани от духовния свят, са оказвали все по-голямо и по-голямо влияние, Капезий сам стига дотам да преживее как неговите душевни сили се усилват вътрешно, как душевните му способности вътрешно укрепват. Това е представено в Тринадесета картина от „Пробуждането на душите“, където едната душевна сила в Капезий, която се има предвид с Филия, застава пред него действително духовно осезаемо, а не само като абстрактна душевна сила. В степенята, в която Филия израства в същество в душата на Капезий, в същата степен той все повече разбира по правилния начин това, което всъщност иска Бенедикт от него. Преди, когато той слуша особено оплодотворяващия разказ за замъка, който се умно-

жава, който се увеличава на брой, отначало този разказ не му въздейства веднага, той почти заспива сладко, и то тъкмо преди почти да е заспал, когато татко Феликс му е говорел за атомите. Сега обаче тази душа на Капезий, след като е дотолкова узряла, разпознава, че в целия поток на мировото развитие е заложена троичност: луциферическото, от една страна – уединените мисли, ариманическото, от друга – писмото и третото – средното състояние, чисто божественото. Троичност разпознава той в този многозначен факт на развитието на културата на физическия план и може да предчувства как навсякъде трябва да се търси тази троичност. Сега Капезий се отнася по друг начин към закона за числата от преди. Сега, благодарение на пробуждащата се в него Филия, той чувства същността на числата в хода на развитието на света и му става ясна също така същността на мярата: че във всяка троичност два от елементите трябва да се отнасят един към друг като противоположности и да са приведени във взаимна планомерна хармония. И Капезий познава един велик, могъщ мирови закон, за който сега знае, че по някакъв начин той следва да се намира не само на физическия план, но и във висшите светове.

Ние ще говорим още за всичко това при по-фините разсъждения за божествено-духовния свят. Капезий предчувства, че е проникнал в един закон, който във физическия свят обикновено е като покрит с було, и че в него той има нещо, с което може да престопа прага. И когато премине през прага, той влиза в духовния свят, където е длъжен да остави зад себе си всичко породено от физическия опит. Числото и мярата той се е научил да усеща, чувства, преживява. Сега той разбира и когато Бенедикт привежда и други неща, засега най-прости, за да му разясни напълно принципа. Например Бенедикт казва на Капезий: „Същото господство на троичността, полярността или противоположността в троичността, на планомерното изравняване може да се открие и в други сфери на битието.“ Отново можем да обърнем внимание от друга гледна точка на едно нещо: мисленето, вътрешната представа. Вътрешната

представа, преработването на мировите тайни в себе си, това е едното. Второто е чистото възприятие, да кажем самото възприемане на звука, слушането. Има хора, които са по-предразположени към това да обмислят всичко в себе си, прекарвайки го през ума си. Други, които мислят с неохота, навсякъде се ослушват, приемат всичко на основание на нещата, които са чули, дори и това да е авторитетът на природните явления, защото съществува също и догматика на външния опит, а именно ако се оставят да им се натрапят външните явления от природата.

Сега вече Бенедикт може лесно да покаже на професор Капезий: в уединеното мислене се заключава луциферическото изкушение, а в чистото слушане, в чистото възприятие лежи ариманическият елемент. Но човек може да задържи едно средно състояние, така да се каже, да мине между едното и другото. Няма нужда да пребиваваме нито в абстрактното, задълбочаващо се мислене, в което човек отшелнически се затваря в душата си, нито пък да се отдаваме само на слушането и виждането на това, което могат да възприемат ушите и очите. Можем да направим и нещо друго: да направим това, което мислим, вътрешно толкова живо, толкова пълно със сила, че да имаме пред себе си своята собствена мисъл като нещо живо и живо да се задълбочим в нея като в нещо, което чуваме и виждаме отвън, така че собствената ни мисъл да стане толкова конкретна като това, което чуваме или виждаме. Това е средно състояние. В чистата мисъл, лежаща в основата на размишляването, се намира подстъпът на Луцифер към човека. В чистото слушане, независимо дали чрез възприятието или чрез авторитета на хората, лежи ариманическият елемент. Ако душата се укрепи и пробуди вътрешно така, че сякаш да чува или вижда собствената си мисъл, това е медитирането. Медитирането е средно състояние. Не е нито мислене, нито възприятие. То е мислене, което живее толкова живо в душата, както живо живее възприятието, но такова възприятие, което възприема не нещо външно, а мисли. Между луциферическия

елемент на мисълта и ариманическият елемент на възприятието протича душевният живот в медитация като в божествено-духовния елемент, който носи в себе си само развитието на мировите явления. Медитиращият човек, който живее в своите мисли така, че те да оживеят в него, както възприятията, намиращи се в него, живее в божественото течение напред. Отляво у него е чистата мисъл, отдясно е ариманическият елемент, чистото слушане, и той не изключва нито едното, нито другото, а знае, че живее в троичност, че числото регулира живота. И знае, че съществува полярност, противоположност, противоположност на две неща, между които се движи медитирането в устрем. Знае също и че тук, в медитацията, луциферическият и ариманическият елемент трябва планомерно да се урівновесят един друг.

Във всички области човекът се учи да познава този мирови принцип на числото и мярата, който Капезий, след като душата му е била подготвена, се научава да познава под ръководството на Бенедикт. Душата, която желае да се подготви за познанията на духовните светове, постепенно се вживява в тях по такъв начин, че навсякъде в света, във всяка точка, до която може да достигне, търси числото, преди всичко числото три; че вижда полярните противоположности, чрез които следва да се разкрива всичко, и необходимостта противоположностите да се урівновесят една друга като полярности. Средното състояние не може да бъде само чисто течение напред, а навсякъде изживяваме течението така, че трябва да обръщаме душевния си взор наляво и надясно и да направляваме нашия кораб като нещо трето между лявата и дясната полярна противоположност. Чувствайки това, Капезий се научава, благодарение на Бенедикт, да се устремява по правилния начин в духовните светове, да прекрачва прага на духовния свят. И следователно всеки, който иска да проникне в духовната наука, трябва да научи това така, че действително да приеме истинното познание за висшите светове.

ШЕСТА ЛЕКЦИЯ

Мюнхен, 29 август 1913 г.

Скъпи мои приятели теософи! Във връзка с това, което беше казано вчера, е необходимо да направим още няколко бележки. Защото видяхме, че за да се издигнем в същинската духовна област с ясновиждащо съзнание и да преминем през прага на духовния свят по съответстващия начин, е нужно да оставим зад себе си всичко, което представляват възприятията от физическия свят, и това, което може да се предприеме във физическия свят с обикновените мислене, чувства и воля. Човек трябва да е готов да застане пред явления и същества с признаци, които нямат нищо общо с това, което може да се наблюдава и изпита в сетивния свят. За целта обаче е необходимо първо душата да укрепне, да се усилят нейните способности. И тези усиления и укрепнали способности на душата следва да бъдат издигнати. Нужно е човек да вземе със себе си нещо, когато престапва прага в духовната област. И ние обърнахме внимание на това, че всичко, което може да ни даде сетивният свят, – представите, чувствата, които имаме в сетивния свят, – е отражение на сетивно възприемаемото. Всичко, което може да се добие по този начин, не може да ни помогне в духовния свят. Но това, което не е отражение на сетивния свят, което няма непосредствено значение за сетивния свят, което обаче може да бъде пробудено в него, което може да бъде изработено в свободно вътрешно душевно изживяване, трябва да бъде взето нагоре в свръхсетивните светове. И така, ние посочихме как могат да се усвоят представи за една троичност като съотношение между числата, за планомерното съвместно действие на противоположности, при което разгледахме по-специално луциферическия и ариманическия елемент, средното състояние и т.н. Такива понятия нямат непосредствено значение във физическия свят. От само себе си се разбира, че във физическия свят може да се мине без тези понятия, но е необходимо да ги изградим в себе си още там,

ако искаме да ги вземем нагоре в духовните светове. И затова се опитахме, ръководейки се от учението на Бенедикт, да обърнем внимание на това, че в рамките на физическия план в човешкото културно развитие в троичността от мисъл, слово и писмо действат луциферическото, ариманическото и средното състояние.

Във връзка с това искам само да отбележа, че тук трябва да се вземат под съображение много неща, които, ако им обърнем правилното внимание, действително могат да са неимоверно необходими за разбирането на живота на човечеството, което човекът от съвремението ще е длъжен да придобие, ако културата следва да се развива по правилен начин. Хората ще видят, че скоро вече няма да може да се мине без понятията, които си съставят, изхождайки от условията, от които днешното, толкова обичащо удобствата човечество би искало да изгражда своите разбирания за народите и епохите. В рамките на европейската култура съществуват народи, които се различават по отношение на езика, и такива, които са различни по писмена. Западните народи на Европа пишат с така наречените латински букви, но има и европейски народи, които пишат букви със съвсем различна форма. В Европа имаме и факта, че към латинските букви се присъединява и т.нар. готическо писмо и че те съществуват редом едно с друго. Това е важно явление за оценката на културата на Европа. Привидно тези неща са само дребни симптоми, но те представляват изнесени на повърхността симптоми, указващи дълбоките първооснови на битието. Народите, които си служат с различни писмена, ще стигнат до правилно взаимно разбирателство едва тогава, когато вземат предвид, че това разбирателство следва да бъде постигнато въз основа на един общ духовен елемент. За народи, които пишат с различни писмени знаци и вследствие на това дават на ариманическия импулс своите специфични опорни точки, не е достатъчно разбирателството да се постигне само при простите условия на физическия план, а от двата народа трябва да се разбере духовният елемент и в този духовен елемент

да се търси хармонията. За да се разбират един друг народите, които пишат с писмена като латинските букви, е необходимо духовният елемент да се придвижи дотолкова напред, че да настъпи разбирателство и по отношение на фактите от физическия план. Този, който разбира нещата, подобни на тези, за които сега говорим, може да разбере тези взаимоотношения на европейския живот на народите. И от дълбока важност е това, че в Централна Европа, като че ли за да се изрази присъщото съотношение на ариманическият и луциферическият елемент, редом се използват и двата вида писмени знаци. Това става поради причината, че тук средно състояние може да се постигне само с особени затруднения, така че изложената в по-голяма степен на ариманическият елемент латинска азбука трябва да се явява известна противоположност на изложената повече на луциферическият елемент готическа азбука. Характерно е, че при писане някои хора използват смесено готическият и латинският шрифт. Такова едно смесване е от огромно значение и указва това, което лежи дълбоко в подосновите на душата, защото указва за пълния със значение факт, че една такава личност трябва да се отнася по специален начин към луциферическият и ариманическият елемент. И тук се касае за това, че, когато пишат на немски, някои трябва да полагат огромно старание, да не изпаднат в готическият шрифт, когато искат да пишат с латински букви и да не използват латински букви, ако искат да пишат с готически. В бъдеще ще става все по-необходимо животът да се разглежда по такъв фин начин, че да се виждат симптомите, които изнасят на повърхността това, което действа в окултните подоснови. Благодарение на това хората ще се научат да усвояват в рамките на физическо-сетивния свят такива представи, усещания и понятия, които после да могат да бъдат внесени благоприятно през прага в духовната област.

Във всеки случай човек ще трябва да се запознае с това, какъв необикновен талант, каква гениалност за повърхностност съществува в съвременната култура по отношение на из-

разяващото се духовно в света. И така, още във физическия свят е нужно да се усвоят понятията за това, което сияе и лъчеструи във физическо-сетивния свят от духовния свят. Затова в още една област ще бъде показано как луциферическият и ариманическият елемент действат във физическия свят. Касае се преди всичко за художествената сфера. При това е напълно правилно нещото, което винаги е било подчертавано, а именно, че в цялото художествено развитие на човечеството роля е играл луциферическият импулс и че в голяма степен луциферическият елемент, както изложих това, е наличен в художественото развитие на човечеството. Но към това се прибавя още нещо. Ако разглеждаме изкуствата, както се представят пред нас във физическия свят, по принцип имаме пет такива изкуства: строителство или архитектура, пластика, живопис, музика и поезия. Съществуват и изкуства, които смесват или комбинират различните елементи в посочените изкуства, да кажем танцовото изкуство, което е комбинация от няколко изкуства. Ако правилно разбираме танца, правим това на базата на основните предпоставки в различните изкуства. Разбира се, те могат да се комбинират. От петте изкуства архитектурното и пластическото са изложени предимно на ариманическият импулс. В архитектурата и в пластиката действат ариманическите импулси. Тук си имаме работа с формите. Ако човек иска да даде нещо в архитектурата или пластиката, той трябва да се вживее в елемента на формата. Този елемент на формата господства именно на физическия план. Тук същинските господари са Духовете на формата. В техния духовен елемент е нужно да се потопим, ако искаме да се запознаем с тях, както изразих това в образа за пъхането на главата в мравуняк. И всеки, който има нещо общо с пластическия елемент, трябва по подобен начин да си пъхне главата в живия елемент на Духовете на формата. В областта на физическия свят Духовете на формата действат съвместно с ариманическият елемент.

В подобен случай е особено видно колко е необходимо да не се говори по просто външен и повърхностен начин, че трябва

ва да се пазим от ариманическият елемент. Винаги трябва да имаме предвид, че тук става въпрос за това, че такива духовни същества като луциферическите и ариманическите имат своя определена област, в която обикновено следва да се изживяват и да действат, и че злото въздействие произлиза единствено от това, че те престъпват своята област. Ариманическите импулси имат своята напълно правомерна област в архитектурата и пластиката. Ако, от друга страна, вземем музикалния и поетическият елемент, те се явяват изкуствата, в които в по-тесен смисъл действат луциферическите импулси. В известен смисъл поезията и музиката могат чисто и просто да се нарекат луциферически повлияни изкуства, а архитектурата и пластиката – ариманически повлияни. Както по определен начин мисълта протича в уединението на душата и чрез това се изолира от общността, така и изживяванията на музиката и поезията имат в себе си нещо, което принадлежи на вътрешността на душата, където то се среща непосредствено с луциферическият импулс. Ако и при строителството и архитектурата следва да вземем под внимание границите на народностите, тъй като навсякъде, където е Ариман, въздейства и Луцифер, и така, ако тези изкуства следват в известно отношение народностния характер, все пак може да се каже, че този народностен елемент в известен смисъл остава неутрален. Поезията по същество е свързана с онзи луциферически елемент, който се изразява в диференцирането на народностните характери. За музиката се обръща по-малко внимание на това, че и в нея има нещо, което до известна степен води до диференциране, повече, отколкото в строителството и пластиката.

Но тъкмо в една такава област се вижда отново, че по толкова удобен начин, както биха искали да бъде някои хора, не бихме могли да се справим с изграждането на понятия за висшите светове. Напълно е правилно, когато се казва, че ариманическият елемент действа в архитектурата и пластиката, а луциферическият – повече в музиката и поезията. Но, щом си имаме работа с понятия, които са валидни и във висшите све-

тове, е нужно да се каже, че не е толкова удобно да се даде лесен отговор, когато някой пита: „Кой действа повече в пластиката – Ариман или Луцифер?“ Със сигурност на физическия план лесно може да се отговори, ако някой попита: „Какъв е цветът на обикновената цикория?“ Ще кажат: „Тя е синя.“ Хората биха искали това да е толкова просто и за висшите светове. Но е невярна представата, че и там може да се получат такива директни отговори. Но въпреки че всичко, което казах, остава в сила, напълно е вярно например и следното. За строителството по същество важи, че в него ариманическият елемент дава най-важните импулси. Но в пластиката луциферическото противодействие може да е толкова силно, че може да има пластични произведения, в които Луцифер господства повече от Ариман. Въпреки това е вярно и казаното преди. Защото в духовния свят няма само способност за превръщане, а може да се каже, че всичко е навсякъде. Всеки духовен елемент всъщност се стреми да пониже всичко. Така може да съществува луциферическа пластика, макар и да е вярно, че на пластиката въздейства преимуществено ариманическият импулс. И така, следва да се каже: докато по същество поезията несъмнено е подложена на луциферическото влияние, върху музиката до голяма степен може да въздейства ариманическият импулс, така че може да има музикални произведения, в които да има много повече ариманическо, отколкото луциферическо, въпреки че важи това, че музиката на първо място е изложена на луциферическия импулс.

На средната линия между ариманическото в строителството и пластиката и луциферическото в поезията и музиката лежи живописата. Тя в известен смисъл се явява неутрална област, но не такава, в която да можем да се установим удобно и да си кажем: „Сега просто ще си рисувам и нито Луцифер, нито Ариман ще може да се доближи до мен!“, а в смисъл, че именно на тази средна линия случаят е такъв, че сега от двете страни идват най-силните луциферически и ариманически атаки и във всеки един момент трябва да се пазим от тях, така че и в об-

ластта на живописиста в най-висока степен можем да попаднем под едното или другото влияние. Средната линия е винаги тази, на която е нужно в най-строг смисъл чрез човешката воля и човешките действия да се създаде хармонично уравновесяване между полярностите, между противоположностите.

По този начин, когато се разглеждат тези области, както го направихме сега – това би могло да стане също толкова добре и с други области, – е видно, че се усвояват определени понятия, понятия, без които, както се разбира от само себе си, е възможно да се мине на физическия план. Защото, ако искаме да останем плоски и повърхностни, естествено всеки може да издържи на физическия план, ако и да не намира музиката за луциферическа, а архитектурата за ариманическа. Но ако хората искат да минат без това, те няма да могат тук, на физическия план, да си създадат понятия, представи и усещания, с които да укрепнат душата си, така че тя да престъпи по благоприятен начин прага към духовния свят и да може да се издигне в същинската духовна област, а тогава ще трябва да останат тук, долу, във физическо-сетивния свят. Следователно, ако наистина иска да премине през прага, човек следва да усвои понятия, усещания и представи за духовната област, които, макар и породени от физическото, преминават отвъд физическо-сетивната област. Ако тогава с така укрепнала душа престъпи прага на духовния свят, той се запознава със света, в който се случва това, което бе охарактеризирано като духовен разговор на живи мисловни същества. С укрепналата си душа човек се вживява в един свят, който тогава се показва така, че вътре в него има същества, които се състоят от мисловна субстанция, и то състоящи се от мисловна субстанция така, че в нея те са по-живи, по-лични, по-индивидуални и много по-реални, отколкото хората на земята. Както човекът на физическия план е реален от плът и кръв, така са реални тези същества в тяхната мисловна субстанция. Човек се вживява в онзи свят, където в известен смисъл от същество на същество преминава разговор в мисли, където душата е принудена да

води разговор с мисли, ако желае да има отношение към живите мисловни същества, които се намират в тези светове. Аз посочих това в лежащата пред мен книга „Прагът на духовния свят“. Тук мога да вмъкна няколко допълнения към казаното в нея. С цялата отговорност, с която следва да бъде направено подобно нещо, в тази книга се опитах да избегна систематичното изложение, но се постарях да кажа някои неща в афористична форма, която може да бъде полезна, дори ако вече е възприето това, което е дадено в предшестващите цикли и книги.

Като живо мисловно същество човек трябва да открие себе си в духовната област, за която може да се каже: „Защото думите са тук дела, пораждащи след себе си дела.“ Докато човекът във физическия свят върши делата си с движението на своите ръце, мислите, живеещи в мировото слово в смисъла, в който беше охарактеризирано, са непосредствени дела. Речено, сторено. За това става дума в духовния свят. В разговора между духове се заключава същевременно това, което едно същество прави на друго, което едно същество прави по отношение на намиращия се около него духовен външен свят. Произнесеното навсякъде е дело. По такъв начин е необходимо човек сам да се вживее в духовната област и тогава той се открива като живо мисловно същество сред други живи мисловни същества. Той трябва да се държи така, т.е. да позволи на думите му да бъдат дела, както се държат останалите живи същества, ако мога да употребя такъв плосък израз. Какво откриваме там? И за нашия собствен Аз вече не откриваме това, което имаме долу, във физическия, а също и в елементарния свят. Този Аз, който човекът носи през физическия и елементарния свят, е сума от преживявания, които са съставени от впечатленията на физическия свят и от това, което произтича от мисленето, чувствата и волята, които душата развива на физическия план. Но нито впечатленията, нито мисленето, чувствата и волята под формата, под която ни се представят на физическия план, имат някакво значение за духовния свят. Затова в духовния свят намираме нещо различно за така нарече-

ния човешки Аз на физическия план и на елементарния свят. Там откриваме, така да се каже, тази част от себе си, която, макар и винаги да присъства в душевните ни глъбини, обикновеното съзнание на физическия план не може да познае в самия човек. Откриваме другия си Аз като второ същество. В духовния свят човек открива своя друг Аз.

В края на тези лекции – както го направих и в заключителната глава на „Прагът на духовния свят“ – за този, който желае да търси противоречия, още веднъж ще обърна внимание върху това как се отнасят изразите, които употребявам тук, към терминологията, обозначенията, които съм използвал в „Теософия“ и „Въведение в тайната наука“.

Тук обаче може да се каже: човекът живее в своето физическо тяло във физическата околна среда. Когато той излезе от него, когато преживява извън физическото си тяло, той преживява в своето етерно тяло и има за околна среда елементарния свят. Когато излезе и от него, той преживява духовната област в астралното си тяло. По време на това преживяване, на това чувстване в астралното тяло се осъществява една среща, която става в духовния свят, срещата с другия Аз, с онзи втори Аз, за който Йохан Томасий говори в края на „Пазачът на прага“, който сякаш в хода на цялото действие в „Пробуждането на душите“ стои до първия Аз на Йохан Томасий и предизвиква неговите преживявания. За този втори Аз ще имаме още какво принципно да обсъждаме. Той е това, което човекът познава, когато се научи да чувства, възприема и преживява в астралното си тяло в духовния свят. Той е това, което преминава от един земен живот в друг земен живот, от инкарнация в инкарнация. Това, което преминава от земен живот в земен живот, се вплита по толкова тайнствен начин в човешкото същество между смъртта и ново раждане, че физическото съзнание обикновено не може да възприеме този друг Аз, защото този друг Аз се намира в духовния свят, макар и същевременно да е свързан с физическото същество на човека.

Как действа този друг Аз? Току-що беше казано, че той

принадлежи на духовния свят в духовната област, че е живо мисловно същество сред живи мисловни същества. При тях думите са дела и нещата, които вършат, ги вършат чрез това, което с една дума може да се нарече инспирация. Вторият Аз действа инспириращо на природата на човека. Какво инспирира той? Той инспирира това, което наричаме наша карма, наша съдба. И тук имаме тайнствения процес: това, което преживяваме, дали тъжно, дали радостно, което се случва в нашия живот, е инспирирано от духовния свят от другия ни Аз. Дали вървите по улицата или пък преживявате нещо, което ви се струва случайно, то е инспирирано от духовния свят от вашия друг Аз. И така, съществува нещо като инспирация в духовния свят и тя се разкрива на физическия план и предизвиква фактите, които са вашата съдба в малките и големите неща. Съдбата на човека се инспирира от другия Аз от духовната област. Когато ясновиждащата душа влезе в тази духовна област, тя изживява като откровение в разговора на духове това, за което може да се каже: думите са дела. Но всичко, което се случва в духовния свят, дава своя отпечатък във физическия свят. Дали разглеждате някой камък, растение, облак или пък съзерцавате мълния, зад всичко това стоят духовни същества и духовни явления. Също и зад физическите процеси от вашата съдба стоят духовни същества и явления. Какви духовни същества и явления? Инспирации! Водене на разговор на духове в духовния свят. Мировото слово действа като вдъхновител на човешката съдба. Когато човек срещне своя друг Аз, това е от дълбоко значение за духовното му познание. Тогава той престава да мисли за своята човешка личност само в границите, в които обикновено мисли. Той разширява своя Аз, който трябва да обхване другия Аз, през цялата си съдба. И едва тогава става истински човек, когато точно така, както смята за свой палеца си и казва: „Той принадлежи на Аза на физическия план“, той казва също и това: „Той ми принадлежи, когато например получа кръвотечаща рана, или когато падна и т.н.“ Защото всичко това се инспирира от другия Аз.

Но е необходимо да се вземе под съображение по какъв начин човек се среща с този друг Аз, когато встъпи в духовната област през прага. Отново и отново трябва да поставяме пред душата си, че по пътя на това, което сме научили, наблюдавали и узнали във физическия, а също и в елементарния свят, че във всичко това няма нищо, което би могло да съответства на признаците на духовния свят, в който мислите са живи същества. И така, ако човек влезе в духовната област единствено с това, което може да узнае само във физическия и в елементарния свят, той ще се окаже изправен срещу нищото. Какво, значи, може да бъде внесено в тази духовна област? Да помислим за това както следва. Душата трябва да привикне към това да не възприема, мисли, чувства и желае в духовната област така, както във физическия, а също и в елементарния свят. Това тя трябва да остави зад себе си. Но е длъжна да помни това, което е узнала, мислила, чувствала и желала във физическия свят. Както в по-късни периоди от живота си пренасяме спомените от по-ранни периоди, така следва да пренесем от физическия план в духовната област това, което сме заздравили, укрепили в душата си. Следователно човек трябва да встъпи в духовния свят с душа, спомняща си за физическия свят. И след това е необходимо да изпита определено нещо. Това, което трябва да се изпита, може да бъде описано по следния начин. Помислете си, че в даден момент във вашия обикновен земен живот би могло да стане така, че да спрат всички ваши възприятия. Няма да виждате и чувате нищо повече, няма да мислите, чувствате и искате нищо ново. Че целият досегашен начин на живот се прекратява и вие ще знаете само това, за което можете да си спомните. Точно в това положение се намирате, когато се издигнете в духовния свят с ясновиждащо съзнание. Там няма нищо, което в първия момент да можете да изживеете като ново. Последното разбирате само от спомените си, там вашето битие се заключава в това, което е останало у вас във вашите спомени. Душата се изживява така, че може да каже за себе си: „Сега ти си само

това, което си била. Твоето битие се състои от миналото ти битие. Настоящото и бъдещето нямат никакъв смисъл за теб, твоето битие се заключава в това, което си бил.“ Това е нещо, което е лесно да се каже при такива обстоятелства. Но да се виждаш по такъв начин, че да се явяваш само спомен за себе си, че да не можеш да изживееш настоящето, че да можеш да говориш за своето битие като за минало битие, е пълно със значение изживяване.

Когато човекът премине през това преживяване, когато ясновиждащата душа си пробие път до него, едва тогава той започва да има съвършено правилно разбиране за този образ, чието име толкова често беше произнасяно, за Луцифер. Защото човешката душа се вживява в духовната област така, че в един момент изживява: „Ти си само нещо билò.“ Луцифер е същество, което е дошло в мировия порядък, за да бъде винаги само такава билò, да бъде само минало, да бъде само това, което са му дали преживени земни епохи, което са донесли на душата на Луцифер преживени земни епохи. И животът на Луцифер се състои в това, със своето минало да си отвоюва настояще и бъдеще, докато другите божествено-духовни същества, намиращи се в правилния ход на земното развитие, са го осъдили на миналото. Така стои Луцифер пред ясновиждащия поглед, съхранявайки в своето битие божествено-духовното на първоизточниците на света, носейки в душата си всички великолепия на света и осъден да им казва само: „Те бяха в теб.“ И тук започва неговата вечно продължаваща борба за отвоюване също и на настояще и на бъдеще за това минало в мировия порядък. Преживявайки сходството на Луцифер, макрокосмическото сходство на Луцифер с микрокосмическата същност на човешката душа на прага между елементарния и духовния свят, човек преживява целия дълбок трагизъм на образа на Луцифер. И той започва да предчувства нещо от великите мирови тайни, които почиват в дълбокото лоно на битието, където се борят не само едно същество с друго, а където във взаимна борба се намират епоха с епоха,

които се превръщат в същества. Тогава наистина започва това съзерцание на света, когато над душата се разлива дълбока сериозност и чувство за дълбоко достойнство и когато се усеща нещо от това, което би могло да се нарече диханието на вечните необходимости, които се изживяват в мировата среднощ, когато над битието проблясват мълнии, които с блясъка си осветяват и образа на Луцифер, но които умират в познанието и – умирайки – се оформят в съдбовни знаци, така че продължават да действат като форма на вътрешната трагична карма в човешката душа. Самата човешка душа, докато живее горе в тези духовни светове, преживява един момент, в който е просто нещо билд, когато е изправена пред нищото, когато се явява като че ли точка във вселената и се изживява само като точка.

Но тази точка се превръща в зрител, зрител по отношение на нещо друго. Тук има две други неща, към които като трето принадлежи човешката душа, превърнала се в точка, и което всъщност няма нищо в себе си, както и точката няма нищо. Първото, което се прибавя, е това, за което човек си спомня, което се явява външен свят, към който той гледа назад и за който може да каже: „Това е твоето билд.“ Когато, без да знае нищо за себе си, самият човек стои до това свое битие, което е минало битие, което обаче той е пренесъл със себе си през прага в духовния свят и на което е дал жива мисловна същност, и когато после у него се появява настроението на душевно умиротворение, тогава това, което е донесъл като свое билд в духовния свят, започва духовния разговор с обкръжаващия го свят на живите мисловни същества. И като обективен зрител, стоящ редом с двата други елемента, но който сякаш представлява точка, човек вижда как те започват разговор. Собственото му минало в мисли и живите мисловни същества разговарят един с друг. Това, което човек сам е пренесъл нагоре и е превърнал в мисли, разгръща в мировото слово духовен разговор с духовната жива мисловна същност на духовната област. Там човек дочува какво говори собственото му минало с живата духовна същност в духовната област. То-

гава той е преди всичко едно нищо. Но като такова нищо той се ражда, докато слуша собствения си разговор на миналото с духовните същества от духовната област. И докато слуша, човек се изпълва с ново съдържание. Сега той се научава да познава себе си, бидейки точка и чувствайки се като точка, докато слуша разговора между собственото си минало и духовната жива същност в духовната област. И колкото повече възприема в себе си от този духовен разговор на собственото му билò с бъдещето, толкова повече човек сам става духовно същество. Това е процесът, в който той се намира в духовния свят в една троичност. Единият член на тази троичност е собственото билò, което човек е изнесъл нагоре в духовния свят, което си е завоювал по начина, който се разкрива като духовно още в сетивния свят, и което след това, зад прага, се усеща като минало битие. Второто е цялото духовно обкръжение, а третото сме самите ние. Така пребивава троичността в духовния свят и в рамките на троичността чрез противоположността на миналото битие и на духовната жива същност в духовната област се развива третото, средното, което е само като точка и което, благодарение на слушането на духовния разговор между миналото битие и духовния свят, става все по-пълно и по-пълно, става едно развиващо се в себе си същество в духовния свят. Така човек сам става в ясновиждащо съзнание в духовния свят.

Това е, което исках да се опитам да ви опиша с думи, които, разбира се, тъй като са заимствани от езика, принадлежащ на физическия план, винаги ще трябва да си останат едностранчиви. Но все пак се опитваме, доколкото е възможно, с думите от езика на физическия план да охарактеризираме тези възвишени и дълбоки отношения. Защото тези отношения са единствено и изключително подходящи да запознаят човека със собствената му истинска същност, която той, както беше казано, дочува в духовния свят от двата други елемента. В тази истинска същност на човека се опитваме да въведем с такива лекции, каквито се изнасят тук в този лекционен цикъл.

СЕДМА ЛЕКЦИЯ

Мюнхен, 30 август 1913 г.

Скъпи мои приятели теософи! В хода на тези лекции говорихме за издигането на ясновиждащото съзнание в световете, в които може да бъде открито истинското същество на човека, което принадлежи изцяло на свръхсетивните светове. И се опитахме, особено през последните дни, да покажем как, когато се издига през прага, човешката душа преминава най-напред през елементарния свят и след това встъпва в духовния свят, как тази душа се среща с това, което може да се нарече другият Аз на човека. Това издигане би могло да се охарактеризира и по следния начин.

Отначало човекът живее във физическото си тяло във физическо-сетивния свят. Когато се освободи от физическото си тяло, т.е. излезе от него, най-напред той живее в етерното си тяло и в елементарния свят като свое обкръжение. Както беше казано, за тези, които биха искали да търсят противоречия, утре ще обърна внимание върху това как се отнасят използваните тук изразите към тези в „Теософия“. В своето етерно тяло човекът живее в елементарното обкръжение. Когато се освободи и от етерното си тяло, той се издига в същинския духовен свят. Тогава последният се явява негово обкръжение и той се намира в астралното си тяло. И така, в астралното тяло човекът изживява своя друг Аз, който преминава от инкарнация в инкарнация и за който можахме да подчертаем, че се изживява така, че човек сякаш е изправен като нещо трето пред два други факта. Като същество-точка той стои пред това, което може да се нарече негово билò, което човек донася със себе си в духовния свят като спомен и което, благодарение на това, че го е издигнал нагоре, самò се превръща в духовно. И това билò започва разговор в тази област, където живите мисловни същества водят своите духовни разговори. Там започва такъв духовен разговор, който човек – като новороден – е длъжен да

подслушва в духовния свят, и който собственото му минало води с духовното обкръжение, и чрез това той сам узрява и израства като живо мисловно същество.

Много неща могат да се наблюдават в това вращаване в духовните светове. За да се разберем както следва, да вземем най-напред, скъпи мои приятели теософи, така да се каже, идеалното нормално вживяване в духовния свят, т.е. такова вживяване, което би настъпило при душа, която няма никакъв вид разстройство. Може да се каже, че едва ли съществува такава душа. Това е причината, поради която се стремях да не описвам духовния път само в общи линии, а да го представя толкова драматично, както го и направих, защото всяка душа изхожда от определена изходна точка и затова всъщност не може да има нормално идеално издигане. Всяка душа има своя индивидуален духовен път. Това, разбира се, може да се покаже само ако чрез отделни души като Мария, Йохан Томасий, Капезий, Щрадер и т.н. бъде показано как става индивидуалното издигане при тези отделни души. Но нека първо оставим този момент настрана. Нека помислим какво щеше да бъде, ако изкачването на една душа би могло да е нормално идеално, ако, значи, са изпълнени всички най-идеални условия за преминаването през прага, за издигането в духовните светове. Когато срещне своя друг Аз в духовния свят, човекът може да го изживее не така, сякаш изживява фотография на самия себе си, а така, че това, което във физическо-сетивния и в елементарния свят е субективно, което живее в душата в абстрактна субективност, което се явява душевни сили: мислене, чувства и воля, за което се казва, че се намира вътре, тогава то вече не е вътре. Тези мислене, чувства и воля, които човек има във физическия свят, се представят обективно пред него, когато срещне другия си Аз в духовния свят, и то като троичност. Тази троичност, която човек среща и по отношение на която трябва да има съзнание в себе си, тези три елемента представлява самият човек. Опитях се да представя тази троичност в образите на Филия, Астрид и Луна. Тези об-

рази са напълно реални. В духовния свят от тях съществуват толкова, колкото са и отделните човешки души. Човек ги разпознава, ако веднъж ги е познал, както познава овесените зърна, ако се е запознал с едно овесено зърно. Но е нужно да сме наясно, че това, което иначе представлява само сенчест образ, блед силует в човешката душа, застава пред човека, когато той срещне своя друг Аз като жива троичност, като наистина диференцирана троичност, троичност, диференцирана в три същества. Човек сам е Филия, Астрид и Луна. Но все пак това са напълно самостоятелни живи мисловни същества.

И това, което е нужно човек да има в укрепналата си душа, е съзнанието, че представлява единство от тези три същества. Той трябва да има съзнание и за факта, че това, което се нарича мислене, чувства и воля, е майя, а именно образ-сянка, хвърляна в душата от тези три същества. Болезненото в душата би могло да се състои в това, че човек или не се разпознава като тези три същества в духовния свят, че ги разглежда като три същества, нямащи нищо общо с него, или пък че не може да удържи единството, а сам се държи така, сякаш една част от душата му е Луна, другата – Астрид, а третата – Филия. Но да се види другият Аз в пълната му троичност, изисква тъкмо нормален, идеален ход на развитие на душата, какъвто едва ли може да съществува в човешката душа.

Ако обърнем внимание на това, което може да съществува, което в действителен смисъл може да стане реално, трябва да кажем: ние вече направихме осезаемо, че образите, които се назовават Ариман и Луцифер, изпращат своите импулси във физическо-сетивния свят. Ние ги открихме, Ариман и Луцифер, в най-различни области на физическия свят. Но в много по-интензивна степен, много по-силно човешката душа идва в съприкосновение с Ариман и Луцифер, когато встъпи на пътя на ясновидското познание. Когато излезе от физическия свят и се опита да проникне във висшите светове, Ариман и Луцифер се приближават към тази човешка душа и се опитват да направят някои неща с нея. За да прозрем нещо от действията

на Ариман и Луцифер в тази област, нека споменем следното.

Човешката душа наистина е много сложно същество и, бидейки такава, има в себе си много неща, които си противоречат едно на друго, над които тя няма власт, които живеят в душевните дълбини, без човек да има правилно разбиране за тях в горното си съзнание. Вече споменах, че когато той встъпи в елементарния свят, това става така, че преживяването може да се сравни с гротескния образ на пъхането на главата в мравуняк, т.е. съзнанието се пъха в елементарния свят така, че отделните мисли се явяват особени живи мисловни същества, че те придобиват самостоятелен живот и човек потапя съзнанието си в този живот. За ясновиждащата душа се установява следното: човекът винаги има в душата си нещо, над което, така да се каже, няма пълна власт, в което проявява особени афекти. По отношение на такива неща, свързани по много своеобразен начин с вътрешното в човека, Ариман развива своята специфична дейност. В човешката душа има такива части, които е възможно до известна степен да се отделят от цялото на тази човешка душа. Понеже човекът не упражнява пълна власт над такива включености, те биват овладени от Ариман. И там от него се извършва дейност, която е неправомерна и която възниква в следствие на това, че Ариман престъпва своята граница, показвайки тенденцията да оформя такива части от човешкото етерно същество, а също и от човешкото астрално същество, които имат склонността да се отделят от останалия душевен живот и да стават самостоятелни, така че той им придава човешки образ. Всъщност нещата с всевъзможни намиращи се в нас самите мисли стоят така, че те могат да приемат човешки образ, ако човек застане пред тези мисли като живо мисловно същество, ако след това Ариман има възможност да направи една такава част от човешката душа самостоятелна, да ѝ даде човешка форма, и ако човек се вживее в елементарния свят, той застава пред тази станала самостоятелна част от неговото същество като пред своя Двойник. Той винаги е част от човешката душа, на коя-

то Ариман придава човешки облик. Необходимо е само да си изясним, че щом човек встъпи в елементарния свят, когато е извън физическото си тяло, в целите условия нещо се променя. Когато се намира във физическото си тяло, той не може да срещне себе си. Когато обаче встъпи в елементарния свят със своето етерно тяло, той може да се намира в него и все пак да го вижда отвън така, както се вижда Двойникът. Това се подразбира под Двойника. Ако говорим по същество, той в действителност представлява голяма част от самото етерно тяло. Докато една част от него се съхранява, друга част се отделя, става обективна. Човек я гледа, това е част от собственото му същество, на която Ариман е дал облика, който има самият човек. Защото Ариман се опитва, така да се каже, да навре всичко в законите на физическия свят. Във физическия свят господстват Духовете на формата и те си поделят това господство с Ариман, така че с една част от човешкото същество Ариман е напълно в състояние да произведе това, което може да се обозначи като преобразуване на част от човешкото същество в Двойник.

Това е сравнително елементарно явление, тази среща с Двойника, и тя може да настъпи благодарение на особени подсъзнателни впечатления и импулси на човешката душа, даже и ако човекът не е ясновиждащ. Може да се случи следното: някой човек може да е интригант, може със своите интриги да е причинил много злини на хората. Един ден той излиза отново и скроява някаква интрига. Връща се у дома, може би влиза в кабинета си, на писалището му вероятно лежат книжа, в които са написани неща, с чиято помощ е заплел интригите си, и с него може да се случи така, че макар и в горното си съзнание да е циничен, все пак подсъзнанието му да бъде обзето от импулсите на интригантстването. Та той влиза в кабинета си, поглежда към писалището си и вижда: той сам седи зад него. Това е неприятна среща, да влезеш през собствената си врата в стаята и да се видиш как самият ти седиш зад писалището. Но такива неща спадат към областта на това, което се

случва много често и което много лесно може да се случи, когато има място такава склонност към интригантстване. Това, което човек среща тогава, разбира се, е Двойникът, който отново, заедно с други задачи, се постарях да представя в „Пазачът на прага“ и „Пробуждането на душите“. Знаем, че този Двойник бива преживян от Йохан Томасий, и че това се намира във връзка със своеобразното развитие на Йохан Томасий, че на местата, на които е показано, той има среща с Двойника, защото благодарение на специфичните преживявания, които има, Ариман може да оформи една част от душата му така, че тази част от душата да бъде субстанциално изпълнена като част от етерното тяло с егоистични душевни елементи. Нещо подобно се случва, когато са създадени предпоставките, както при Йохан Томасий. През четирите драми можете да прозрете нещичко в своеобразната душа на Йохан Томасий. Още в края на „Пазачът на прага“ е указана определена точка в развитието на душата на Йохан Томасий. Такава точка в развитието може да настъпи за много души, които търсят пътя нагоре в свръхсетивните светове.

Да обобщим накратко как всъщност стоят нещата с Йохан Томасий. Ако погледнем назад към „Портата на посвещението“, там имаме Йохан Томасий, който, така да се каже, преживява висшия свят. Но как го преживява той? Със сигурност може да се каже: ако вземем само тази част от драмите, „Портата на посвещението“, и наблюдаваме Йохан Томасий в нея, всъщност няма да стигнем много далеч. Той не отива подалече от това, което може да се нарече имагинативни душевни преживявания с всичките им едностранчивости и грешки. Всичко представено там се явява субективни преживявания, с изключение на картините, които не спадат към действието – пролога и интермецото преди Осма картина. Но това, което иначе го има там, са субективни имагинативни преживявания на Йохан Томасий. Над тази степен Йохан не се издига в „Портата на посвещението“. Това е набелязано достатъчно очевидно, като е описано съвсем ясно, че при всички сцени,

с изключение на двете посочени, Йохан, което е доста трудно за изпълнителя, винаги се намира на сцената. И в душата на Йохан всичко трябва да е мислимо като имагинативно познание. Ако и в края на „Портата на посвещението“ Йохан Томасий да казва в храма различни неща, които теоретично имат обективна стойност, трябва да бъде споменато, че в различните храмове някои хора произнасят думи, за които далеч не са съзрели, за които първо следва да узреят. Това не е ръководещото, но от цялото изложение може да се разбере: тук си имаме работа със субективни имагинации на Йохан Томасий.

По-нататък отиват нещата в „Изпитанието на душата“, където по-високо издигане е предизвикано от това, че Йохан стига до впечатления от предишни земни животи, които не са само имагинация, където нещата излизат в обективния свят, където си имаме работа с духовни факти, които съществуват като такива отделно от душата на Йохан Томасий. В „Изпитанието на душата“ излизаме от субективността на Йохан Томасий в обективния свят. Така че тези две първи драми могат да се разглеждат като постепенно откъсване на Йохан Томасий от неговата вътрешност и встъпването му във външния духовен свят. Именно затова е така понятно – тъй като Йохан преминава през първата степен на същинската инициация по време на „Изпитанието на душата“, – че там Луцифер придобива изкусително влияние, което е представено в края на „Изпитанието на душата“. И така отново е дадено това, през което може да премине такава душа като тази на Йохан Томасий, и което е указано в „Пазачът на прага“.

В „Пазачът на прага“ Йохан Томасий е поставен в духовния обективен свят, където той, все още подтикван от работата, отначало е изправен по-субективно пред Ариман, от когото възприема това, което развива като егоизъм в противоположност на божествения мирови порядък. Тогава обаче започват обективните изживявания, в които господства Луцифер. Тук изобщо си нямаме работа със субективни изживявания, а с представяне на духовния свят, отделен от човека, който се

изживява в духовното така, както външният физически свят се изживява във физическото. Но едва тогава Йохан Томасий, встъпва, така да се каже, в обективния духовен свят. Затова тук той още не може да вземе със себе си всички възможности за заблуждение на човешката душа, преди всичко характерно то му отношение към Теодора. Това отношение е необходимо да разбираме точно така, както е замислено. Може да се каже, че с цялата шлака на нисшия си Аз Йохан встъпва в по-висшия свят, но все пак той е изправен пред този по-висш свят. И ако искам да използвам истински плосък израз за нещата, бих казал: Йохан Томасий се влюбва окултно в Теодора. И така, в отношението на Йохан Томасий към Теодора в по-висшия свят нагоре се внасят определени импулси от физическия свят. Преминавайки през всичко това, Йохан Томасий стига до загатнатото в края на „Пазачът на прага“: до преживяване на обикновения Аз, който принадлежи на физическия свят и на елементарния свят, който човек носи в себе си, когато преминава през света като човек, и на другия Аз, който среща, когато встъпва в духовния свят. Както в Девета картина по време на разходката, така и в храма пред Хиларий Йохан Томасий стига до това, което може да се нарече вътрешно чувстване както на единия, така и на другия Аз. Обаче ясно се забелязва, че Йохан Томасий още не е напълно установил порядък в смисъла на хармонията между обикновения и другия си Аз, че той живее между двата Аза. Ако обърнем внимание, че в края на „Пазачът на прага“, а и в началото на „Пробуждането на душите“ Йохан Томасий застава пред нас като душа, която чувства в себе си съвместното действие на обикновения и на другия си Аз, ще стане разбираемо, че в душата на Йохан Томасий има много неща, които могат да бъдат, така да се каже, излющени. Двойника излюшва от него преди всичко Ариман. Но и по друг начин може да бъде излющено нещо от него.

Подчертавам, че не описвам тези неща, за да правя коментар към драмите, а за да използвам представеното в тях, за да представя истински духовни отношения и духовно същест-

вени неща. Ако разгледаме човешката карма, цялата законо-
мерност на човешката съдба, трябва да кажем: в човешката
душа има много изнесена, но и много неизнесена карма. В из-
теклия си земен живот човек е преживял много, което следва
да бъде изравнено. В него има много неща, които още не са из-
равнени, които, така да се каже, почиват неизравнено в лоното
на душата, неуравнена карма. Всяка душа има такава неизне-
сена карма. Йохан Томасий е длъжен да доведе до съзнание-
то си особено много такава неизнесена карма по времето, по
което вътрешното му същество се разцепва на обикновения и
на другия му Аз. И тогава се отделя наистина голяма част от
неизнесената карма. Отделя се това, което всъщност лесно и
често усеща като отделено всяка душа, която постепенно се
развива до ясновиждаща. Душа, която прави това, се ражда,
т.е. встъпва чрез раждане във физическото битие така, че пре-
ди всичко изживява себе си с такива качества, каквито всеки
има като млад човек. Не винаги е възможно да се намерят така
устроени души, които да могат да станат Кришнамурти. Чо-
век се вживява в света, както се вживяват естествените деца за
своя полза и изгода, даже и по-късно да станат ясновиждащи
хора. Тогава в даден момент той може да започне да вижда
просветлено, което също е кармично обусловено, да има про-
зрения в духовните светове. Но ако има нещо изключително
елегично в настройката си или пък нещо трагично, тъкмо
при ясновиждащата душа често се случва – и е важно, че се
случва, – че тогава при тази ясновиждаща душа се явява като
обективно същество видението на собствената младост. Става
виждане на младостта, от която сме израснали, за която каз-
ват: какво би станало от тази младост, която ни е почти чужда,
ако не бяхме встъпили в духовните ясновиждащи условия?
Става действително своего рода разцепление на човека. Той
преживява нещо като ново раждане и гледа на младостта си
като на чуждо същество. И в тази младост е заключено мно-
го, за което казват: в тази инкарнация всичко това не може да
бъде изнесено. Тук лежи погребана много карма, която трябва

да бъде изнесена някога по-късно или по отношение на която трябва да се постареем вече да я доведем до изход. В душата на Йохан Томасий има много такава неизнесена карма.

Такава неизнесена карма, такава преживяване като това, когато гледаш на своята младост като на друго същество, е нещо, което се преживява вътрешно. До такава преживяване има достъп Луцифер. Луцифер може да го отдели; той може да вземе една субстанциална част от етерното тяло и като че ли да я одушеви с неизнесената карма. Тогава под влиянието на Луцифер от нея се създава едно сенчесто същество, такава сенчесто същество, каквото е представено в Духа на младия Йохан Томасий. Това сенчесто същество е реално същество. То съществува отделно от Йохан Томасий, само дето има ужасни задължения поради факта, че всъщност противоречи на общия мирови порядък. Това, което се намира като сенчесто същество отвън, би трябвало да бъде вътре в Йохан. С него се предизвиква това, което се усеща като трагична съдба на това сенчесто същество, което като част от етерното тяло живее отвън в елементарния и духовния свят. И така, това е неизнесена карма на Йохан Томасий, превърната от Луцифер в самостоятелно сенчесто същество. Този, който преживява нещо подобно – а това е важно, изпълнено със значение преживяване, – го преживява така, че знае, че понеже не е изнесъл карма, е поел върху себе си един вид космически дълг, създал е същество, което всъщност не би трябвало да е извън него, а в самия него. Това се довежда до съзнанието на Йохан Томасий в „Пробуждането на душите“ чрез другата Филия, че той е създал такава душевно дете, което има в известен смисъл неправомерно битие отвън. Това е особеността, когато човек се вживява в духовните светове, че той застава пред собственото си същество, но че в духовната обективност това собствено същество може да застане пред него умножено. При Йохан Томасий имаме най-разнообразна множественост. Пред него застава една част от неговото същество като Двойник, а сега друга част от съществото му, тъй като кармата се

отнася изцяло към съществуването на човека, като Дух на младия Йохан Томасий.

Тогава обаче пред него застава и нещо трето, тъй като той не е в състояние да премине през това, през което преминава Мария. Тя преминава през сравнително нормално развитие. В Девета картина пред нея застават Астрид и Луна, наистина не в съюз с действителната Филия, но все пак пред нея застават два душевни образа. Това е сравнително близко до нормалното развитие. Съвсем нормално би било, ако Мария стоеше пред трите душевни образа и целите ѝ мислене, чувства и воля бяха толкова обективни, че Мария да ги усеща като единство. Но толкова нормално развитие едва ли съществува. И аз подчертавам: това, което се опитам да охарактеризирам, представляват реални образи, така че тези условия са абсолютно нормално възможни. И така, такава душа, на която се явяват Астрид и Луна, с изключение на Филия – защото това, което се явява съзнателната душа и разсъдъчната душа, е развито у Мария по по-правилен начин, отколкото сетивната душа, – такава душа вече преминава през в голяма степен нормално развитие. При Йохан Томасий имаме развитие, много силно отклоняващо се от нормалното. Тук отначало имаме явяването на Двойника. Докато Йохан Томасий се изправя срещу своя друг Аз, виждаме и появата на Двойника и на Духа на Йохановата младост. Всичко това е умножено по брой, нещо, което спада към другия Аз, или се появява затова, защото другият Аз се явява като осветител на тези вътрешни условия. И тъй като Йохан Томасий не подхожда веднага към този друг Аз – ако беше пристъпил веднага, пред него щяха да застанат всичките три душевни образа, той обаче трябва да премине през много неща, които се струпват на пътя му към другия Аз, – към него пристъпва и това, което стои още по-близо до субективността. Това е другата Филия. Другата Филия в известно отношение също представлява другия Аз, но другия Аз, който още почива вътре в дълбините на душата и не се е откъснал напълно, който е във взаимовръзка с нещо, което тук, във фи-

зическия свят, е най-подобно на духовния свят, свързано е с вездесъщата любов и то може да изведе човека във висшите светове, защото е свързано с тази любов. В образа на другата Филия на пътя на Йохан Томасий до другия Аз застава нещо трето. Ако пред душата бяха застанали всичките три душевни образа, пред тази душа нямаше да има, така да се каже, никакво препятствие. Но така цялото същество на човека може още да се обективизира, да се проектира в пространството, да се проектира като цялост. Такъв е случаят при видението на другата Филия в края на Втора картина от „Пробуждането на душите“.

Аз охарактеризирах пред вас, че, докато се вживява в елементарния свят – а известни признаци на това вживяване остават и тогава, когато се вживява в духовния свят, – човекът е длъжен да усвои способността за превръщане, защото в духовния свят всичко е в процес на превръщане, тъй като там няма нито една неподвижна завършена форма. Формата съществува само във физическия свят. В елементарния свят има подвижност, способност за превръщане. Но тъй като всичко е в непрекъснато превръщане, същото е свързано с това, че могат да се случат обърквания, когато пред някого застане някакво същество. Всичко се намира в непрекъснато превръщане. Когато, така да се каже, човек не разбере нещо веднага, той смесва едното с другото. Това е, което се случва с Йохан Томасий, когато отначало вижда пред себе си другата Филия и после смята Двойника за другата Филия. Такива заблуждения се получават изключително лесно. Трябва да сме наясно, че за истинско съзрение на висшите светове отначало е нужно да се вработим в тях и че благодарение на способността за превръщане именно там лесно могат да станат обърквания. И начинът, по който се проявяват тези обърквания, има изключително голямо значение за пътя, по който поема развитието на дадена душа. Спомнете си, че три пъти Йохан има едно преживяване. Че това преживяване на Йохан Томасий протича у него именно така, зависи от това, че той се е развил по опре-

делен начин. Първото преживяване е с другата Филия, втория път – с Двойника, а третия път – отново с другата Филия. Тук имаме троичност от преживявания. В света изобщо си имаме работа с троичност. Просто сме длъжни да търсим тази троичност, тъй като нея винаги я има. Това, че Йохан Томасий два пъти има пред себе си другата Филия, само веднъж Двойника, и веднъж изпада в заблуждение, е свързано с това, до което е достигнал. Но с това, което е той, е свързано също и че той възприема това душевно дете, така да се каже, Духа на младия Йохан, който е негово творение – наистина с помощта на Луцифер, – но който съществува там, вън в света. Това е нещо, което спада към често пъти най-разтърсващите преживявания на ясновиждащото съзнание, че в духовния свят човек открива части от неизравнената карма, направена самостоятелно от Луцифер под формата на сенчесто същество. Той може да открие много такива сенчести същества, които сам чрез своята неизнесена карма е пренесъл в духовния свят, подбуден от Луцифер. Тези преживявания със сенчестото същество са такива, че да съответстват на точката на развитие на душата. Да предположим, че за Йохан Томасий нещата стояха другояче. Че той двукратно се беше объркал, че два пъти не бе видял правилно и веднъж правилно или че два пъти е видял Двойника, а веднъж – другата Филия. Но при Йохан Томасий нещата са такива, че той все още доста силно е обхванат от субективността. Мария вече стои толкова здраво пред обективността, че ѝ се явяват две душевни сили. Йохан трябва да укрепи душата си така, че това, което остава още доста субективно, да застане пред него: магичното творене на собствената същност. То става обективно. И с тези думи той укрепва душата си, с думите: „магичното творене на собствената същност.“ И докато това магично творене на собствената същност възхожда, приближава се към другия Аз, Йохан застава пред себе си като Двойник, като Дух на младия Йохан, като другата Филия. Йохан Томасий щеше да бъде различен, ако беше преживял троичността по друг начин, ако той, да кажем, се беше

заблудил два пъти и два пъти бе могъл да преживее Двойника. Ако случаят беше този, Йохан щеше да бъде друг. Ако нещата не стояха точно така, както е представено в „Пробуждането на душите“, Йохан нямаше да види в царството на сенките един Дух на младия Йохан, а много такива духове. Представете си на мястото на Йохан Томасий такъв Йохан, който два пъти изпада в заблудение или двукратно може да преживее Двойника. Тогава би трябвало да съществуват много духове на младия Йохан, тъй като тогава би следвало да съществуват много такива душевни деца на Йохан. В тези неща често се озоваваме на ръба на велики душевни тайни.

Но от всичко това, което ви представих, виждате колко е сложен пътят на ясновиждащата душа към истинната същност на човека, че тази човешка душа е сложно същество. Постепенно човек се приближава към истинната същност на човека при изкачването си в духовния свят, ако сам стане за себе си същество-спомен, нещо билò, т.е. когато веднъж за човешката душа възникне съзнанието: „Сега ти не си в настоящето, засега нямаш пред себе си и бъдеще, ти си това, което си бил, носиш своето минало в настоящето.“ Тогава човек израства по-нататък като духовно същество по такъв начин, че това билò, това, което е внесъл в духовния свят, което сам изживява духовно, започва да води духовен разговор с обкръжаващия го свят на духа. Човек израства, като слуша този разговор на собственото му минало с живите мисловни същества на духовния свят. Но когато се чувства поставен така в духовния свят, в който открива своя друг Аз, той винаги има чувството, преживяването, което може да се изрази приблизително по следния начин. Човекът чувства: „Сега ти наистина си в духовния свят. Пребивайки в астралното си тяло в духовния свят, ти можеш да откриеш своя друг Аз като духовна същност, но твоята най-истинска същност, това, което всъщност си ти, все пак не можеш да откриеш още в този свят. Това, чието отражение се явява твой Аз във физическия свят, независимо от издигането ти в духовния свят, ти все още не си намерил.“ Тогава човек

постепенно се научава да разбира през какво значително преживяване е нужно още да премине, за да открие истинския си Аз, истинното си вътрешно същество, все още скрито в този друг Аз. Да, скъпи мои приятели, човешката същност е сложна и лежи дълбоко, дълбоко в душевните глъбини. И за да се стигне действително до истинския Аз, е необходимо да се премине през още някои преживявания. Ние описахме нещо от това, през което човекът следва да премине, за да стигне до истинския си Аз, който живее в него. За да се стигне до същинския Аз, трябва да се премине и през следното.

Подчертахме как човек прониква в духовния свят със спомена, как отначало той няма нови впечатления, а трябва да остави да говори това, което е бил, как в качеството си на същество-точка следва да слуша духовния разговор между своето минало и духовното обкръжение. Този спомен му остава. Той остава у него също и между смъртта и ново раждане. Това, което човек е бил, е налично преди всичко именно в духовния свят. Споменът за сетивно-действителното битие между раждането и смъртта остава траен и продължава да съществува в душата между смъртта и ново раждане. Ако обаче, като станала ясновиждаща душа, човек иска да проникне до истинския си Аз, той се научава да разбира, че е необходимо едно решение, едно духовно действие. За това духовно действие може да се каже, че трябва да е силно волево решение да заличи в себе си, да забрави това, което е донесъл в духовния свят, което е изнесъл нагоре като спомен за своя Аз, по пътя на волево решение да изтрие спомена за това, което е бил с всичките му подробности. Тогава той подхожда към това, което е могло да проблясва смътно още и на по-ранните степенни на ясновидството и познанието. Предизвестието на това, което се преживява тогава в духовния свят, е указано в Трета картина на „Пробуждането на душите“, където Щрадер стои над бездната на своето битие. Човек действително в истински облик стои над бездната на битието, когато чрез свободната си вътрешна воля, чрез енергичен волеви акт взема решението да

изтрие себе си, да забрави. Всъщност в човешкото същество всички тези неща съществуват като факт. Само че човек не знае нищо за това. Всяка нощ той е длъжен несъзнателно да заличава себе си по този начин. Но е нещо съвсем различно с пълно съзнание да предадеш на унищожение, на забрава, на бездната спомена за своя Аз, действително за известно време в духовния свят да стоиш над бездната на битието, пред нищото като нищо. Това е най-разтърсващото преживяване, което можем да имаме, и е необходимо към това преживяване да се подходи с голямо доверие. За да отидем като нищо към бездната, е нужно да имаме доверието, че тогава от света ще ни бъде доведен на среща истинският ни Аз. И това се случва. Когато над бездната на битието приема това забвение, човек знае: заличено е всичко, което си преживял досега, ти сам го изтри. Но от света, който досега ти сам не познаваше, от един, бих искал да кажа, свръхдуховен свят срещу теб идва твоят истински Аз, който е бил само обвит от другия Аз. Едва сега човек среща себе си, след като напълно се е заличил, среща се със своя истински Аз, на който Азът във физическия свят е само сенчест образ, майя. Защото истинският Аз на човека принадлежи на свръхдуховния свят и с него, чийто блед сенчест образ е физическият Аз, човекът прониква вътре в свръхдуховния свят. Така въздигането към свръхдуховния свят е вътрешно преживяване, преживяването на съвършено нов свят над бездната на битието и приемането на истинския Аз от този свръхдуховен свят над бездната на битието. Това описание исках, скъпи мои приятели, да вложа във вашите души като свързващ мост между днешното разглеждане и утрешното. Нека то по някакъв начин ни занимава още малко между днес и утре като свързващо звено между днешното и утрешното разглеждане. Защото във връзка с думите, които казах днес за срещата над бездната на битието, ще говорим по-нататък утре.

ОСМА ЛЕКЦИЯ

Мюнхен, 31 август 1913 г.

Скъпи мои приятели теософи! При такъв цикъл лекции като този, който скоро ще завършим, у вас лесно ще възникнат някои мисли относно така наречената култура на съвременното. Нямахме как да не насочим вниманието си в някои подробности към това как в тази съвременна култура по своя своеобразен начин проникват ариманическите и луциферически сили. Този, който с непредубедено усещане и с известно разбиране за духовно-научните познания разглежда до някаква степен обективно културата на съвременното, несъмнено ще трябва да открие хаотичност, обърканост именно в тази съвременна култура. Стана, така да се каже, мой култивиран вече от години навик да посочвам възможно по-малко един или друг аспект, а вместо това да използвам нашето време по по-положителен начин, за да обърна внимание върху това какво можем да приложим за откриване на духовните светове. Въпреки че по същество не трябва да се отклонявам от този си навик, все пак е нужно отново и отново да подчертавам, че благодарение на това – наистина думата не е избрана от нескромност – самоналожено ограничение в целия ход на нашите стремления и в работата ни се промъкнаха някои недоразумения. И именно от наша гледна точка са ни необходими две неща. Първо, обективно разбиране на това, че еволюцията, развитието на следатлантския свят с определена понятна необходимост е причинило в най-широки кръгове хаотичното, обърканото, до известна степен по-нисше и второстепенно състояние на съвременната култура на човечеството, така че само критика не е достатъчна, а се нуждаем от обективно правилно разбиране. От друга страна, необходимо е с ясни и отворени очи да се противопоставим на това объркване и на хаоса в съвременния духовен живот, доколкото застъпваме гледната точка, която разкрива духовната наука. Защото се на-

лага отново и отново да изживяваме как някои изцяло доброжелателни и най-добродушни от нашите приятели пристигат с възклицанието, че тук или там пак се е появило нещо доста теософско, а после се налага да се съгласяваме от какво ниско качество са тези така наречени теософски неща. Както беше казано, не желая да се отклонявам от обичайния си навик, но все пак бих искал в края на нашия лекционен цикъл да дам за пример поне едно частно изключително гротескно явление. В настоящето особен успех имат хора, които се изявяват в света така, че някак си имат физиономията на учен, без всъщност да си имат понятие от каквото и да било. И този, който не е свикнал да използва способността за различаване на такива привидно учени думи, понякога много лесно може да бъде вкаран в заблуждение. Това е нещо, което би трябвало постепенно да изчезне от нашите кръгове. Ние би следвало да усвоим обективна, ясна способност да правим разлика. Благодарение на това ще придобием по-добра идея, отколкото досега, за отношението на второстепенни течения и личности към собственото ни движение такова, каквото бихме искали да бъде то.

Скъпи мои приятели теософи, при някои обстоятелства се проявяват такива течения и не за да критикувам или за да приведа нещо, свързано с противници на нашата работа, бих искал да упомена това, а, както беше казано, за да направя обективно охарактеризиране. Така например в едно берлинско издателство излиза издание на „Химическата сватба“ на Кристиан Розенкройц и други произведения на *Кристиан Розенкройц*. От само себе си се разбира, че мнозина от нашите приятели или въобще хора, които се интересуват от окултни течения, лесно ще се обърнат към такова ново издание на произведения, които иначе винаги е било трудно да се доставят. Обаче тъкмо към „Химическата сватба“ на Кристиан Розенкройц се появява увод, който по гротескна ерудиция – предпочитам да се въздържа от по-точно обозначение – надминава всичко, което изобщо можем да си представим. Искам само да ви прочета няколко реда от този увод на стр. II. Няма да

навлизам по-далече в изложението, но ще ви прочета няколко реда. „Ако се приближим към тайните науки“ – пише там – „с критически и точни познания,“ – това са думи, които сами по себе си вече съблагняват мнозина, – „скоро ще стане видно, че именно отгук може да се влезе в съприкосновение с двата гореспоменати полюса.“ Не желая да говоря за полюсите, които привежда даденият автор, тъй като всичко това е просто... Предпочитам да се въздържа от по-точно обозначение. „За целта особено добре подхожда новоформулираното понятие „аломатика“, под ръководството на което лесно можем да станем господари на всички трудности, идващи от двете страни.“ Аломатиката е нещо, което особено импонира на някои хора. „Аломатика е учението, науката и философията за другото (изведена от гръцкото *allos* = другото, в противоположност на *autos* = Аз, собствената личност). Аломатиката учи за недействителността и несъществуването на Аза. Всичко е и произхожда от не-Аза, т.е. от вън, от горе, от долу, накратко: от другото.“ И по-нататък се продължава с ерудицията от този род. Скъпи мои приятели, тази ерудираност, с която хората биват подготвяни за „Химическата сватба“ на Кристиан Розенкройц – наистина не казвам това от раздражение, а изхождайки от обективна логика, – е напълно подобна на това, ако вместо ксенология или аломатика на някого му се прииска да обоснове някаква си „крушология“ или „крушематика“. Защото точно със същата логика, с която този забележителен оригинал свежда света до Аз и не-Аз, светът може да бъде сведен и до крушата и всичко, което не е круша, а именно другото извън тази круша. И могат да се използват точно същите думи и понятия, за да се обясни целият свят от крушата и не-крушата. В смисъла на този господин нищо няма да бъде пропуснато от света и неговите явления, ако вместо той да се обяснява с Аза и другото, съгласно „крушологията“ или „крушематиката“, се обясни с учението за крушата и другото извън крушата. И това се смята за научен труд, който използва също и различни сравнения от ембриологията, за да може да се представи за

научен. В него се говори долу-горе в същия стил като в много от нашите т.нар. научни съчинения, които се възприемат за нещо сериозно и които често – както казах, казаното е без пристрастие, а тъкмо от чувство за пълно братство – се приемат сериозно сред нашите приятели, като че ли е нещо друго, докато то произтича единствено от по-ниското положение на нашата епоха. Това означава истински недостатъчна способност за различаване на това, което има вътрешна стойност, и това, което се намира на такава ниска степен на литературата като подобно нещо. Затова с пълна обективност може да се каже: ако такъв човек се явява един от тези, които разпространяват или повтарят глупавата басня за йезуитите, може също така да си създадем представа за значението на противниците, които настъпват от всички страни срещу нас в последно време. Става дума преди всичко за придобиване на правилното отношение към това, което днес се осмелява именно на окултна почва да изпълзи от всички краища на света и което все пак от мнозина се приема за равнозначно с имащата честни намерения дълбока духовна наука. Става дума за придобиване на правилно усещане по отношение на някои от тези господа, ако искаме да сме честни към духовната наука. Усещането се заключава в това, че най-добре е да ги игнорираме, вместо да ги разглезваме и да се занимаваме непрекъснато с тях, с всичко, което създават, да знаем, че всъщност би следвало да ги посъветваме вместо да си губят времето в занимания с подобни писания да бъдат по-полезни на човечеството, занимавайки се с нещо друго, например с резбарство. Това би принесло на човечеството много повече полза от такива празни работи. Необходимо е да гледаме на такива неща с пълна обективност и да свикнем да оценяваме по действително правилен начин културата на съвремението със съставните ѝ части. Ако имаме правилните мисли и усещания за тези неща и за съответните личности, ще се справим. Трябва да сме наясно с едно: че действително, от друга страна, всички тези явления от съвременността са обясними, защото виждаме, че в културното

развитие на човечеството навлизат ариманически и луциферически сили.

Точно така, както – често сме посочвали това – всичко в импулсите, действащи в развитието на човечеството, се променя от епоха на епоха, така се променят и ариманическите и луциферическите влияния. Нашата епоха в известен смисъл е един вид обратно повторение на египетско-халдейския период, но тъй като е обратно повторение, в наше време луциферическите и ариманическите сили по принцип играят във външната култура роля, различна от тази в древния египетско-халдейски период. В египетско-халдейския период човешката душа е можела да погледне на това, което се случва, и по определен начин да каже: от едната страна идват ариманическите, а от другата – луциферическите влияния. По време на египетската култура това все още е можело да се различи много добре външно. През гръцко-латинската културна епоха нещата вече са стояли така, че – би могло да се каже – Луцифер и Ариман са се срещали непосредствено пред човешката душа и там са се уравнивали. Който може да вникне по-дълбоко в същинската основна същност на гръцко-латинската култура, ще може да наблюдава това уравниване между Луцифер и Ариман. В наше време нещата отново са се променили. Днес във външния свят Луцифер и Ариман сключват в известен смисъл съюз един с друг, свързват своите импулси на възел във външния свят, преди тези импулси да се приближат към човешката душа, така че вътре в културното ни развитие имаме кълбото, възела там, където в древните времена е имало разделени нишки от ариманически и луциферически импулси. Сега на човека му е особено трудно да разплете този възел, да се ориентира в това кълбо. Навсякъде вътре в нашето културно движение имаме пъстро преплетени едни с други луциферически и ариманически нишки. Няма да придобием здрав поглед върху културните ни отношения, преди да си изясним, че в много агитационни течения, даже и в много абстрактни идеи и външни начинания, които се предприемат

понастоящем и за бъдещето, действат заплетените нишки на луциферическите и ариманическите импулси. Бдителност по отношение на тези нишки, бдителност към това, което представлява луциферическото и ариманическото в пъстър сплитък, това е, на което е необходимо да обърнем внимание. И днес никой вече не е в състояние да се ориентира напълно в тези луциферически и ариманически елементи освен този, който се опита да върви по пътя на духовното познание, да съоръжи душата си с ясновидски сили, така че това, което е човекът като същност, което обаче не може да знае с обикновеното си съзнание, действително да се разкрие и да стане предмет на истинната духовна наука. И при това важното е – това следва от изложението, което беше дадено, – че веднага щом човек встъпи във висшите светове, той трябва, така да се каже, да престопа един праг. Че, доколкото е земен човек и е направил душата си ясновиждаща, той трябва да преминава през този праг в едната и в другата посока и винаги да се държи по правилния начин както в духовния свят, отвъд прага, така и във физическия свят, от тази страна на прага. И в нашите лекции, и в нашия цикъл от драми беше повторно указано за едно важно преживяване, за преживяването на прага, за така наречената среща с Пазача на прага.

Напълно е възможно – това вече беше споменато – да се издигнем в духовните светове, да преживеем много неща в духовните светове, без да преминем през това, от една страна, разтърсващо, но, от друга страна, във висша степен значително и важно преживяване с Пазача на прага. Но за ясното, обективно съзерцание на духовните светове е безкрайно важно веднъж да се преживее именно тази среща с Пазача на прага. В книгата „Прагът на духовния свят“ посочих всичко, свързано с това, доколкото е възможно в едно съчинение, разглеждащо нещата в афористична форма. Много неща добавих по време на тези лекции. Тук бих искал – защото, ако следва да охарактеризирам в подробности срещата с Пазача на прага, би трябвало да изнеса дълъг лекционен цикъл – да добавя

само още няколко неща към характеристиката на този Пазач на прага. Бих искал да ви обърна внимание на това, че когато отначало остави физическото си тяло, в което има за обкръжение физическия свят, човекът встъпва в елементарния свят. И тогава, когато има за обкръжение този елементарен свят, той живее в етерното си тяло, както във физическия свят живее във физическото тяло. Когато след това излезе ясновиждащо от етерното тяло, той живее в астралното си тяло и има за обкръжение духовния свят. Обърнахме внимание и на това, че човекът може да излезе и от своето астрално тяло и да бъде своя истински Аз. Тогава негово обкръжение е свръхдуховният свят. Встъпвайки в тези светове, човекът стига най-накрая до това, което винаги е имал в душевните си дълбини, до своя истински Аз, докато още в духовния свят той стига до начина, по който му се разкрива истинският му Аз, а именно обвит от жива мисловна същност. Всички ние, които живеем на физическия план, носим в себе си този друг Аз, само че обикновеното съзнание не може да знае нищо за това, че същността на този друг Аз, на този истински Аз, се изживява едва тогава, когато човек се издигне в духовния и свръхдуховния свят. Но същност ние винаги носим като постоянен спътник този истински Аз в себе си. Но истинският Аз, който срещаме на прага на духовния свят, съществува по своеобразен начин, бих казал, в една особена премяна. На прага на духовния свят този истински Аз може да се облече във всичко това, което се явяват нашите слабости, нашите недостатъци, във всичко, което, така да се каже, ни склонява да останем привързани с цялото си същество към физическо-сетивния свят или най-малко към елементарния свят. И така, ние се срещаме със собствения си истински Аз на прага на духовните светове. Абстрактната теософия много лесно може да каже: това сме самите ние, този друг Аз, този истински Аз. По отношение на действителността тези думи, че това сме самите ние, нямат голямо значение. Наистина всички ние преминаваме през духовните светове като наш друг Аз, но твърде много се отличаваме от

него. Когато с нашето съзнание пребиваваме във физическия свят, нашият друг Аз действително е съвършено различно, чуждо за нас същество, на което сме много по-чужди, отколкото на някой друг човек от земния свят. И този друг Аз, този истински Аз се облича в нашите слабости, във всичко, което всъщност следва да оставим и не желаем да оставим, понеже, съобразно с привычките си като физическо-сетивни хора, сме привързани към него, когато искаме да преминем през прага. И така, на прага на духовния свят всъщност се срещаме с едно духовно същество, което се различава от всички останали духовни същества, които можем да срещнем в свръхсетивните светове. Всички други духовни същества се явяват сякаш повече или по-малко с обвивки, които все пак съответстват повече на собственото им битие, отколкото е случаят с обвивките на Пазача на прага. Той се облича в това, което събужда у нас не само грижи и печал, но често и ужас и отвращение. Той се облича в нашите слабости, в това, за което можем да кажем, че треперим да не се разделим с него, или пък че не само се изчервяваме, а почти умираме от срам, когато трябва да гледаме на това, което сме и в което се е облякъл Пазачът на прага. Следователно това е среща със самия себе си, но в действителност все пак срещата е с друго същество.

Но не е толкова лесно да се мине покрай Пазача на прага. Може да се каже: в отношението към вярното, правилно виждане на духовните светове изобщо е лесно да се постигне съзерцание на духовните светове. Всъщност особено в нашето сегашно време не е особено трудно да се получат някакви впечатления от духовния свят. Но да се встъпи в духовния свят така, че в него да се види истината, това именно прави необходима подготовката. Дори и ако на някого му е съдено по-късно да се срещне с Пазача на прага, все пак той трябва много добре да се подготви, за да може да изживее по правилния начин срещата, когато тя ще може да се осъществи. Повечето хора или най-малкото мнозина отиват, така да се каже, до Пазача на прага. Но винаги е важно да се отиде съзнателно до Пазача на

прага. Неосъзнато стоим пред него всяка нощ. И този Пазач на прага всъщност се явява голям благодетел затова, че не дава да бъде видян, защото хората не биха го понесли. Да доведем до знанието си това, което изживяваме неосъзнато всяка нощ, означава всъщност да се срещнем с Пазача на прага. Обикновено хората отиват дотам, че стигат точно до границата, където, така да се каже, стои Пазачът на прага. Но в такъв момент с душите се случва нещо много специфично. А именно душата преживява този момент в помрачено състояние между съзнателността и безсъзнателността, тя не го допуска да стигне изцяло до съзнанието. Душата е склонна да вижда на границата самата себе си такава, каквата е, как със своите слабости и недостатъци е привързана към физическия свят. Но тя не може да понесе това и още предварително, когато всичко случващо се може да стигне до съзнанието, душата, така да се каже, замъглява своето съзнание с ужаса, който изпитва. И такива моменти, в които душата замъглява съзнанието си, са най-добрите точки за атака на ариманическите същества. Ние действително отиваме до Пазача на прага, когато с особена сила и крепкост се развива например нашето самочувствие. Това усещане за себе си трябва да укрепим, ако искаме да се живеем в духовния свят. С укрепването на това самочувствие се укрепват и всички наклонности и навици, всички слабости и предразсъдъци, които иначе във външния свят обикновено се удържат в техните граници чрез възпитанието, привикването, външната култура. На прага на духовния свят извътре силно се проявяват луциферическите импулси и – когато човешката душа има тенденцията да се замъглява – Луцифер тутакси се свързва с Ариман, като последствието е, че за човека се забранява входът в духовния свят. Когато човекът със здравата си душа търси познанията на духовната наука и не живее с болезнена жажда за духовни изживявания, няма да се стигне дотам да може да му се случи нещо особено лошо на тази граница. Когато се наблюдава всичко това, което може да се наблюдава в истинската вярна духовна наука, не се случва

нищо, освен че за стремящата се душа Луцифер и Ариман, по определен начин, се уравновесяват един друг на прага на духовния свят и човекът просто няма да влезе с душата си в духовния свят. Когато обаче е налице особена жажда да се влезе в духовния свят, се стига дотам, че наистина настъпва това, което може да се нарече полакомяване за духовния свят. И това, за което човек се е полакомил, Ариман сгъстява и тогава в съзнанието се стреми да проникне нещо, което все пак не може да влезе. Тогава човекът преживява това, за което се е полакомил в духовния свят в сгъстено състояние, когато то застане пред него така, че изглежда изцяло според мострата на физическите впечатления. Накратко, той получава халюцинации, илюзии, мисли си, че стои пред духовния свят, тъй като е проникнал до Пазача на прага, но не е минал покрай него, а е бил отхвърлен назад от своята жажда да се полакоми в духовния свят. И това, за което се е полакомил там, се сгъстява до нещо, което може да съдържа напълно истинни образи на духовния свят, но което не съдържа най-важното, благодарение на което душата да може да получи ясно виждане за истината и ценността на това, което вижда.

За правилното преминаване покрай Пазача на прага е много необходимо човекът да развие самопознание по съответния начин, действително, истинно самопознание, безрезервно самопознание. Да не иска да се издигне в духовните светове, когато кармата прави това възможно за него в инкарнацията му, се явява нарушаване на дълга по отношение хода на развитието. Мислейки си, че може да се заблуди, човек да каже на себе си: „Не искам да вляза в духовните светове“, е абсолютно погрешно. Ние сме длъжни да се стремим да влезем в духовните светове толкова интензивно, колкото изобщо ни е възможно. Но, от друга страна, трябва да сме наясно, че не следва да се боим от това, от което човекът е най-склонен и най-предразположен да се страхува: от действителното, истинно самопознание. По този пункт могат да се изживеят много неща. Всъщност нищо в живота на човека не е толкова

трудно, колкото действителното самопознание. Много гротескни, странни неща могат да се срещнат тук. Могат да се срещнат хора, които в своето горно съзнание непрекъснато подчертават, че правят едно или друго нещо напълно безкористно, че не искат абсолютно нищо за себе си. Ако човек има разбиране за такива души, често се показва, че те наистина уверяват себе си в това, но че в своето подсъзнание са пълни егоисти и всъщност искат само нещата, угодни на собствения им Аз. О, може да се случи и така, че да се явят хора, които, изхождайки, да кажем, от своето горно съзнание, държат речи, говорят думи, пишат съчинения, така че на сравнително малък брой страници от осемнадесет до двадесет и пет пъти да се срещат думи като „любов“, „толерантност“ и тем подобни, без ни най-малко в действителните факти на душата им да има нещо такова. За нищо не е толкова лесно да се заблудиш така, както относно самия себе си, ако отново и отново не стоиш на стража с основателно, честно самопознание, което прилагаш. Но това самопознание е трудно, трудно, ако следва да се прилага непосредствено. Случвало се е дори хората дотолкова да се затварят пред самопознанието, че вместо да си признаят какво представляват понастоящем, по-скоро да признаят, че са били маймуни по време на лунното развитие, по-скоро това, отколкото да осъзнаят какво се явяват в настоящето. Толкова голямо може да бъде заслепението по отношение на дълга към истинно, същинско самопознание на човека. За мнозина, които се стремят към духовните области, би било добро упражнение, ако в живота си от време на време отново и отново са правили например следното, ако са си казвали: искам да отправя мисълта си назад към последните три-четири седмици или по-добре месеци и да извикам пред погледа си най-важните факти, когато съм свършил много неща. Искам напълно систематично да се абстрахирам от всичко, което ме е постигнало може би несправедливо. Ще се постарая да изключая всичко, което обикновено толкова често казвам като извинение за това, което ми се е случило, че друг е виновен. Ис-

кам никога да не размишлявам над това, че може да е виновен някой друг, освен аз самият. Ако помислим колко лесно човек е склонен ежечасно да държи друго, а не себе си отговорен за това, което му се случва, ще разберем колко е хубав един такъв обзор на живота, в който дори тогава, когато на някого се е случила несправедливост, той сам да изключи мисълта за тази несправедливост и да не допуска у него да се надигне критика, че другият може и да не е прав. Нека пробва такова упражнение и ще види, че вътрешно достига до напълно различно отношение към духовния свят. Такива неща променят много в действителното състояние, в действителното настроение на човешката душа. В търсене на пътя към ясновидството, изключителната трудност да се влезе във висшите светове, така да се каже, напълно незастрашено – както многократно сме подчертавали – показва колко е съществено човек да не се разтвори, когато трябва да си „пъхне главата в мравуняка“. Нужно е укрепено, усилено самочувствие, самочувствие, което човек съвсем не следва да развива във физическия свят, ако не желае да бъде изпечен егоист. Ако иска да се утвърди във висшите светове, ако иска да се почувства и да изживее себе си там, той трябва да встъпи в тях с укрепнало самочувствие. Той следва обаче да има и способността да изключва това самочувствие, когато отново се върне в сетивния свят, за да не бъде съвършен егоист в него. И така, там, в другите светове, е необходимо укрепнало самочувствие. Напълно може да се твърди, че, за да живее във висшите светове на духовността, човекът се нуждае от укрепнало самочувствие. Но за целта е необходимо, така да се каже, полярно-противоположното на това твърдение, което току-що беше изказано: познанието, че наистина там, в духовното, е необходимо да се намери укрепналото самочувствие, но че във физическия свят духът следва да се изживява по един специфичен начин в това, което в най-широк смисъл във физическия свят наричат любов, способност за любов, способност за съчувствие, състрадание и споделена радост.

Този, който се вживява ясновиждащо във висшите светове, знае, че е вярно това, което казва Мария в „Пробуждането на душите“, че всъщност обикновеното сетивно съзнание, което има човекът на физическия план, по отношение на преживяването и чувстването във висшите светове се явява един вид сън, а встъпването във висшите светове е пробуждане. Напълно правилно и вярно е, че във физическия свят хората спят по отношение на изживяването на висшите светове и че просто не чувстват съня, защото винаги спят. Следователно ако това, което преживява ясновиждащата душа, когато престъпи прага на духовния свят, в духовните светове се явява пробуждане с укрепнало самочувствие, от друга страна, пробуждането на Аза се заключава в любовта във физическия свят, в тази любов, която бе охарактеризирана в една от първите лекции. Тогава казах: любовта, която съществува заради качествата и признаците на любимия, е тази любов, която е закрилена от луциферическите и ариманическите влияния, това е любовта, която във физическо-сетивния свят действително може да се намира под влиянието на добрите, прогресивни сили на битието. Как стоят нещата с тази любов, се показва особено добре в опитностите на ясновиждащото съзнание. Това, което човек развива като егоизъм във физическия свят и за което на драго сърце има толкова малко самопознание, се показва, когато бъде внесено в духовните светове. Нищо не пречи толкова, нищо не е така действително горчиво и лошо да се преживее, колкото това, което човек внася нагоре като последствия от безсърдечие и недостиг на чувства, които развива във физическия свят. Когато се издигне в духовния свят чрез ясновиждащата си душа, човек усеща, че много му пречи всичко, което е развил като отсъствие на любов и себелюбие във физическо-сетивния свят. Защото когато престъпи прага на духовния свят, му се показва всичко, което внася там не само като открит, но и като скрит дълбоко в душата бушуващ егоизъм, какъвто съществува в хората. И докато те се отдават на мечтанието да бъдат безкористни, може би този, който про-

явява външен егоизъм и спокойно признава, че иска да има едно или друго нещо, може да е много по-малко егоистичен от онези, които, изхождайки от теософски абстракции, проявяват известна егоистична безкористност в горното си съзнание, особено когато обявяват за тази безкористност с различни, често повтаряни думи за любов и търпимост. Това, което човек внася по този начин във висшите светове като отсъствие на любов и недостиг на чувства, се превръща в грозни, често ужасяващи образи, които той преживява, когато встъпи в духовните светове. Тези образи наистина са много, много пречещи, изключително неприятни за душата.

И тогава настъпва един от тези моменти, които са много важни, на които трябва да се обърне внимание, когато се говори за познанията и изживяванията на висшите светове. Все още би било най-доброто, ако, веднага щом влезе във висшите светове и се окаже в сферата на отвратителното, човекът го погледне смело и безстрашно си признае: да, ти внасяш толкова много егоизъм във висшите светове. Това наистина би било най-доброто: смело и напълно свободно да се противопостави на този егоизъм. Но човешката душа обикновено има склонността, още преди всички тези отвратителни неща да стигнат до съзнанието, да се отърве, така да се каже, от него, да се отърси наляво и надясно, както правят конете, и да зачеркне тези неприятности. В момента, в който човек зачеркне това, което се явява последствия от егоизма, на Луцифер и Ариман им става лесно да се разправят с човешката душа. Тогава в своя съюз те лесно могат да я отведат в тяхното особено царство, където могат да ѝ покажат всевъзможни духовни светове, които човекът тогава да приеме за същински, истинни, обосновани в мировия порядък духовни светове. Може да се каже: развитието на истинна, същинска любов, на сериозно и честно съчувствие същевременно се явява добра подготовка за душата, която желае да се вживее ясновиждащо нагоре в духовните светове. Че тази дума не е съвсем маловажна, скъпи мои приятели, ще прозре този, който малко поразмисли за

трудността, с която в света се постигат истинско съчувствие и истинска способност за любов.

С това охарактеризирахме част от нещата, свързани с преминаването през прага в духовните светове. Когато се описва това отношение на човека към духовните светове, трябва да сме наясно, че действително, истинско познание на човешкото същество може да се постигне само с помощта на тези описания. Че само с тяхна помощ може да се знае какво представлява човекът в действителност и че само благодарение на тях може да се придобие отношение към това, което по естествен, макар и малко изменен начин поставя човека пред висшите, пред духовните светове, именно в периода, който се преживява между смъртта и ново раждане. И тук съм длъжен с няколко думи да посоча това, което изложих и в последната глава на книгата „Прагът на духовния свят“.

От предишните изложения в „Теософия“ и „Въведение в тайната наука“ знаем, че когато преминава през портата на смъртта, човекът оставя физическото си тяло и после известно време, което може би продължава само няколко дни, има своето етерно тяло. След това оставя и него. Може да се каже: когато човекът е оставил етерното си тяло, той е предимно в астралното си тяло. И така, душата, заедно с астралното тяло, прави, така да се каже, нещо като по-нататъшно странстване. Етерното тяло е оставено и съдбата на човека зависи от този свят, в който е пренесено то, а това е елементарният свят. И в този елементарен свят господства – както имахме възможността да изложим – способността за превръщане. Всичко е в непрекъснато превръщане. И така, без присъствието на човешката душа етерното тяло се предава на елементарния свят и, отделено от човешката душа, в него то преминава през своите преобразяващи се съдби. В годините, които за един са повече, а за друг – по-малко, човекът живее в астралното си тяло и в това, което от гледна точка на ясновиждащото съзнание може да се нарече елементарен свят. Но през периода, следващ смъртта, съществува една напълно определена тен-

денция на душата. Във физическия свят човек не е предразположен непрекъснато да гледа своя собствен черен дроб, далак, стомах. Той не вижда вътре в тялото си. Не се явява привичка на човека на физическия план да отправя взор навътре, в собственото си тяло, а хората виждат обкръжаващия ги свят. Точно обратен е случаят, когато човекът е преминал през портата на смъртта и живее в този свят, който в „Теософия“ се нарича свят на душите. Там душата има естествения стремеж да отправя своя взор главно към съдбата на собственото си етерно тяло. Тези превращения, през които преминава етерното тяло в елементарния свят, през целия период на Камалока са, така да се каже, обкръжението, външният свят на душата. По това време се вижда как елементарният свят приема в себе си нашето етерно тяло. Ако човек е бил добро момче тук, на физическия план, се вижда как „добротата на момчето“ се съгласува със законите на елементарния свят. Ако е бил лошо момче, се вижда колко малко се съгласува собственото ни етерно тяло, което е взело участие в „дошотията на момчето“, със законите на елементарния свят, как това етерно тяло, което вече сме отхвърлили, към което насочваме цялото си внимание, навсякъде бива отправяно. Изживяванията на Камалока се заключават в това, че човек вижда какъв е бил по преобразяващата се съдба на етерното си тяло.

Не трябва да се обвинява тъкмо теософията, когато казва, че Аристотел, а и други са учили и много други неща. Те са учили например, че това гледане назад към собствената съдба продължава дори цяла вечност, така че на земята човек живее живот от осемдесет-деветдесет години, а след това цяла вечност трябва да гледа назад към това, което е направил със собственото си етерно тяло. Истината е тази, която учи теософията, че този поглед назад към етерното тяло и неговата съдба, която човек е причинил с това, което е бил, продължава едно, две или три десетилетия. Това е обкръжаващият свят. Обкръжаващият свят в елементарния свят съставляват превращенията главно на такива същества, които са подобни

на собственото етерно тяло на човека, главно на етерното тяло на самия човек. Ако искаме да изобразим това нагледно, се получава точно описаното от мен в „Геософия“ като преминаване на душата през света на душите. Ако въобще искаме да опишем духовните светове както следва, не трябва по толкова педантичен начин да държим понятията неподвижни, както може да бъде полезно за физическия свят, а е необходимо да си изясним, че целият обкръжаващ свят по време на периода на Камалока зависи от настроението на душата, зависи от това, че описваното като елементарен свят се модифицира в душевен свят благодарение на факта, че в този елементарен свят се вижда главно разтваряща се ефирност. Тази разтваряща се ефирност може да се опише постъпенно, както е описана в „Геософия“.

После идва времето, в което като че ли между смъртта и ново раждане настъпва нещо, което трябва да бъде изведено в известна степен изкуствено от ясновиждащото съзнание в смисъла на това, което говорихме. И така, след като е съблякъл етерното си тяло, човекът живее в своето астрално тяло, но идва и времето, когато това етерно тяло се отделя от истинския Аз, в който той продължава да живее после. Но това отделяне изглежда по странен начин. То не става така, както например се сваля змийска кожа, а астралното тяло се отделя във всички посоки, става все по-голямо и по-голямо и се разчленява в цялата сфера. При това то става все по-тънко и по-тънко, като същевременно се абсорбира от цялата околна среда. По отношение на собственото си духовно обкръжение отначало човек, така да се каже, се намира в средата. Астралното тяло се отделя на всички страни и се абсорбира навсякъде, така че обкръжаващият свят, който човек има около себе си след смъртта, когато астралното тяло се е отделило, се състои от духовния свят и от това, което се абсорбира там от собственото му астрално тяло. Той вижда как собственото му астрално тяло си отива. При това, разбира се, то става с все по-неясни очертания, тъй като става все по-голямо. Човек се

чувства вътре в това астрално тяло, както съм описвал в много лекции, и все пак отделен от него. Тези неща са изключително трудни за описване. За да получите образа, си представете, че имате цял рояк комари, състоящ се от много комари. Ако го гледате отдалече, той изглежда като черно кълбо. Ако отделните комари се отдалечат във всички посоки, скоро вече няма да можете да го виждате. Така е и с астралното тяло. Когато се абсорбира от цялата мирова сфера, то става с все по-неясни очертания, вижда се как се разсейва в света, докато не се изгуби. С астралното тяло се изгубва това, което винаги съществува, след като сме преминали през портата на смъртта, това, което може да се нарече предишно битие, свързаност с преживяното от нас на физическата земя, вътре във физическото и етерното тяло. Сякаш виждаме как собственото ни същество се изгубва в духовния свят. Този процес прилича на това, което е нужно да се търси изкуствено за откриването на истинския ни Аз в духовния свят. Това разтърсващо, значително впечатление, което можем да имаме, ако вървим по пътя на ясновиждащото съзнание, настъпва естествено по начина, по който беше описано, и истинско забвение настъпва толкова по-рано, колкото по-малко усилена и укрепена се оказва душата след смъртта. Тъкмо самоотвержените, неегоистични души, които често смятат за слаби в сетивния живот, се явяват силните души след смъртта. Те могат дълго да гледат това, което са внесли като спомени от физическото битие в духовния свят. Така наречените силно егоистични хора се оказват слабаците в духовния свят, при които много скоро изчезва собствената им астралност, когато тя постепенно се разтвори сферически навън в духовния свят.

И тогава настъпва моментът, в който изчезва всичко, за което можем да си спомним. После то отново се връща, но вече в изменен вид. На човека се донася обратно всичко, което е изчезнало. То отново се събира, но така, че показва какво трябва да стане вследствие на това, което си е отишло, за да може да се построи верният нов живот, съобразно с кармата

в смисъла на старите земни животи. Тогава от безкрайността към едно средоточие пак се премества това, което трябва да се явява резултат, което отново следва да се върне в нашето съзнание от забвението, за да можем да си изградим новия живот, съобразно с кармата. И така, приблизително по средата между смъртта и ново раждане съществува един вид забвение, едно чисто изживяване на себе си в истинския Аз.

Днес повечето души на хората все още са подготвени само дотолкова, че да преживеят това забвение като своего рода духовен сън на душата. Но тези, които са подготвени, именно в този момент на забвение, на преход от спомена за предишни земни животи към подготовката на идващите, преживяват това, което в „Пробуждането на душите“ се нарича мировата среднощ, когато човек може да се вгълби в необходимостите на битието. Така че този образ на мировата среднощ действително е свързан с най-дълбоките тайни на човешкото битие. Следователно можем да кажем: това, което е тайнствено в човека, което представлява истинската му същност, в която той и живее между смъртта и ново раждане, и което обикновеното съзнание никога не може да узнае, се разкрива на ясновиждащата душа. И това преживяване на поглъщането на собствената астралност от духовното обкръжение, което този път описахме от гледна точка на ясновиждащото съзнание, може да се опише постъпенно точно така, както е изложено в „Теософия“ и „Въведение в тайната наука“ като същинската страна на духовете. Това, което преживява душата, когато по естествен път настъпва това, което настъпва изкуствено, благодарение на преживяванията, описани за ясновиждащото съзнание, това именно може да се опише така, както е направено в „Теософия“. Ето съгласуваността на изразите, които са употребени тук за тези отношения, с използваните в „Теософия“ и „Въведение в тайната наука“.

И така, можем да кажем, че се опитахме, както в този лекционен цикъл, така и в цикъла драми, да укажем за същността на света и това, което участва в тази същност на света,

за същността на човека. Когато се правят такива разглеждания, може би трябва да се прибави още и че ще е необходимо със собствената си душа да продължим малко по-нататък по такива пътища, каквито бяха загатнати в този цикъл лекции. Защото ако се опитате все по-дълбоко и по-дълбоко да прониквате в „Пробуждането на душите“, ще видите, че ще ви се разкрият много от тайните на битието така, че да си кажете: тези неща наистина съществуват за откровението и разкриването на тези тайни. Аз например ви обръщам внимание върху това да се опитате медитативно да изживеете по-нататък казаното от мен за Ариман като господар на смъртта в света и изложеното в „Пробуждането на душите“. Ясно е представено, започвайки от Трета картина в „Пробуждането на душите“, но вече намекнато и в думите, които Щрадер казва на Управителя на кантората: „ще се случи това, което трябва да се случи“, в които Управителят на кантората чува нещо като шепот от духовния свят, с което започва духовното му ученичество. Повече или по-малко със загатвания това е представено тук. Но, започвайки от Трета картина, виждаме как постепенно все по-ясно и по-ясно се приближава настроението, силите, подготвящи смъртта на Щрадер. Няма да можем да разберем защо в решаващата Четвърта картина се появява Теодора и казва какво иска да направи за Щрадер в страната на духовете, ако не изпитаме неясното чувство – както е правилно на това място, – което ни заставя да очакваме нещо. Няма да усетим правилно, когато в същата картина Бенедикт казва, че виждането му е накърнено, ако не усетим как в това виждане встъпват силите на приближаващата се смърт на Щрадер. Няма да усетим правилно в простата, но многозначителна Единадесета картина, в която Бенедикт и Щрадер говорят един с друг, ако не свържем образното виждане на Щрадер с предчувствието, че това, което използва за укрепване на душата си, понякога се обръща гибелно срещу собствената му душа, и ако не го разглеждаме във взаимовръзка с думите на Бенедикт, които отново говорят за накърненото му виждане,

така че да се предчувства нещо неопределено. Настроението на приближаващата се смърт на Щрадер се излива върху цялото развитие също и на останалите действащи лица в драмата, започвайки от Трета картина. И ако го съпоставите с това, което беше изложено за Ариман като господар на смъртта, ще достигате до все по-дълбоки познания, свързани с духовните тайни, особено ако вземете предвид каква роля играе Ариман в настроението на драмата, намираща се под влиянието на импулсите на смъртта на Щрадер.

И отново ще можем да разберем правилно последната среща между Бенедикт и Щрадер в края, а после последните думи от монолога на Бенедикт, ако обърнем внимание както следва на правомерното и неправомерното нахлуване на Ариман в света на душите и в словото на мировите царства. Тези неща действително не са замислени така, че просто да бъдат оставени да преминат покрай душата, а така, че все повече да навлизаме в тях. Не за да критикувам, а само за да представя обективни факти, следва да кажа, че чрез много симптоми се разкри, че появилите се през последните три-четири години книги и цикли не са били прочетени така, както биха могли да бъдат прочетени, така че да се достигне до всичко имано предвид и казано повече или по-малко ясно. Това наистина не е в смисъла на упрек. Много съм далече от това. А се казва, защото почти всяка година в края на Мюнхенския лекционен цикъл, в известен смисъл благодарение на всичко, свързано с него, пред душата могат да се изправят мисли, които да ни напомнят за това, че нашето Теософско или Антропософско движение е поставено тъкмо в настоящето. Необходимо е да се помисли за това кое е правилното място на това движение в настоящето, в това хаотично гъмжило на т.нар. съвременна култура. Ще можем да развием ясни, бдителни мисли за това място само когато обърнем внимание преди всичко на едно нещо. На това, че нашата култура със сигурност ще опустее и изсъхне, ако не получи онова освежаване, което произлиза от изворите на сериозния и истинен окултизъм. Но, от друга

страна, именно един такъв цикъл лекции, който вероятно би ни дал да познаем необходимостта от обръщане към теософията, към духовната наука, ни дава да почувстваме и нещо друго, може да даде на всяка отделна душа да го почувства. Това е, което би могло да се нарече чувство за отговорност.

Голяма част от свързаното с чувстването на тази отговорност и с вглеждането в начина, по който нашето толкова необходимо, толкова неминуемо движение се разкрива и със сенчестите си страни, и с грешки, се запечатва дълбоко в подосновите на душата. И тогава се преживява много с оглед на това какво би трябвало да бъде нашето движение и какво, разбира се, може да бъде едва днес, което действително едва ли може да бъде изречено с думи и което е най-добре да не изказва този, който го е усетил напълно и го носи в душата си, защото ако го е почувствал по този начин, тази отговорност понякога тежи на душата и ако я чувстваме така, се представя в доста печална светлина, ако от всички страни днес изплуват окултизми и има толкова малко чувство за отговорност. Защото ако действително заради хода на развитието на човечеството бихме искали да гледаме, от една страна, на разцветата на теософската мъдрост като на най-красивото, най-великото, което може да се случи в настоящето и в близко бъдеще, би могло също така, от друга страна, да се приветства като най-великолепно, най-прекрасно, често най-удовлетворително, ако се случи и нещо друго, ако стане видно как потоците на чувството за отговорност се пробуждат във всяка отделна душа, обхваната от нашата духовна наука. И още повече ще поискаме да ценим тази поява на чувството за отговорност.

Ще считаме нашето движение за особено щастливо, ако в изтичащите от него потоци бихме могли същевременно да видим като красиво ехо това чувство за отговорност. Мнозина от тези, които изпитват чувството за отговорност, биха могли да го носят до известна степен по-лесно, ако могат да дочуят многократно такова ехо на чувството за отговорност. Но и тук има много неща, по отношение на които, скъпи мои приятели,

трябва да се отдадем на надеждите на бъдещето, на очакването на бъдещето, по отношение на които сме длъжни да живеем във вярата и упованието, че правилното и вярното ще обхване човешката душа чрез собствената ѝ стойност, и че действително ще се случи това, което трябва да се случи. На тръгване от този лекционен цикъл това може да се усети много силно. Защото всъщност би ни се искало да вложим във всяка душа по нещо от това, което може да се пробуди и да засвети като топлина за нашето дело, но също и чувство за отговорност към нашето дело. И би било най-прекрасното подпечатване на нашия духовно-научен стремеж, ако всички ние бихме могли да почувстваме как ни съединява като най-прекрасна връв, когато сме пространствено заедно, в същинска, истинна духовна общност, имаща във всички души еднородна топлина към нашето дело, в любов и отдаденост и същевременно в чувството за отговорност към нашето дело.

И така, нека и този път това да бъде казано на вашите души като прощален поздрав за времето, когато отново ще се пръснем на всички страни, след като за известно време сме били заедно. Нека истината на духовния живот все повече се затвърждава от собствените ни души и разкрива чрез това, че когато не сме заедно пространствено, все пак сме заедно, заедно сме, благодарение на това, че в нас живее истинска топлина, която може да засияе в душите ни от искреното, изпълнено с любов изживяване на нашата истина, свързано с истинното, честно чувство за отговорност или най-малкото със стремежа към това чувство за отговорност към нашето свято и толкова необходимо на света дело. Ако се чувстваме така, скъпи мои приятели, значи винаги сме заедно в духа. Дали можем, съединени чрез нашата карма, да сме заедно пространствено, или пък нашата карма ни разпръсва за известно време за нашите различни дела и дейности в живота, ние все пак сме заедно, ако сме заедно в топлотата и в чувството за отговорност на нашите души. Но ако сме заедно, можем да възлагаме надежда и упование на нашето дело и да му имаме доверие. Защото

тогава то така ще се вживее в културата, в духовното развитие на човечеството, както трябва да се вживее, ще се вживее така, че действително да можем да почувстваме нашето дело като шепот, идващ от духовния свят, който попива топло във всичките наши души. Ще се случи това, което трябва да се случи, и което е длъжно да се случи – също. И нека се опитаме да станем способни за тази наша духовна общност, за това, доколкото зависи от нас, и чрез нас да се случи това, което трябва да се случи, което е длъжно да се случи.

БЕЛЕЖКИ

9 *Едуард Шуре*, 1841-1929. „Великите посветени“ („Les grands initiés“). Оторизиран превод от Мария Щайнер, с предговор към първото, второто и третото издание от Рудолф Щайнер, Мюнхен 1955 г.

13 *в една борба, която ни беше натрапена*: пререканията с Теософското общество, които чрез писмото на председателката Ани Безант от 7 март 1913 г. водят до изключване на Немската секция. Като ръководител на тази секция от 1902 г. насетне Рудолф Щайнер разгръща и разпространява в нейните рамки духовната наука в смисъла на антропософията. Срв. „Моят жизнен път“, (1923-1925), Събр. съч. 28, Глава XXX и нататък; Лекция в Дорнах, 15 юни 1923 г., в „История и предпоставки на Антропософското движение във връзка с Антропософското общество“, Събр. съч. 258; както и „Съобщения до членовете на Антропософското общество (Теософското общество)“, издадени от М. Шол, Кьолн, април 1913 г., № I, Втора част.

със своето отворено писмо: Едуард Шуре съобщава в едно по-дълго писмо от 1 март 1913 г. на г-н Шарл Блех, председател на Теософското общество във Франция, за своето напускане на обществото, чието почетно членство му е било предложено през 1907 г.

в прекрасната книга: Ойген Леви, „Г-жа Ани Безант и кризата в Теософското общество“, Берлин 1913 г.

14 *Освен съчиненията, които вече бяха споменати*: баронеса Еми фон Гумпенберг, „Отворено писмо до д-р Хюбе-Шлайден в отговор на неговото „Послание за мир“. Текла фон Реден, „Меморандумът на д-р Хюбе-Шлайден, разгледан непредубедено“.

ще спомена брошурата: д-р Карл Унгер, „Срещу литературното пиратство! Една обработка на г-н д-р Хюбе-Шлайден“. Елизе Волфрам, „Блъфът на Звездата на Изтока“. Курт Валтер,

„Служи на истината! Критическо разглеждане“, 1913 г.

Софи Щинде и графиня Паулине фон Калкройт, ръководители на Мюнхенския клон; от 1907 г. са основни отговорнички за провеждането на празничните представления. Вж. Обръщението и възпоменателното слово на Рудолф Щайнер за смъртта на Софи Щинде (17 ноември 1922 г.), в „Нашите мъртви“ (1906-1924), Събр. съч. 261.

- 15 *Херман Линде, Фриц Хас, Ханс Фолкерт*: мюнхенски художници, които от Конгреса на Теософското общество през 1907 г. в Мюнхен (вж. „Изображения на окултни печати и колони“, Събр. съч. 284/285) се занимават с оформлението на празничните помещения и декорите. Вж. Обръщението и възпоменателното слово на Рудолф Щайнер за смъртта на Херман Линде на 29 юни 1923 г. в „Нашите мъртви“ (1906-1924), Събр. съч. 261.

Имме, баронеса фон Екхартцайн, 1871-1930. От 1909 г. Рудолф Щайнер ѝ предава ръководството на изработката на костюмите; заета е също и като актриса: Луцифер (1913 г.) и Дионисий в „Свещената драма от Елевзин“. В Дорнах, където я извиква г-жа Мария Щайнер след смъртта на Рудолф Щайнер, тя сътворява всички костюми за Мистерийните драми и умира през 1930 г., след като е изработила костюмите за първото публично представление на Картините от египетското посвещение.

- 16 *което се разкри тук като евритмия*: това първо въвеждане в евритмическото изкуство става на 28 август 1913 г. за участниците в празничните представления в музикалната зала. Вж. бел. към стр. 89.

случилото се на сцената през последните дни: от 19 до 23 август са представени по два пъти „Пазачът на прага“ и „Пробуждането на душите“. Вж. Рудолф Щайнер „Четири мистерийни драми“ (1910-1913), Събр. съч. 14.

- разработих и нещо... като своего рода коментар: опитът от 1913 г. е запазен. Вж. „Фрагменти, скици и паралипомена към четирите мистерийни драми“, Събр. съч. 44.*
- 22 *думите, които изрича Мария в духовната област: „Пробуждането на душите“, Шеста картина.*
- 24 *думите на другата Филия: „Пробуждането на душите“, Втора картина.*
- 26 *как своеобразната фигура на Ариман се прокрадва тихо най-напред в „Пробуждането на душите“: Трета картина. Мълчаливата поява на Ариман в книгата не е указана по-специално.*
- Рудолф Щайнер „Прагът на духовния свят. Афористични размишления“ (1913 г.), Събр. съч. 13.*
- 27 *такива думи, които произнася Ариман: „Пробуждането на душите“, Четвърта картина.*
- 28 *не виждат дяволския лик...: Думи на Мефистофел в „Ауербаховата изба в Лайпциг“ в Първа част на „Фауст“ от Гьоте.*
- 29 *Що за думи казва Романий?: вж. също „Изпитанието на душата“, Тринадесета картина.*
- 41 *разбира се, също произтича от сетивната любов към духовния свят: не може да бъде проверено поради непълни записки.*
- 46/81 *Шопенхауеровата философия: Артур Шопенхауер, 1788-1860. „Светът като воля и представа“, където в Първи том § 1 буквално е казано: „Светът е моя представа – това е истина, валидна по отношение на всяко живо и познаващо същество, въпреки че единствено човекът може да я внесе в рефлексивното абстрактно съзнание; а стори ли го наистина, у него се е появила философска разсъдливост. Тогава ще му бъде ясно и безспорно, че той не познава никакво Слънце и никаква Земя, а при всички случаи само едно око, което вижда Слънце, една*

ръка, която чувства земята; че светът, който го заобикаля, съществува само като представа...“

46/81 *Основното положение на Кант, че сто талера*: Имануел Кант, 1724-1804. „Критика на чистия разум“.

49 *преди да започне въздействието на Луцифер*: Мария: „преди да встъпи Луцифер във битка...“, „Пазачът на прага“, Седма картина.

52 *Рудолф Шайнер, „Въведение в тайната наука“ (1910)*, Събр. съч. 13; „Как се постигат познания за висшите светове“ (1904), Събр. съч. 10.

62 *което би могло да се нарече душевен покой*: „Пробуждането на душите“, Четвърта картина

Пазачът: И мен като измамен образ само
съзираш, щом копнежната заблуда
със ясновиджането ти се свързва
и мир в духа като душевно тяло
не може да обгърне същността ти.

72 *Фердинанд Райнеке*: „Пазачът на прага“, Първа и Осма картина. „Пробуждането на душите“, Дванадесета картина, където в сценичната забележка е казано, че по форма душата на Фердинанд Райнеке е нещо като копие на Ариман.

73 *Морис Метерлинк*, 1862-1949, белгийски поет и писател. „За смъртта“, превод на немски Фридрих фон Опелн-Брониковски, Йена 1913 г.

79 *Към нищо да не се стремим...*: думи на Феликс Балде в „Пробуждането на душите“, Трета и Тринадесета картина.

89 *Иг-жа Фелиция разказва на добрия професор Капезий следното*: следобеда на същия ден – рождената дата на Гьоте – става първото евритмично представление. Тогава за увода си към

това ново изкуство Рудолф Щайнер изхожда от разказването на приказки от г-жа Балде.

- 94 *в различните лекции обърна внимание на това (ясновидски резултати за езика):* вж. напр. Берлин, 20 януари 1910 г. „Духовната наука и езика“ в „Способността за изразяване на човека“, Дорнах 1979 г.; Щутгарт, 30 декември 1910 г. в „Окултна история“, Събр. съч. 126; Хага, 22 март 1913 г., в „Окултното развитие на човека и значението му за неговите обвивки – физическо тяло, етерно тяло, астрално тяло и Аз“, Събр. съч. 145.
- 104 *разбирания за народите и епохите:* вж. „За душите на отделните народи и тяхната мисия във връзка със северно-германската митология“, (Кристиания 1910 г.), Събр. съч. 121.
- 111 *в края на „Пазачът на прага“:* Девета и Десета картина.
- 115 *съзерцание на света... когато се усеща нещо от това, което би могло да се нарече диханието на вечните необходими:* вж. „Пробуждането на душите“, Шеста картина.
- 121 *среща с Двойника:* първо в „Изпитанието на душата“, Пета картина; после в „Пазачът на прага“, Трета и Осма картина; „Пробуждането на душите“, Четвърта картина.
- определена точка в развитието на душата на Йохан:* „Пазачът на прага“, Девета и Десета картина.
- 123 *че там Луцифер придобива изкустително влияние:* „Изпитанието на душата“, Дванадесета картина.
- 125 *които да могат да станат Кришнамурти:* Тук Рудолф Щайнер се позовава на разпространяваната по негово време от Ани Безант очаквана новопоява на Христос, за носител на когото е било определено индийското момче Кришнамурти. По-късно то се дистанцира от тази му предопределена роля. Вж. бележките към стр. 13.

- видението на собствената младост като обективно съществуване*: вж. също лекцията в Дорнах, 5 януари 1924 г., в „Мистериите на Средновековието“, Събр. съч. 233а.
- 128 *три пъти Йохан има едно преживяване*: в „Пробуждането на душите“, Втора, Четвърта и Десета картина.
- 134 *в едно берлинско издателство излиза: „Химическа сватба: Кристиан Розенкройц. Година 1459“*, с въведение и издадена от д-р Фердинанд Мак, Берлин 1913 г.
- 136 *ако такъв човек... глупавата басня за йезуитите*: Фердинанд Мак, 1861-1930, лекар и писател. В: „Два пъти умрял!“, Лайпциг 1912 г., д-р Щайнер е набелязан за възпитаник на йезуитите във Втори раздел: „Теософско висше училище за духовна наука“.
- 142 *човекът да развие самопознание*: вж. излязлото през 1912 г. в Мюнхен съчинение на Рудолф Щайнер „Път към себепознание на човека, в осем медитации“, Събр. съч. 16.
- 145 *това, което казва Мария в „Пробуждането на душите“*: Втора картина.
- 148 *Аристотел, а и други са учили и много други неща*: вж. Франц Brentano „Аристотел и неговият мироглед“, Лайпциг 1911 г.; в тази връзка Brentano препраща и към идеята на Ницше за вечното възвръщане на същото (от „Тъй рече Заратустра“, Четвърта част).
- 150 *както съм описвал в много лекции*: вж. „Окултни изследвания върху живота между смъртта и ново раждане“ (от 1912 до 1913 г. в различни градове), Събр. съч. 140.
- 152 *„ще се случи това, което трябва да се случи“*: „Пробуждането на душите“, Първа и Четирнадесета картина.

РУДОЛФ ЦАЙНЕР ЖИВОТ И ТВОРЧЕСТВО

- 1861 г. Роден на 27 февруари в Кралевец (тогавашна Австро-Унгария) като син на служител в австрийските железници. Родителите му произхождат от Южна Австрия.
- 1872 г. Гимназия до 1879 г. във Винер Нойшат.
- 1879 г. Обучение във Виенския технически университет: математика и естествознание, литература, философия, история. Основно запознаване с Гьоте.
- 1882 – 1897 г. Издава естественонаучните трудове на Гьоте (5 тома) в „Немска национална литература“ на Кюршнер. Самостоятелно издание на уводите – през 1925 г. под заглавие „Въведение в естественонаучните съчинения на Гьоте“ (Събр. съч. 1).
- 1884 – 1890 г. Частен учител във Виена.
- 1886 г. Привлечен като сътрудник при издаването на Гьотевите съчинения. „Основни насоки в теорията на познанието върху Гьотевия светоглед, съпоставен с Шилер“ (Събр. съч. 2).
- 1888 г. Издава списанието „Немски седмичник“. Лекции в Гьотевото общество, Виена: „Гьоте като баща на новата естетика“ (Събр. съч. 30).
- 1890 – 1897 г. Ваймар. Сътрудник в Архива на Гьоте и Шилер.
- 1891 г. Докторат по философия в Университета Росток. През 1892 г. излиза разширената дисертация „Истина и наука“. Увод към „Философия на свободата“ (Събр. съч. 3).
- 1894 г. „Философия на свободата. Основни принципи на един модерен светоглед“ (Събр. съч. 4).
- 1895 г. „Фридрих Ницше, борец срещу своето време“ (Събр. съч. 5).
- 1897 г. „Гьотевият светоглед“ (Събр. съч. 6). Преместване в Берлин. Издава „Списание за литература“ и „Драматургични свитъци“ с О. Хартлебен. (Избрани статии в Събр. съч. 29–32).
- 1899 – 1904 г. Преподавателска дейност в основаното от В. Либкнехт „Общообразователно училище за работници“, Берлин.

- 1900 г. „Възгледите за света и живота през деветнадесети век“, по-късно излиза с разширения като „Загадките на философията“ (Събр. съч. 18). Начало на антропософските лекции по покана на Теософското Общество в Берлин. „Мистиката в зората на съвременния духовен живот“ (Събр. съч. 7).
- 1902 – 1912 г. Изграждане на антропософията. Редовни публични лекции в Берлин и лекционни цикли в различни градове в Европа. Мария фон Сиверс (от 1914 г. Мария Щайнер) става негов близък сътрудник.
- 1902 г. „Християнството като мистичен факт и Мистериите на древността“ (Събр. съч. 8).
- 1903 г. Основава и издава списание „Луцифер“, по-късно „Луцифер-Гнозис“ (Статии в Събр. съч. 34).
- 1904 г. „Теософия“. Въведение в свръхсетивното познание на света и човека (Събр. съч. 9).
- 1094 – 1905 г. „Как се постигат познания за висшите светове?“ (Събр. съч. 10), „Из хрониката Акаша“ (Събр. съч. 11), „Степени на висшето познание“ (Събр. съч. 12).
- 1910 г. „Въведение в тайната наука“ (Събр. съч. 13).
- 1910 – 1913 г. Премиера на „Чегири мистерийни драми“ (Събр. съч. 14).
- 1911 г. „Духовното ръководство на човека и човечеството“ (Събр. съч. 15).
- 1912 г. „Антропософски календар на душата“, „Максими“ (Събр. съч. 40), „Път към себепознание на човека“ (Събр. съч. 16).
- 1913 г. Отделяне от Теософското общество и основаване на Антропософското общество. „Прагът на духовния свят“ (Събр. съч. 17).
- 1913 – 1923 г. В Дорнах, Швейцария, е изградена от дърво сградата на първия Гьотеанум.
- 1914 – 1923 г. Из цяла Европа, но най-вече в Дорнах и Берлин, Рудолф Щайнер дава основополагащи познания за обновление в областта на изкуството, педагогиката, естествените науки, социалния живот, медицината, теологията. Доразвива новото изкуство „евритмия“, чиито първи стъпки датират от 1912 г.
- 1914 г. „Загадките на философията“ (Събр. съч. 18).
- 1916 – 1918 г. „Върху загадките на човешкото същество“ (Събр. съч. 20). „Върху загадките на душата“ (Събр. съч. 21). „Духовният облик на Гьоте в откровенията на

- неговия „Фауст“ и в „Приказка за зелената змия и красивата лилия“ (Събр. съч. 22). Р. Щайнер формулира идеята за „троичното устройство на социалния организъм“, „Основи на социалния въпрос“ (Събр. съч. 23). Статии върху троичното устройство на социалния организъм (Събр. съч. 24). В Щутгарт се открива първото Валдорфско училище, което Рудолф Щайнер ръководи до своята смърт.
- 1920 г. Лекционни цикли и художествени представления в сградата на недовършения Гьотеанум.
- 1921 г. Започва да излиза списание „Гьотеанум“.
- 1922 г. „Космология, религия и философия“ (Събр. съч. 25). През Новогодишната нощ (31.XII.1922 г.) изгаря първият Гьотеанум. Р. Щайнер изработва модела на втория Гьотеанум, построен по-късно от бетон.
- 1923 г. По време на Коледата на 1923 г. „Антропософското общество“ прераства в „Единно антропософско общество“ под председателството на Р. Щайнер.
- 1923 – 1925 г. В седмични продължения излиза (останала незавършена) автобиографията му „Моят жизнен път“ (Събр. съч. 28), както и „Ръководни антропософски принципи“ (Събр. съч. 26). Съвместна работа с д-р Ита Вегман върху „Предпоставки за разширяване на лечебното изкуство според духовнонаучните познания“ (Събр. съч. 27).
- 1924 г. Непрекъснатата лекторска дейност и последни пътувания с тази цел из Европа. На 28 септември е изнесена последната лекция пред членовете на Антропософското общество. Начало на боледуването.
- 1925 г. На 30 март Рудолф Щайнер почива в Дорнах.

Материалистически настроените хора смятат, че духовният свят не съществува, защото не го виждат. Те са същински шрауси. Но в собствената им душа, в дълбините на собствената им душа не отсъства стремежът към духовния свят в следствие на това, че хората го отричат, че го заглушават в себе си... Но съществува закон, че ако нещо бъде изтласкано от едната страна чрез заглушаване, то ще се прояви от противоположната страна. Следствието от това е, че егоистичният стремеж се вклинява в чувствените влечения. Видът любов, който е уместен само за духовния свят, се вклинява от този свят в сетивните нагони, страсти, горещи желаниа и т.н. и тогава тези сетивни нагони се извращават. Извращенията на сетивните нагони, всички отвратителни аномалии на сетивните нагони са противоположното на това, което биха били висшите добродетели в духовния свят, ако човек използва силите, които се изливат във физическия свят, в духовния. Следва да се замислим, че ако това, което се проявява в сетивния свят в достойни за отвращение влечения, бъде използвано в духовния свят, то би могло да създаде най-възвишеното в него.

Рудолф Щайнер